

יְסוּדֵי
הַשּׁוֹכֵלֵהוּן
וְזִיקוּקֵי
אֲדָרֵינוּ

במשנת בעל התניא והשו"ע
בנושא פס"ר דרבנן והמסתעף
ובענין יחד לו בית

תשורה משמחת הנישואין של
החתן הרה"ת ברוך מנחם מענדל
והכלה מרת מלכה שיחיו
זאיאנץ

כ"א אדר א' ה'תשע"ט

נסדר והוכן לדפוס:
בדפוס מערכת הערות התמימים ואנ"ש - מאריסטאון

עיצוב כריכה:
הת' מנחם מעדל שיחי' בן שושן

פתח דבר

בשבח והודיה להקב"ה על נישואי בנינו ברוך מנחם מענדל שיחי' עם מרת מלכה שתחי'.

ואני תפילה שהקב"ה יתן שתהא בשעה טובה ומוצלחת ויהא להם דור ישרים מבורך עוסקים בתורה ובמצות ובלשון הרב וברכת האדמו"ר "...ויבנו בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות".

ובקשר לזה בעזהשי"ת הנני מוציא לאור דברי תורה לזכותם.

הנושא הוא במשנת בעל התניא והשו"ע בענין פסיק רישא בדרבנן (וגם בענין יחד לו בית).

שמואל זאיאנץ

בירור שיטת רבינו אדמה"ז; בפסיק רישא, ובפס"ר דרבנן

אליבא דר, דקי"ל כוותיה באיסורי, דקודח חייב משום בונה, וחייב קודם שנתמלאה הנקב, כדאיתא התם בגמ' ופרש"י. וא"כ בהוצאת הסכין היכא דתקוע קצת בחוזק, כמעט פסיק רישיה הוא, שלא יוסיף בנקב והוי ליה קודח כ"ש. ואין נראה להביא ראייה להתיר, מהא דכתב במרדכי פ' חבית, שאם היה סכין תקוע בחבית מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף, ומייתי ראייה מפ' במה טומנין, האי סכינא דביני אורבי דצה ושלפה דצה ושלפה שרי. וי"ל דכיון דחבית כלי הוא, ואין בניין וסתירה בכלים בדבר שאין בו חיזוק ואומנות לכ"ע, ולהכי אין בו משום קודח, אפי' אי הוי אי אפשר שלא יוסיף בנקב. וא"ת דמחייב משום דמתקן פיתחא? הא מסקינן התם פ' חבית דבר תורה דכל פתח שאינה עשוי להכניס ולהוציא לא שמה פיתחא הוא, אלא דחכמים גזרו בכל פתחים ונקבים גזירה משום לולין דתרנגולים דאינהו עשויים להכניס ולהוציא כדאיתא התם. ולהכי קא מתכוין להוסיף איסור, אבל בשאין מתכוין, נוכל לומר אפי' אי פסיק רישיה הוא שרי, דבאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוין גמור, לפסיק רישיה, כדאיתא בתשובת מור"ם במרדכי פ' הזורק. אמנם נראה דהאי סכין התקוע בחבית איירי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול, ולא פסיק רישיה הוא

מגמתינו במאמר זה לברר שיטת רבינו אדמה"ז בפס"ר דרבנן, ולברר הבנת רבינו - באופן כללי בפס"ר.

ותחילה נדון בפס"ר דרבנן בדברי האחרונים, ומיניה נבוא לבאר הנראה בזה בדברי ושיטת אדמה"ז, ומיניה נוכל ללמוד בענין הבנתו בפס"ר בכללות.

בתחילה נדון אם פס"ר מותר דרבנן, שהרבה (ובפרט מלקטי זמנינו) הביאו שיטה זו, ונאריך בהבאת עצם דברי התרה"ד (שייחסו אליו סברא זו¹) והשקו"ט בדבריו, ונראה שאי"ז פשוט שסברא זו נתקבלה אצל התרה"ד עצמו, ועוד שכמעט ברור שאכן הרבה אחרונים המקוריים לא קבלו שיטתו, כמבואר באו"ח סי' שי"ד, שהמג"א ועוד אחרונים הקשו וחלקו על התרה"ד, נביא דבריהם ונדון בהם.

ותחילה נצטט דברי התרה"ד בתשובה סימן ס"ד:

"שאלה: סכין התחוב בכותל של עץ מבעוד יום, או תקעו בספסל או בדף שאינם מחוברים, שרי להוציא הסכין בשבת או לא?

תשובה: יראה דהיכא דתקעו הוא בכותל שהוא מחובר, יש לחוש לאסור אם מוציאו. משום דתנן בהבונה הקודח כל שהוא חייב, ומפרש התם תלמודא

¹ היינו: שאף שאפשר למצוא סימוכין וסברא מעין זה או סברא זו ממש בראשונים, מ"מ עיקר המקור עליו תולין הוא דברי התרה"ד.

דחבית גדולה כזאת שייך בה בנין כמו בקרקע. ואי הוי פסיק רישיה חייב משום קודח כמו בתקוע בכותל, כדמפרש לעיל, אבל סכינים דביני אורבי אין נראה לחייבו משום קודח. אפילו אי לא דצה ושלפה דהתם אינה אלא שמפריד אורבי מהדדי, שהרי אינו גוף אחד ולא שייך בה קודח, אבל משום הרחבת גומא שייך בה. ולכך נקט ר"י האי לישנא, ולא לשון קודח. וכיון דכבר נהגו העולם לאסור ולהוציא סכין התקוע בכותל, ואשכחנין ביה טעמא כדפרש"י, יש לנו לקיים המנהג אפי' הוא לקולא, כ"ש לחומרא. אבל אם תקוע הסכין בדבר תלוש בספסל וכה"ג לא ידעינן כלל טעם וסברא לאסור, והמחמיר בדבר מפריז הוא על מדותיו."

תוכן דבריו: (א) נשאל, אם מותר להוציא בשבת סכין התקוע קצת בחוזק מבע"י בכותל או בכלי שאינו מחובר. והשיב בתחילה, דבסכין התקוע בכותל דהוי כמעט פס"ד שיוסיף הנקב יש לחוש לאסור, ובסכין התקוע בכלי שאין בזה בנין: בתחילה נראה מדבריו להתיר כיון שאין בזה איסורא דאורייתא, (דהאיסור לעשות "פתח" מה"ת הוא כשעשוי להכניס ולהוציא, כמו בלול תרנגולים), אלא איסורא דרבנן, והרי בתשו' מור"ם במרדכי חילק באיסורא דרבנן בין "מתכוין

שיוסיף בנקב, מדמייתי עלה ראייה מפ' במה טומנין, מסכינא דביני אורבי דצה ושלפה כו'. וההיא ע"כ איירי דלאו פסיק רישיה היא שירחיב הגומא, דר"י פ"י פ' כירה (שבת מג ע"ב תד"ה דכ"ע) דלהכי בעינא דצה כדי שלא יזוז עפר ממקומה ומשום מוקצה². ומ"מ ע"כ מודה הוא ושלפה, דאי הוי פסיק רישיה להרחיב את הגומא הוי אסור, דעושה גומות ואינו צריך לעפרה חייב מדאורייתא משום בניין, כדאיתא בהדיא פ"ק דביצה (ח). גבי דקר נעוץ. וא"ת אי איירי סכין התקוע בחבית דלאו פסיק רישיה הוא, א"כ מאי קמ"ל פשיטא דבכל דבר שאינה מתכוון אפי' במלאכה דאורייתא שרי, דקי"ל כר"ש. וי"ל דאצטריך לאשמועינן דלא גזרו דילמא אתי לכוין שיוסיף בנקב, הואיל וידעינן דניחא ליה בהרחבת הנקב. כדאשכחן דגזרינן דילמא אתי לאשוויי גומות (שבת צה, עירובין קד). גבי נשים המשחקות באגוזים, דפר"י דהנהו כולהו גזרות דילמא אתי לאשוויי גומות במתכוין, כדאיתא במרדכי ריש פ' הבונה ובסוף פ' תולין. והוא מייתי ראייה מדצה ושלפה דלא גזרינן התם דילמא ירחיב הגומות במתכוין כדי שיוכל להכניס הסכין בקל. ומהשתא שהוכחנו דסכין התקוע בחבית מיירי בלאו פסיק רישיה הוא, מתיישב אפילו בחבית גדולה שמחזקת יותר ממ' סאה. דכתב א"ז אהא דמתזו ראשו בסייף

ומשום מוקצה אלא שירחיב הגומא". והמג"א אינו מגיה בענין זה אלא מוחק "ומשום מוקצה" דלפ"ז מובן שמבאר התרה"ד בענין המתאים דברי הר"י הסובר שהסוגיא שם משום חשש הרחבת הגומא.

² לכא"ז צ"ע שבר"י דידן פ"י להיפך ששמואל מצריך דצה משום עשיית גומא, דז"ל תוס' מ"ד. "ונראה לר"י דרב הונא ושמואל לא אסרי התם משום טלטול מן הצד אלא משום שמסיר עפר ומרחיב הגומא". הט"ז הגיה שצריך לכתוב "לא כרש"י דמשום יזוז עפר ממקומו

אמנם פרטי השקו"ט בדבריו, והראיות וכוונתו בכל זה, דורש ביאור מדוייק, ואי"ה נביא דברי גדולי האחרונים ובתוך הדברים נבאר דבריו התרה"ד וכוונתו.

והנה לכאו' צריך ביאור מהו שיטתו: דבתחילה נטה להקל בהוצאת סכין מדבר תלוש משום דפס"ר בדרבנן שרי, והוכיח כן מהמרדכי, ובהמשך כתב באופן הפכי שהמרדכי הקיל רק כשאין פס"ר, אבל כשיש פס"ר נראה לאסור גם בדרבנן, ולבסוף הסיק למעשה שהמחמיר בהוצאת סכין מתלוש "מפריז על מדותיו" שאין בזה אפי' "טעם" לחומרא (הגם שזה "כמעט פס"ר")⁶.

והיינו שיש לברר בשיטתו ב' דברים: (א) האם דעתו כמש"כ בתחילת דבריו שפס"ר דרבנן שרי, או דילמא דעתו כמש"כ בהמשך דבריו שגם בדרבנן אסור בפס"ר, (ב) צ"ב היאך מתיישבת מסקנת דבריו, שאין טעם לאסור בהוצאת סכין מדבר תלוש בספסל, עם מש"כ קודם לכן, שכשהוצאת סכין מהחבית יוסיף בנקב בפס"ר אסור

להוסיף" (מתכוון גמור) ובין אינו מתכוין שלא הוי פס"ר, ואכן המרדכי פסק בסכין התקוע בחבית ודצה ושלפה מלפני השבת שיכול להוציאו בשבת כיון שאינו מתכוין להוסיף והמרדכי הוכיח כן מדברי הגמ' שסכין ביני אורבא, ודצה ושלפה מותר להוציאו.

(ב) בהמשך כותב שאכן יש לפרש שהמרדכי התיר להוציא סכין התקוע בחבית רק כשאינו פס"ר שיוסיף, דכיון שהוכיח מסכין בני אורבי ודצה ושלפה הרי שם מוכרח שאינו פס"ר להרחיב הגומא³ דא"כ היה חייב משום בונה, (ומה שהוצרך לדון ולשלוח מער"ש כדי שלא יזיז עפר ממקומו)⁴, ומבאר שהחידוש בהלכה זו הוא שאין גוזרין דילמא יכוון להוסיף בנקב כיון שניח"ל, ע"ד שגוזרים בכמה עניינים דילמא יכוון להשוות גומות.

(ג) ובמסקנתו כותב: שכיון "שנהגו" לאסור בהוצאת סכין מהכותל יש לאסור, אבל בהוצאת סכין מדבר תלוש אין טעם וסברא לאסור והמחמיר מפריז על מדותיו⁵.

¹ איסור דאורייתא ממש והויא רק "מנהג" ואינו "איסור ברור", למד כן בשיטת התרה"ד עצמו.

² ואולי יש לפרש כוונתו במסקנא: דכיון דבשאלתו מדובר כשאינו פס"ר ממש, אלא "כמעט פס"ר" לכן (הגם שבפס"ר בדרבנן נראה לאסור, מ"מ כשהוא "כמעט פס"ר") אין צורך להחמיר בזה בדרבנן.

³ ששם אין שייך עשיית גומא שאינו אלא מפריד האורבי מהדדי והוא הרחבת הגומא.

⁴ ובפירוש כוונתו במ"ש "דעושה גומות ואצ"ל לעפרה חייב מדאו" ראה במג"א ובנ"כ.

⁵ ובטעם דהאיסור בהוצאתו מהכותל הוא רק מטעם "מנהג" כשיש טעם לזה, וכמו"כ בתחילת דבריו כתב דיש "לחוש" לאסור ולא איסור גמור לכאו' משום שאינו פס"ר גמור אלא "כמעט פס"ר". ואולי אפ"ל שאדמה"ז עצמו שנתן כמה נימוקים מדוע אין בענין זה

ואם כן בסכין התקוע בחבית אפילו לא דצה ושלפה שרי אלא שמדברי בעל תרומת הדשן נראה דכשמואל נקטינן דלא שרי אלא דוקא בדצה ושלפה ואפשר שהוא מפרש דלא מתיב רב קטינא אלא לרב הונא דאמר לעיל מיניה (שם) האי סליקוסתא דצה שלפה והדר דצה שרי ואי לא אסיר ופירש רש"י עשב שהוא נאה למראה ולהריח וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו. דהטומן לפת וצנונות להאי דמיא טפי דבתרווייהו איכא למיחש שמזיז עפר אבל סכינא דביני אורבי איכא למיחש ביה נמי משום מרחיב גומא דהוי בונה: ועם כל זה איני יורד לסוף דעת בעל תרומת הדשן שבתחלה כתב דנראה דלא שרי סכין התקוע בחבית אלא בשתקעוהו והוציאואו כבר בחול הא לאו הכי לא ובסוף התשובה כתב שאם תקוע הסכין בדבר תלוש אין טעם לאסור ומשמע דאפילו לא דצה ושלפה שרי דאי בדצה ושלפה אפילו במידי דמחובר נמי שרי ואם כן חבית דתלוש היא אמאי אסר אלא אם כן דצה ושלפה ושמא דוקא בחבית המחזקת ארבעים סאה קאמר שדינה כקרקע אבל אין זה במשמעות לשונו שכתב אפילו בחבית גדולה שמחזקת יותר מארבעים סאה משמע דבכל חבית מיירי". עכ"ל.

להוציא מהחבית, ואין נראה מדבריו שחוזר בו.

וכעת נביא היאך הבינו דבריו; הב"י,
הרמ"א, הט"ז והמג"א:

הב"י⁷: וז"ל בסי' ש"ד לאחר שהביא דברי התרה"ד בסוף הסי': "האי סכינא דביני אורבי הכי איתא בגמרא אמר שמואל האי סכינא דביני אורבי דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור... אמר ליה רב מרדכי לרבא מתיב רב קטינא (כלאים פרק א מ"ט) הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר וניטלים בשבת תיובתא ופירש רש"י מתיב רב קטינא תיובתא להנך רבנן דאמרי דאי לא דצה ושלפה אסיר וכן העלו הרי"ף (סוף כג.) והרא"ש (סי' יא) דאפילו לא דצה ושלפה שרי ואם כן מה שכתב המרדכי בפרק חבית אם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית מותר שהרי אינו מתכוין להוסיף כדאמרין בסוף פרק במה טומנין אמר שמואל הני סכיני דביני אורבי דצה ושלפה והדר דצה שרי לאו למימרא דכשמואל נקטינן דהא איתותב אלא מסופא דמילתא דאסיקנא דאפילו לא דצה ושלפה שרי הוא דמייתי ולא חש לסיומי מילתא דמפורש בהדיא דשמואל איתותב ולא קיימא לן כוותיה

איירי דלאו פסיק רישיה הוא שירחיב הגומא. ולפי מה שכתבתי סוף סימן זה (עו. סוד"ה חבית) אפילו לא הוציאואו והכניסוהו בחול נמי שרי ועיין שם", אבל נתמקד במה שכתב בדבריו כשהביאו בסוף הסי'.

⁷ בתחילת הסי' שם הביאו וכתב בזה"ל "ו...וכתב בתרומת הדשן סימן ס"ד דנראה דהאי סכין התקוע בחבית איירי שהוציאואו והכניסוהו כבר בחול דלאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי עלה ראייה מסכינא דביני אורבי דצה ושלפה וכו' והיה על כרחך

הוצאת סכין מתלוש ומשמע שהתיר גם כשלא דצה ושלפה. ורצה ליישב שהאיסור הוא רק בחבית גדולה מ' סאה, אלא שהסיק שאי"ז במשמעות דבריו⁸.

ממוצא דבריו נראה לכא' שמסתפק בשיטת התרה"ד: שהגם שנוטה לנקוט בשיטתו שבכלי שאין בו מ' סאה אין בזה איסור בונה דאורייתא, אלא איסור דרבנן (דעשיית פתח כשאינו להכניס ולהוציא), שמותר בפס"ר שאינו מתכוון, ולפי"ז מה שאסר התרה"ד קודם הוא בכלי המחזיק מ' סאה שיש בו איסור דאורייתא משום בונה כקרקע. אלא שאינו ברור לו לפרש כן כיון ש"משמעות דבריו" דלעיל הוא לאסור גם בחבית שאין בו מ' סאה שאין בזה איסור דאורייתא.

ובאופן כללי, מהלכו בתרה"ד צריך ביאור: שרוצה לפרש שהסברא של התרה"ד להחמיר בהוצאת סכין מחבית הוא בחבית שדינו כקרקע היכא שיש איסור דאורייתא, והרי דבריו הללו בתרה"ד באים בהמשך להתחלת דבריו שהביא דברי המרדכי בהוצאת סכין מחבית וכתב לבארו שהוא כסברת מור"ם שבמרדכי פרק הזורק שמחלק בין פס"ר בדאורייתא ופס"ר דרבנן, וא"כ כל השקו"ט של הבי"ו פ"י במרדכי הוא בחבית שדינו כמטלטלין ולא כקרקע.

תוכן דבריו: א) בתחילה הקשה אמרדכי (עליו ייסד התרה"ד דבריו) שהצריך "דצה ושלפה" מער"ש להוצאת הסכין התקוע בחבית, מדברי הגמ' בבמה טומנין ששמואל הצריך "דצה ושלפה" להוציא הסכין מביני אורבי, והגמ' אותיב תיובתא על שמואל ממשנה בכלאים שהתירה הוצאת לפת הטמון תחת הגפן אפי' לא דצה ושלפה. ורצה לפרש בכוננת המרדכי שאכן כיוון להתיר הוצאת סכין מחבית אפי' לא דצה ושלפה, והגם שהביא תחילת הסוגייתא אבל כוונתו לסוף הסוגייתא שאכן מותר להוציא אפי' לא דצה ושלפה. אבל התרה"ד לא למד כן בכוננת המרדכי והביא שלא התיר אלא כשדצה ושלפה, ודחק לפרש סוגיית הגמ' לתרה"ד, שהתיובתא של רב קטינא לא היתה אשמעתא דשמואל (בסכין ביני אורבי) ששם יש "הרחבת גומא", אלא על דברי רב הונא שאסר הוצאת כד עפר לח מ"סליקותא" (ולא משום הרחבת גומא משום ששם אין "הרחבת גומא" אלא) משום חשש "מזיז עפר ממקומו", שע"ז קשה מהמשנה שהתיר הוצאת לפת הטמון תחת הגפן שאין חוששים בזה להוצאת עפר ממקומו, ולפי"ז לא נסתר מהמשנה דברי שמואל ויש לאסור הוצאת סכין מהחבית משום הרחבת הגומא.

ב) אלא שנתקשה בבירור שיטת התרה"ד: שבתחילה הצריך "דצה ושלפה" כדי להתיר הוצאת סכין מהחבית, ובסוף כתב שאין טעם לאסור

⁸ ושלפה ונידון ידידה מדובר רק ב"כמעט פס"ר" שבזה סובר שאין טעם לאסור.

⁸ ולפי הנ"ל אולי י"ל: שבנידון המרדכי מדובר בפס"ר ממש, ולכן אסר כשלא דצה

שהוא תחוב בכותל של עץ מבע"י, אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר; אבל אם הוא תחוב בספסל, וכן בכל דבר תלוש, מותר להוציאו. (הגה: ואם דצה ושלפה מבע"י, אפילו בכותל, שרי) (ב"י):

ומבואר שפסק שמכותל אסור להוציא סכין, ומאידך מותר להוציא סכין התקוע בחבית, והטעים משום ש"אינו מתכוין להוסיף", ולא התנה שצריך ל"דצה ושלפה מבע"י". וכן בס"ב פסק שמותר להוציא הסכין מספסל ולא התנה שזה דוקא ב"דצה ושלפה".

ונראה לכאור' שהמחבר עצמו סובר שלא בעי "דצה ושלפה" גם בהוצאתו מהחבית כיון שהסביר דההיתר הוא משום "דאינו מתכוון להוסיף", כלומר, אף שבודאי נעשה הוספת הנקב, מ"מ כיון שאינו מתכוון להוסיף - מותר (ומתאים לביאורו בדברי המרדכי).

ובטעם המחבר, שנראה מדבריו שהוספת נקב מותרת אם אינו מתכוון, יש לעיין אם הכוונה שלומד כדמשמע בתחילת דברי התרה"ד שהוספת נקב הוא איסור דרבנן ולכן אין אסור בפס"ד בדרבנן (כפי שהביא מתשובת מור"ם במרדכי פ' הזורק), או דילמא הוא דין מיוחד בהוספת נקב כשמוציא סכין מהחבית או מהספסל⁹.

ובדעת הרמ"א: כפי שציטטנו דבריו, הרי בס"א התנה שמותר להוציא

כ"ז הוא שיטת הב"י בהבנת התרה"ד במרדכי, אבל שיטת הב"י בעצמו בדברי המרדכי היא: שאכן המרדכי מתיר להוציא הסכין אפי' לא דצה ושלפה כמסקנת הגמ' דאיתותב שמואל.

הדרכי משה: כתב בסק"ט: "ובאמת שיותר יש לתמוה על בית יוסף שכתב דברים אלו שהרי בתרומת הדשן מוכח בהדיא דטעם דבחבית אסור משום דאיכא למיחש שמתקן פתחא מה שאין כן בשאר דברים תלושים. ולכן דברי תרומת הדשן נכונים בטעמן ואין לפקפק עליהן": והיינו שמיישב כוונת התרה"ד לחלק בין חבית לשאר דברים, שמ"ש להצריך "דצה ושלפה" הוא דוקא בהוצאת הסכין מחבית שבזה יש חשש "שמתקן פתח" ומ"ש לבסוף שאינו רואה טעם להחמיר הוא בהוצאת סכין מספסל משום שבזה אין גם חשש זה.

דעת המחבר: בשו"ע פסק המחבר בסי' ש"ד ס"א: "...כגון חבית... ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפי' יש בה נקב חדש, אם להרחיבו, אסור. הגה: ובלבד שיתכוין לכך (מרדכי פרק חבית)" ואם היה סכין תקוע מע"ש בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף". והרמ"א כתב ע"ז: "הגה: ודוקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מבע"י, אבל אם לא הוציאו מבע"י, אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית (תה"ד סי' ס"ד)". ובסוף הסי' כתב בס"ב "סכין

⁹ אבל בכותל ייאסר אף בענין זה כנראה מס"ב.

בסו"ד שאינו רואה טעם לאסור בהוצאת סכין מספסל הוא משום שספסל גרוע מחבית שאין בזה שום טעם לאסור ואפי' לא דצה ושלפה.

דברי המור"ם במרדכי: נביא בקצור דברי המור"ם דבמרדכי דממנו הוציא התרה"ד בתחילת דבריו לחלק בין פס"ר דרבנן לפס"ר דאורייתא:

וז"ל המרדכי מסכת שבת פרק הזורק [רמז שעד] "נשאל לה"ר מאיר [רמז שעה] על אבן שוקת שקורין וואשער שטייין בל"א ששופכין מים ברה"י והשופכין מקלחין לרה"ר והשיב דאם אינו קמור פי' מכוסה ד' אמות ברה"ר אסור כדתנן פרק כיצד משתתפין [עירובין דף פז א] ביב שהוא קמור ד' אמות ברה"ר שופכין לתוכו כו' ואף על גב דאין לנו רה"ר וכל רחבות שלנו כרמלית הן דלא מיקרי רה"ר אלא אם כן רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער וס' רבוא בוקעין בו וכיון דכרמלית נינהו היה לנו להתיר דכחו בכרמלית לא גזור כדאיתא פרק הזורק [דף ק ב] גבי ספינה שופכין דידיה היכא שדי להו ומשני אדופני ספינה דכחו בכרמלית לא גזרו רבנן הא ליתא דהני מילי התם בספינה בים או בנהר דלא אתי למיחלף ברשות הרבים דליכא הכא רשות הרבים אבל בעיר אפילו כרמלית גזרו רבנן דגזרו אטו רה"ר כדמשני ס"פ כיצד משתתפין [עירובין דף פז ב] לא שנו

מחבית דוקא כשדצה ושלפה, ובס"ב לא התנה הרמ"א שצריך "דצה ושלפה" להוצאת סכין מספסל. והיינו, שהרמ"א שכתב שמותר רק "בדצה ושלפה" הוא דעת עצמו החולק אב"י בזה¹⁰, וסובר הרמ"א שדין זה הוא רק בחבית אבל לא בספסל, ולכן בס"ב לא הצריך "דצה ושלפה".

וטעם דבריו נראה כמ"ש בעצמו בדרכי משה: בעצם הדבר אינו מועיל כלל הסבר שאינו מתכוון, כיוון שפס"ר אסור אפי' בדרבנן. אולם כל הסיבה לאסור היא רק בחבית משום "מתקן פתח", ולכן פסק להדיא בס"א שאינו מותר אלא כשדצה ושלפה מער"ש דאז אינו פס"ר, ואינו מועיל מה שאינו מתכוון להוסיף.

אבל בהוצאת סכין מספסל ודבר תלוש נראה שמתיר אפי' לא דצה ושלפה [כדמוכח בס"ב שהתנה רק על הוצאת הסכין מהכותל שיהא "דצה ושלפה" אבל לא התנה כן על הוצאת סכין מספסל], דכיוון שאין בזה שם פתח אין שום טעם לאסור אפי' מדרבנן. וראה בהסבר דבר זה יותר בדברי הט"ז ואדמה"ז.

וכמבואר, לחילוק הרמ"א מיושב התרה"ד מקושיית הב"י, כמ"ש בדרכי משה: שמה שכתב בהמשך דבריו לאסור הוצאת סכין בלי דצה ושלפה (כשיש פס"ר) הוא דוקא בחבית, ומ"ש

¹⁰ ומ"ש הרמ"א בס"א אדברי המחבר בתחילתו באיסור הוספת נקב "ובלבד שיתכוין" קאי אשיטת המחבר ולא בשיטת עצמו וכן פי' במשנ"ב סק"י שם.

היא; כי אם פס"ר בדרבנן אסור, היה לו לאסור גם כשאינו מתכוון משום שהוא פס"ר.

ויש להוסיף: שלכאור' לביאור זה עולה שהמחלוקת בעירובין אם מותר לשפוך כשאינו מתכוון הוא בזה גופא, אם פס"ר בדרבנן מותר. ומור"ם שבמרדכי סובר שכיון שנחלקו בזה גופא הולכים לקולא בדרבנן (בשל סופרים הולכים אחר המיקל)¹². עוד נחזור לדון אי"ה בסוגיא זו להלן כיון שהתרה"ד בנה יסוד סברא זו בסוגיא זו ובדברי המור"ם במרדכי.

נחזור עכשיו לדברי הנ"כ בשו"ע בס"י ש"ד:

אלא למלאות אבל לשפוך אסור ואפילו לאיכא דאמרי דאמרינן התם לשפוך שרי והלכה כאיכא דאמרי דבשל סופרים הלך אחר המיקל אפי' הכי אסור דשאני התם דאינו מתכוין שיצא לחוץ¹¹ אבל הכא מתכוין להוציאם".

והיינו שביאר שם שיש איסור לשפוך מרה"י לכרמלית ואפי' אינו זורק להדיא לכרמלית אלא נשפך לשם על ידי "כוחו" אם מכוון שיצא לכרמלית. ואע"פ ד"כוחו בכרמלית לא גזרו" כמו כששופך אדופני הספינה ומינייה לכרמלית, מ"מ יש בזה גזירה דרבנן כשמכוון שיוציא לרשות האחר להדיא, אבל כשאינו מכוון לכך מותר.

ומדברי מור"ם הוכיח התרה"ד שפס"ר בדרבנן שרי, ולכאור' ההוכחה

המים שכנגד פי הגוזזטרא שהוא חפץ למלאות מהן ולשתותם וכל שכן לאיכא דאמרי דשרי לשפוך אף על גב דכי שדי נפקי לבראי וניחא ליה דליפקו כל שכן היכא דלא חייש אי עיילי לאלתר לתחת רק שיעשה צרכיו", האם מה שנחלקו הב' שיטות בעירובין אם מותר לשפוך במחיצה תלוי' ע"פ גוזזטרא אם מתכוין שיצא לחוץ או לא, לומר שהשיטה המיקלה סובר שאין מכוין שיצא לחוץ והשיטה האוסרת סובר שמכוין שיצא לחוץ, והא כמחלוקת במציאות?! ואי"ה עדיין צ"ל בסברות הראשונים ובדבריהם ובדברי האחרונים.

¹² אבל לפי הדברים בהע' 9 דלעיל נראה שגם השיטה הראשונה סובר דפס"ר בדרבנן שרי אלא שסובר שכאן מדובר במתכוון.

¹¹ וישל"ע בהבנת דברי ההגהות מרדכי דמשמע שם שהאיסור לשפוך הוא משום דמתכוון שיצא "...ועל מה שכתבתי שהצואה נופלת על שיני הכותלים או על דף אחד העשוי מתחתיו ושוב מתגלגל ונופל למטה שהוא מותר משום כחו בכרמלית אין להקשות מהא דאמר פרק כיצד משתתפין וגבי גוזזטרא שהיא למעלה מן המים דשרינן ע"י מחיצות תלויות למלאות ואמרינן עלה בגמרא לא שנו אלא למלאות אבל לשפוך אסור אלמא אף על גב דאיכא מחיצה תלויה המתרת כנגדה למלאות לשפוך אסור כיון דלבסוף נפיק לאבראי חוץ למחיצה יש לומר דהלכתא כאיכא דאמרי דאפילו לשפוך שרי דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פסק ר"י ולפי' רבינו תם נמי שרי דאף על גב דאסר בגוזזטרא משום דסמוכה לבתים דשכיח בה רשות הרבים מ"מ הכא שרי אפילו ללישנא קמא דאסרי לשפוך דהתם הוא דמתכוין שיצא לחוץ כדי שלא יתלכלכו

דברי הט"ז (והבנתו בשיטת המרדכי)

לענין דקר נעוץ ממילא בשבת יש איסור לכתחל' והיינו היכ' דהמעשה עכ"פ נחא ליה אף על גב דלא נחא ליה בבור מ"מ נחא ליה בעפר משא"כ כאן בטומן לפת דלא נחא ליה כלל בעפר אלא ליטול הלפת ע"כ שרי לגמרי כאן אפי' בלא שלפה ודצה ובוה מקשה על שמואל ור"ה דס"ל גם כאן יש איסור בעשיית גומא ובעי' שלפ' ודצה דוק' ונשארו בתיובת' ומבי' המרדכי ראה דהא להנהו רבנן יש איסור בעשיית גומא ואפ"ה שרי לדידהו בשלפה ודצה והיינו כמו מוסיף על הנקב דא"א בלא"ה ה"נ בנטילת הסכין מהחבית שהוא מוסיף על הנקב בודאי כשמזיז את הסכין אפ"ה שרי כיון דאינו אלא מוסיף ואינו מתכוין ומ"ה לא מביא מהמשנה ראה לפי המסקנ' דשם לא הוה כלל איסור אפי' בעשיית הגומא וכאן בחבית יש איסור לעשות נקב חדש דהכא ודאי נחא ליה בנקב שיזוב משם היין א"כ ה"א אפילו הוספה אסור מ"ה מביא משמואל דיש איסור ואפ"ה מותר במוסיף כיון שאינו מתכוין. והיינו במידי שאין איסור דאורייתא אפי' במכוין דהיינו בהה"י דעשיית נקב כמש"ל וכן בההיא דטומן לפת לפי דברי שמואל ור"ה: כל זה נ"ל נכון וברו' בס"ד."

ותו"ד: בתחילה מייסד חילוק בין אופני עשיית גומא; שאינו חייב מה"ת אא"כ יש לו צורך בעצם הגומא שאז נחשב ל"צריכה לגופה", אבל אם א"צ לגופה אינו חייב מה"ת, אלא שאם יש

בתחילה הביא דברי הב"י בביאור דברי המרדכי שכוונתו היה להוכיח מסיפא דגמ' דאין צריך "דצה ושלפה" לפני השבת כדי להתירו להוציא בשבת, ומקשה עליו: שאם זה כוונת המרדכי הו"ל להביא המשנה מכלאים שמתיר להוציא הלפת הטומן בקרקע ועוד מוסיף להשיג: שאין לשון המרדכי מורה כדברי הב"י.

ובהמשך כותב לבאר לדעתו כוונת המרדכי בראיה משמואל ורב הונא בהסוגיא שם (אע"פ דאיתותבו) וז"ל שם סק"ב:

"ונ"ל דה"פ דברי המרדכי דטעם דר"ה ושמואל ס"ל להמרדכי כמ"ש התו' פ' כירה דף מ"ד דהוא משום שמסיר העפר ומרחיב הגומא והמרדכי מפרש דה"ק התוספות שבשעה שהיה הלפת טומן לא היתה שם גומא כי הלפת מסתים אותה וחלל שלה צר מאד אבל כי שקלם מע"ש והיתה שם גומא כראוי והדר דצה בע"ש אז אף על פי שא"א שע"י שיטלוה בשבת לא יהיה קצת הרחבה ביותר ויהיה ממש כמו מוסיף על הנקב דפ' חבית מ"מ מותר כיון דאין מתכוין להוסיף וע"ז פרכינן ממשנה דלא בעינן שלפה ודצה והטעם של המשנה נר' שהוא ממה דא"ר אבא בפ"ק דביצה דף ח' החופר גומא בשבת וא"צ אלא לעפרא פטור עליה והטעם דהוי מלאכה שא"צ לגופה וכ' בשם התו' דמ"מ אסור לכתחלה אלא משום שמחת י"ט התירו בזה אף לכתחלה

בין עשיית נקב ובין הוספת נקב, שבעשיית נקב אסור אע"פ שאין מתכוון לעשייתה, משא"כ בהוספת הנקב אינו אסור כשאינו מתכוון להוסיף. והמרדכי הוכיח יסוד זה מדברי רב ושמואל (שהגם ששיטתם איתותב מהמשנה בכלאים דבעשיית גומא בענין שאין לו שום צורך בה אין בו איסור כלל, מ"מ) כשם שלשיטתם כשיש איסור בעשיית גומא מ"מ כש"דצה ושלפה" מקודם מותר, דאז לא הוי אלא מוסיף בגומא ומותר כשאינו מתכוון, כמו"כ לשיטתנו כשהסכין תקוע בחבית שבזה יש איסור דרבנן דעשיית נקב לצורך הוצאת היין, משום שניחא ליה בנקב שיזוב לתוכו יין, אם "שלפה ודצה" בער"ש מותר להוציאו בשבת, כיון שבאופן זה עניינו הוספת הנקב, ואינו נאסר כשאין מתכוין להוסיף. את"ד הבנת הט"ז בשיטת המרדכי.

לו איזה צורך בנטילת העפר א"כ יש בזה איסור דרבנן אליבא דידן¹³, אבל כשאין לו שום צורך בעשיית הגומא בזה הסיק הגמ' שאין בזה שום איסור ואפי' דרבנן. וזהו מה דאיתותב שמואל¹⁴ ורב הונא בסוגיית שם, דמהמשנה בכלאים מוכח שמותר לטמון לפת ולהוציאו בשבת וא"צ "דצה ושלפה", ואע"פ שבוודאי ייעשה נקב - אין חוששים לזה כלל. ולפי"ז יוצא שגם בעשיית נקב בתלוש שאינו אסור מה"ת אלא כשעשוי להוציא ולהכניס, אבל כשאינו עשוי להוציא ולהכניס אינו עובר מה"ת, מ"מ הדבר תלוי: שאם יש לו איזה צורך בעשיית הנקב, וכמו בחבית שע"י הנקב יוכל להוציא היין דרכו, יש בזה איסור דרבנן ואם אין בו צורך כלל אין בו אפי' איסור דרבנן¹⁵.

והנה בנידון שיש איסור דרבנן בעשיית נקב בתלוש (כשיש לו איזה צורך) בזה חידש המרדכי שיש חילוק

¹⁵ ולפי"ז יצא שישנו איסור דרבנן לתקוע סכין בחבית בשבת כיון שעושה נקב חדש שיש בו צורך, משא"כ בתקיעת סכין בספסל, אע"פ שהוא בענין שיעשה נקב חדש (שהדבר היה סתום לפני"ז) אין בזה אפי' איסור דרבנן כיוון שאין לו שום צורך בנקב זה.

¹⁶ עצם החילוק בין חבית ותלוש כספסל מצאנו כבר לעיל בדברי הדרכי משה והרמ"א בפירושו בכוונת התרה"ד בעצמו. לט"ז נכלל חילוק מעין זה בשיטת המרדכי כדי לבאר כוונתו בראיה מהסוגיית בבמה טומנין.

¹³ דהרי "החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור" וכוונתו ד"פטור אבל אסור" כמבואר שבת ג. ועוד.

¹⁴ ויש להעיר: שאפשר ששמואל לשיטתיה דסובר כר"י דמלאכה שאצל"ג חייב (שבת מב.) ולכן בחופר כשאין לו צורך כלל נחתינן חד דרגא ועדיין יש בזה איסור דרבנן. עצ"ע בזה שהרי בשבת ע"ג: איתא דגם לר"י חופר ואצ"ל אלא לעפרה פטור משום דמקלקל אצל הגומא, ואולי אפשר דמ"מ רק לר"ש שיש בזה תרתי לגריעותא (מקלקל ואצ"ל) אפשר שהאיסור דרבנן הוא רק בענין כשיש לו צורך לעפר, וכשאין לו צורך כלל הרי יש ב' לגריעותא, ולכן אין בזה איסור כלל, אבל לשמואל שגם באצ"ל לגומא אלא ישנו רק גריעותא חדא דהוא מקלקל אפשר שהאיסור דרבנן בזה הוא גם כשאין לו צורך כלל. וצ"ע

¹⁷משמע שאסור בזה אפי' אינו מתכוון (בדבר הדומה להוצאת הלפת מהקרקע שאם לא דצה ושלפה היה עושה גומא חדשה אלא ששם אינו אסור כלל שאין לו שום צורך בהגומא, אבל בציוור שיהיה לו צורך ייאסר וכפי שברור מדבריו להלן שהתרה"ד יתיר במעין זה אבל הט"ז לא ס"ל כוותיה).

והנה גם לפי הבנתו, לכאור' נראה: שאין ההיתר של הוצאת הסכין "בדצה ושלפה" משום שפס"ר בדרבנן שרי, כי מדבריו ומתוכן הראיה של המרדכי מהסוגיא נראה, שכל היתר המרדכי הוא רק שאין איסור בהוספת הנקב כשאינו מתכוון לכך (ולכן צריך "דצה ושלפה") אבל אם היה עושה נקב חדש

הבנת הט"ז בשיטת התרה"ד ובהבנת התרה"ד בדעת המרדכי

בהמשך מעלה אופן אחר בביאור המרדכי בביאור הגמ' ובשיטתו, דמדובר כשאינו פס"ר¹⁸ והדיון שם להוכיח שאין איסור גזירה דילמא יבוא לכוון עשיית הנקב).

וז"ל שם: "אלא שבת"ה סי' ס"ד לא נחי' לזה" והביא שם כל התשובה שהובא לעיל. והיינו כדלעיל: שלתרה"ד בתחילת דבריו כוונת המרדכי הוא להתיר כל עשיית איסור דרבנן בפס"ר כשאינו מתכוון. (אלא שגם התרה"ד

שירחיב הגומ' דר"י פ' כירה דלהכי בעי שלפה ודצה כדי שלא יזיז עפר ממקומו ומשום מוקצ' (נ"ל דיש כאן ט"ס וצ"ל לא כרש"י דמשום יזיז עפר ממקומו ומשום מוקצה אלא שירחיב הגומ') ומ"מ ע"כ מודה הוא דאי הוה פסיק רישיה להרחיב הגומ' הוה אסור דעושה גומא וא"צ לעפרא חייב מדאורי' משום בנין כדאי' בהדיא פ"ק דביצה גבי דקר נעוץ (נ"ל שיש כאן ט"ס וכצ"ל ואף על גב דעושה גומ' וא"צ אלא לעפר' אינו חייב מדאורי' משום בנין מ"מ ע"כ מודה דאי הוה פסיק רישיה להרחיב הגומ' דאסור כנ"ל להגיה דבהדיא אמרינן בפ"ק דביצה דף ח' כן) ודברים הללו דורשים הבנה וראה בני"ע בשו"ע הנלאים לבאר כוונתו, ונצטט דברי הבר"ש על הט"ז "הט"ז הגיה גם בזה הרבה ולדידיה חזר בו התרה"ד מדבריו הראשונים וכמ"ש באות ט', והמג"א לא הגיה כלום אלא דר"ל כיון שא"צ כלל לעפר חייב דאורייתא ולכן אסור בו פס"ר" (דברים המוקשים מאד. ואי"ה נראה להלן בדברי המג"א).

¹⁷ משא"כ פשטות דברי התרה"ד בתחילת דבריו שהביא ממור"ם במרדכי שבכל איסור דרבנן מותר בפס"ר כיון שאינו מכוון. ולהבנתו: מה שאוסרת הגמ' לעשות נקב חדש (ולתקוע סכין בדבר) אף שאינו אסור אלא מדרבנן הוא משום שנחשב כמכוון לעשות הנקב. אבל בדברי הט"ז ובביאור ראית המרדכי מהסוגיא נראה שהוא היתר מיוחד להוספת פתח כשאינו מכוון, שאף אם יש איסור דרבנן בעשיית נקב (ואפי' אינו מכוון) מ"מ מותר כשהוא רק הוספת נקב.

¹⁸ א"צ לצטט שוב דברי התרה"ד שהובאו כבר, אלא נצטט חלק שכפי שהובא בספרנו ישנו הגהה מהט"ז בתרה"ד דשונה קצת מהתרה"ד דלעיל ובוזה כתב הלכ"ש שם דלט"ז חזר בו התרה"ד משיטתו הקודמת ע"ד דבריו לעיל: "אמנם נרא' דהאי סכין התקוע בחבית איירי שהוציאווה והכניסוהו כבר בחול ולאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי עלה ראייה מפ' ב"ט מסכינ' דביני אורבי דצה ושלפה כו' וההיא ע"כ איירי דלאו פסיק רישיה הוא

לול תרנגולי מ"מ הוה פתח ורבנן גזרו ביה משום לול כדלעיל על כן צריך שלפה ודצה משא"כ בספסל תלוש דלית ביה צורך לגמרי לעשות שם פתח גם אין בו משום קודח שהרי אינו מחובר ע"כ מותר בלא שלפה ודצה זה נ"ל פשוט וברור בדעת ת"ה":

והיינו שמיישב שיטת התרה"ד, דכל החומרא של התרה"ד להצריך "דצה ושלפה" הוא דוקא בחבית שיש בתוכה יין, כי באופן זה נעיצת הסכין יש בה תועלת הוצאת היין מהחבית ויש ע"ז "שם פתח", וגזרו בזה אטו לול של תרנגולים. והצריך שיהא "דצה ושלפה" מער"ש שלא יעשה הרחבת פתח הזה אפי' כשאינו מכווין להוספה זו, משא"כ בהוצאת סכין מדבר התלוש שאין בזה שום תועלת בעצם הנקב ואין בזה "שם פתח" ואיסור בעשיית הנקב, בוודאי א"צ שיהא "דצה ושלפה" מער"ש.

ונמצא לפי"ז כנ"ל בהבנת הט"ז בשיטת התרה"ד: שאכן חזר מדבריו הקודמים ופס"ר אסור דרבנן כשעושה פתח (ואפי' בהוספת פתח), אלא שמקיל בהוצאת סכין מתלוש שבזה אין איסור פתח כלל. והט"ז בעצמו סובר: שבהוספת פתח מותר בפס"ר כיון שאינו מתכוין.

אבל לבסוף הקשה הט"ז על התרה"ד כמה קושיות, היאך התרה"ד מסביר הוכחת המרדכי מבמה טומנין¹⁹. ומביא יישוב הב"י על קושיא ומקשה על

אח"כ דן הט"ז בדברי הב"י ובמהלך שלו ליישב סתירת התרה"ד בין מש"כ במסקנא בסו"ד (שהמחמיר בהוצאת סכין מספסל מפריז על מדותיו) לבין מש"כ קודם שאסור בהוצאת סכין בפס"ר שירחיב הנקב, וז"ל: "והקשה ב"י דדבריו סותרים זא"ז דכתב דלא שרי בסכין שבחבית אלא בתקעוהו והוציאו בחול ובסוף כ' שאם תקוע בדבר תלוש אין איסור ומשמע אפי' לא שלפה ודצה דאל"כ אפי' במחובר שרי וא"כ חבית דתלוש אמאי לא ושמא דוקא בחבית של מ' סאה קאמר שדינה כקרקע אבל אין זה במשמעות לשונו שכתב אפי' בחבית גדולה כו' משמע דבכל חבית קאמר עכ"ל ומו"ח ז"ל דחק מאד לישוב ל' אפי' ומוקי דברי הת"ה דוקא בחבית גדולה וזה לא נזכר שם כלל".

והיינו ששולל לפרש בדעת התרה"ד כב"י שחומרת התרה"ד דווקא בחבית גדולה כעין קרקע, דדחוק לפרש כן דבריו. ועיין דברינו לעיל בזה.

והט"ז מיישב כוונת התרה"ד, באו"א: "והנלע"ד לפ' דברי התוס' בפשיטות דלא הצריך בעל ת"ה אליבא דהמרדכי בסכין שבחבית שלפה ודצה אלא דוקא בזה שהחבית שהיין בתוכה והוא דקר סכין לשם בע"ש להוציא יין נמצא ניחא ליה האי פיתחא ויש שפיר עליה שם פיתחא אף על גב דמדאורי"י לא מקרי פתח כיון שאין עשוי גם להכניס כמו

שאסור להוציא הסכין בלי "דצה ושלפה", וקשה שהרי בגמ' שם איתותב דברי שמואל המצריך "דצה ושלפה".

¹⁹ שהרי אין התרה"ד לומד כהט"ז שמותר להוסיף פתח כשאינו מתכוין ולכן אין יכול לפרש שהמרדכי רצה להוכיח יסוד זה מגמ' הנ"ל וא"כ מוכרח לפרש שמוכיח מגמ' ההיא

ומסיק שם: "ולפי מש"ל לפ' דברי המרדכי נחא דמיירי אפי' בפסיק רישיה ומותר כיון שאינו אלא מוסיף והוא שלא במתכוין וא"כ גם בתוקע סכין בע"ש בכותל ולא הוציאו רק בשבת שרי אלא דאין בידי להקל נגד בעל ת"ה ופסקו הש"ע ורמ"א כן בסוף הסימן הזה אבל בהוציא סכין מחבית דחולק ב"י וש"ע ומתירין אפי' בלא הוציאו מע"ש אלא דרמ"א פוסק כת"ה דבעי' דוקא שהוציא מבע"י נרא' דלצורך גדול ואין שם ברזא יש לסמוך להתיר אפי' בלא הוציאן בע"ש כנלע"ד": ונמצא ששיטתו ברור א) שאין נידון המרדכי לענין פס"ר בדרבנן, אלא להתיר (מגמ' בבמה טומנין) הוספת נקב שלא במכווין גם בפס"ר, והיתר זה הוא אפי' במחובר, אלא שבזה אין בידו להקל נגד השו"ע והרמ"א אבל בהוצאת סכין מהחבית כיון שהמחבר חולק ארמ"א יש לסמוך להתיר בצורך גדול. (ב) וגם נמצא שסובר שהתרה"ד חזר בו וסובר שפס"ר אסור בדרבנן אלא שמתיר הוצאת סכין מספסל שאין בזה שום איסור ואפי' דרבנן.

ישובו ומביא עוד קושיות בשיטת התרה"ד המפרש שהמרדכי התיר להוציא רק כשאינו פס"ר, דאינו נראה כן בלשונו ואין נראה כן בהסוגיות עליה מדובר בהמרדכי ומתיר הוספת הנקב כיון שאינו מתכוין, והקשה עוד אכללות סברת התרה"ד האוסר הוצאת הסכין במחובר ומסביר שיש בזה בונה ומדמי ל"קודח" דנראה שיש בזה איסור דאורייתא, והרי לכאו' אינו דומה שבקודח יש לו צורך באותו הנקב דניח"ל למלאות והוא צריכה לגופיה משא"כ בהוצאת סכין מהכותל אין לו צורך להנקב וא"כ "אין בו איסור דאורייתא כלל דהוי מלאכה שא"צ לגופה וא"כ כל שתוחב סכין בכותל להצניעו שם אין בו חיוב מן התורה ולמה לא יהיה מותר כשמוסיף בלא מתכוין אפילו בפסיק רישיה דזהו ממש כההיא דסכינא ביני אורבי דלא בעינן למסקנא שלפה ודצה", דכיון שאיתותב גם "סכינא ביני אורבי" נמצא שלומדים משם שאין איסור בהוספת נקב בלי מתכוין גם במחובר,

שיטת המג"א

דצה ושלפה וכו' וההיא ע"כ לאו פסיק רישיה הוא שירחיב בגומ' דר"י פי' פ' כירה דלהכי בעינן דצה ושלפה שלא יזיז עפר ממקומו ומשום מוקצ' ומ"מ ע"כ מודה הוא דאי הוי פסיק רישיה להרחיב הגומא אסור דעושה גומ' וא"צ לעפר' חייב מדאורייתא משום בנין כדאי' פ"ק דביצה עכ"ל, הנה מבואר דהת"ה ס"ל ג"כ דהתיובת' קאי

נביא בתחילה חלק ראשון מדבריו שמצטט החלק השני מדברי התרה"ד ומפרש שגם למסקנא סובר התרה"ד שפס"ר בדרבנן שרי, ונבאר דבריו. וז"ל בסק"ה שם "ודוק' שהוציאו ג"כ כו' ז"ל ת"ה אמנם נראה דסכין התקוע בחבית איירי שהוציאו והכניסוהו בחול ולאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי ראיא מסכינא דביני אורבי

להתיר כיוון שהוי מלאכה דאורייתא משום שעושה פתח לחבית.

ומדבריו יש להבין מש"כ התרה"ד לחלק בסו"ד בין הוצאת סכין מחבית לבין הוצאת סכין מספסל, כיון שבהוצאת סכין בחבית עושה פתח דאורייתא משא"כ בהוצאת סכין מספסל אין בזה איסור דאורייתא ופס"ד בדרבנן שרי. את"ד המג"א בהבנת דברי התרה"ד.

ולכאן דבריו מוקשים מאוד: (א) היאך נאמר שכשחופר גומא וא"צ אלא לעפרה הוא רק איסור דרבנן ובהוצאת הסכין מביני אורבי והכותל ואין לו שום צורך בגומא הנעשית יש בזה איסור דאורייתא? - והגם שהמג"א עצמו יקשה להלן אדברי התרה"ד, שהיאך אפשר לומר שיש בהוצאת סכין איסור דאורייתא, מצד כמה טעמים, מ"מ קשה מאוד לפרש שכונת התרה"ד היתה שכשחופר ויש לו צורך צדדי אינו מלאכה דאורייתא, וכשמוציא סכין ונעשית גומא ממילא ואין לו שום צורך בהגומא שבזה דווקא יהיה מלאכה דאורייתא?

וצ"ל בסברתו: שכיון שעשיית הגומא הוא מהות מלאכת בונה (או חורש), א"כ כשמתכוון למטרה אחרת - וכמו לעפרה, שאינה שייכת לעצם חפירת הגומא, הרי"ז גרוע ממי שעושה גומא - כמו על ידי הוצאת סכין מהכותל, שאין לו מחשבה למטרה אחרת, אלא מכוון

אשמואל דהא מייתי דברי התו' והם כתבו כך בהדי' ומשמע דס"ל פשוט להת"ה דאף לפי המסקנא דאתותב שמואל מ"מ מיירי בענין דלא הוי פסיק ריש' דעושה גומא דפסיק רישיה כ"ע מודו דאסו' והא מלאכה דאוריית' היא דדוק' כשחופר גומא וצריך לעפרא הוי דרבנן אבל כשא"צ לעפרא הוי דאוריית' ופסיק ריש' בדאוריית' אסור לכ"ע אלא ע"כ מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל וא"כ ההיא דחבית נמי מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל דמלאכה דאוריית' הוא דעוש' פתח לחבית אבל פסיק רישיה במלאכה דרבנן ס"ל להת"ה דמותר":

נקודת דבריו: דבאמת התרה"ד לא חזר בו מיסודו בתחילת דבריו דפס"ר בדרבנן מותר, אלא שבהמשך דבריו סבירא ליה שנידון המרדכי בהוצאת סכין מחבית הוא איסור דאורייתא. וראייתו: המרדכי מוכיח את ההיתר להוציא סכין מחבית, מההיתר להוציא הסכין מביני אורבי, והרי הוצאת סכין מביני אורבי הוא איסור דאורייתא, שהרי מה שאמרו ד"חופר וא"צ אלא לעפרה" הוא מלאכה דרבנן הוא רק משום שצריך לעפר, אבל כשאין צריך לעפר הויא מלאכה דאורייתא, וא"כ בהכרח עלינו לפרש שהוצאת סכין מביני אורבי אין זה פס"ר, כי אם היה זה פס"ר שוב לא היה מקום להתיר, כיוון שכאמור זה איסור דאורייתא.

ולפי"ז עלינו לפרש שמה ש"איתותב שמואל" הוא רק באופן זה שאינו פס"ר, וא"כ גם הנידון של המרדכי שהתיר הוצאת סכין מהחבית הוא באופן שאינו פס"ר, כי באופן שזה פס"ר אין מקום

יהיה פסיק רישיה, דשם הוי מלאכה דאורייתא משום קודח ובונה...", והיינו שמדובר בחבית כזו שהנקב "עשוי להכניס ולהוציא" ובאופן זה יש איסור דאורייתא ובפס"ר אסור.

המג"א מביא ליסוד תרה"ד הראיה מהמרדכי בהזורק ומציין לכ"מ ונראה שמהם בנה המג"א להקשות ולחלוק אתרה"ד:

"ומביא ראייה ממרדכי פ' הזורק דמתיר לשפוך מים אף על פי שיורד לכרמלית כיון דאינו מתכוין שיצאו לחוץ ואף על גב דפסיק רישיה הוא ע"ש (ע' ברכות דכ"ד ע"ב בתוס' וסי' תנ"ח סי"ב וע' בתו' פסחים דף מ"ז):"

וכנ"ל דההיתר לשפוך מרשותו אע"פ שסו"ס יורד לכרמלית והוא פס"ר, מיוסד על כך שכיון שאינו מתכוון שיבוא לכרמלית מותר, כיון שהוא איסורא דרבנן.

והנה המג"א מציין לעיין בכ"מ, ונבאר דבריו. מה שציין לתוס' בפסחים כ"ה: (לכאו' מ"ז הוא טעות) שמשמע מזה כיסוד התרה"ד יחזור עליהם המג"א להלן לפרשן באו"א. ומה שציין לסי' תנ"ח סי"ב לכאורה כוונתו לסי' שני"ה או שני"ז, כי בסי' תנ"ח אין נידון הדומה לנידו"ד²¹, וצ"ע.

לעצם פעולת ההוצאה²⁰, ובאופן זה אם בפעולתו פס"ר שייעשה (או ייוסף) גומא הרי"ז אסור דאורייתא.

ואמנם כ"ז הוא האופן שהמג"א מפרש בכוונת התרה"ד, אבל המג"א עצמו מקשה עליו שקשה לומר שיש בחופר גומא וא"צ אפי' לעפרה איסור דאורייתא, ובוודאי נחשב ל"אינו צריכה לגופה". ואי"ה להלן נראה מהו עצם סברת המג"א בזה.

(ב) היאך אומר שכוונת התרה"ד שבהוצאת סכין מהחבית ישנו איסור דאורייתא משום שעושה פתח, והרי המג"א הביא בסק"ג לעיל ש"כתב הרמב"ם פכ"ג העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולים שהוא עשוי להכניס האור ולהוציא ההבל חייב משום מכה בפטיש לפיכך גזרו על כל נקב אפי' עשוי להכניס או להוציא בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבין עליו "...", ומבואר שאינו חייב בתלוש אלא בפתח העשוי להוציא ולהכניס.

וצריכים לפרש כוונתו כמ"ש במחצה"ש כאן "דמלאכה דאורייתא הוא שעושה פתח כו'. ר"ל, על כרחך מיירי בחביות שהפתח שם עשוי להכניס ולהוציא, כגון להכניס יין ולהוציא יין, דדומה ללול של תרנגולים דהוי מלאכה דאורייתא, אם כן בסכין התחוב בכותל של עץ גם כן בעינן שלא

ואולי י"ל שכוונתו לסי' תרמ"ז אודות איסור לקיטת הענבים מההדס דמוכיח מזה בהמשך.

²⁰ על דרך הסברא ש"כוונה הפכית" גרוע מהעדר כוונה.

²¹ ובשו"ת תורת רפאל סי' כ"ז מפרש שכוונתו לסי' של"ז ס"א, אודותו ידבר בהמשך.

מ"מ מתיר בדרבנן. וע"ז מקשים התוס' גם מכ"מ שר"י אוסר אינו מתכוון גם במקלקל: (א) חופר גומא וא"צ אלא לעפרה שאסור רק מדרבנן משום מקלקל ואעפ"כ אוסר ר"י מדרבנן גם כשאינו מכוון, (ב) בביצה כ"ג. אוסר ר"י קידור שמא עי"ז יצא דם, אע"פ שהוא מקלקל בהוצאת הדם, ואינו אלא איסור דרבנן.

וע"ז מתרצים התוס' בב' אופנים:

א- בכתובות שאני: שהבעילה היא דבר מצוה, ולא אסר ר"י אינו מתכוון במקלקל ודבר מצוה. ולכאוי לפי תי' זה יצא דר"י יאסור אינו מתכוון בדרבנן שלא במקום מצוה (וכראיות שהביאו).

ב- הסבירו: שבמקומות הללו אינו מקלקל גמור אלא יש בזה תיקון, דבחופר גומא אפשר שמשווה גומות מצד אחר, ובקידור יש לבהמה הנאה בזה כמו בהקזת דם. ולכאוי כוונתם: שאע"פ שיש בזה מעין קלקול כמבואר בגמ' שבת ע"ג לענין חופר גומא וא"צ לעפרה לר"י שלכן אינו חייב מדאורייתא, מ"מ יש בזה מענין התיקון, ולכן יאסור בזה ר"י מדרבנן וכמו"כ בקידור. ונמצא לפי מהלך זה יסבור ר"י דדבר שאינו מתכוון בדרבנן תלוי: אם הוא "קלקול" גמור יהיה מותר בדרבנן אף לר"י, אבל אם יש בזה מענין התיקון בזה יאסור ר"י.

ולכאוי כוונת המג"א בצינינו לתוס', שתוס' דנו בסברא כעין סברת התרה"ד.

ונתעכב כעת לבאר מה שציין המג"א לתוס' בכורות כ"ד: (כן הגיה המחצה"ש כאן):

הנה כללות דברי התוס' ד"ה והיינו שם. התוס' דנים בהיתר לתלוש שיער הבכור לצורך שחיטה, שזה דוקא כשתולש שלא בכונה, וגם אם איסור התלישה הוא דרבנן (ד"תולש לאו היינו גוזז") אסור במתכון גזירה אטו גוזז. ודנים בסברא אם אפשר לומר למ"ד הסובר דבר שאין מתכוון בדאורייתא אסור, שאעפ"כ יסבור שמותר בדרבנן. ומחלקים שם, שאם מוצאים מ"ד המתיר בדבר שאינו מתכוון באיסור דרבנן כזה שיש בו מעין בדאורייתא ו"כעין דאורייתא תיקון"²² א"כ יוכח ששיטתו היא שגם בדאורייתא מותר באינו מתכוון, משא"כ אם "תולש לאו היינו גוזז" או כשעושה מלאכה כלאחר יד שאע"פ שאסור מדרבנן אין דבר מעין זה אסור בע"א מדאורייתא, יש בזה מקום לחלק, שאף המ"ד המתיר באיסור דרבנן כזה באינו מתכוון, מ"מ יאסור בדאורייתא.

ובהמשך מביאים ראיה מר"י הסובר דדבר שאינו מתכוון אסור, ובמס' כתובות ה: מצדד הגמ' לשיטתו שיהיה מותר לבעול בשבת אע"פ שעושה פתח באם "לדם הוא צריך" שכוונתו הוא להוצאת דם והפתח ממילא נעשית, כיון ש"מקלקל אצל הפתח" ואין ר"י אוסר דבר שאינו מתכוון אלא במתקן, הרי שגם האוסר דבר שא"מ בדאורייתא

²² וכמו איסור גיזה דרבנן בקדשי בדק הבית מעין איסור דאורייתא דקדשי מזבח.

לאסור דבר שא"מ לר"י, יש לחלק בין ר"י הסובר שבכל דבר שאין מתכוון אסור מדאורייתא, ולכן אף אם הוא איסור דרבנן יש מקום שאוסר שלא במקום מצוה (דהעדד הכוונה אצלו אינו גורע מהעשיה), משא"כ לר"ש ש"דבר אינו מתכוון מותר" אלא שבפס"ר אנו אוסרים (והיינו שהעדד הכוונה בעשיית דבר תופסת מקום וגורע מהמעשה), אפשר שבדרבנן לא נאסור אפי' בפס"ר. אי"ה נחזור לזה להלן.

התרוה"ד חידש שלדין שפוסקים כר"ש (דדבר שא"מ מותר) ובפס"ר אסור, בדרבנן מותר, וכעין זה דנו התוס' לשיטת ר"י האוסר דבר שא"מ, שיש סברא לומר שלא אסר בדרבנן.

אבל לכאו' אין ההוכחה ברורה נגד סברת התרה"ד:

א - דנראה שהתוס' מסתפקים בדבר והמרדכי ברירא ליה שמותר. ב - ועוד יש לחלק, שאפי' לצד הספק בתוס'

קושיית המג"א על התרה"ד שאסר להוציא סכין מהכותל

משום שביעית, ולא משום מעשר, וניטלין בשבת". היינו, דמקשה למה אסור לטלטל עמודים הללו ממקומם, שאין לומר משום שעושה גומות, כיון שבמשניות כלאים איתא שיכול ליטול לפת הטמון בקרקע ואין חוששים שעושה גומא, משום "דממילא קא הויין". ומת' הגמ', שהטעם לאסור טלטול העמודים בבית הוא משום גזירה "אתי לאשוויי גומות" ובשדה (לפת הטמון) אין לחשוש לזה. ונמצא שהגמ' אומרת להדיא שאין איסור עשיית גומא בנטילת עמודים מהקרקע, אע"פ שהוא וודאי פס"ר שיעשה גומות (שהרי בודאי נשאר גומא במקום שהיה שם העמוד).

נשוב לדברי המג"א שהקשה על שיטת התרה"ד האוסר הוצאת הסכין מהכותל שיש בזה איסור חורש ובונה: "ולי צ"ע על הגאון דאמר' דף קי"ג עמודים התחובים בארץ אסור להוציאן מ"ט אילימ' משום דעביד גומות ממילא קא הוין דתנן הטומן לפת וכו' והתם בודאי פסיק רישיה הוא דעביד גומות ואפ"ה שרי וכ"כ התוס' דאפי' אין מקצת עליו מגולין שרי לתחוב בו כו' ע"ש דף נ"א וטעמא דמקלקל היא כדאי' דף ע"ג": תו"ד. המג"א מביא גמ' שבת קי"ג. "...אבל לא את העמודים²³, אמר ליה רבא לרב נחמן מאי שנא עמודים דלא, אילימא דקעביד גומות²⁴, גומות ממילא קא הויין דתנן הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא

²⁴ רש"י שם "דקא עביד גומא - כשחולצן מן הארץ, שהן תחובות בגומא, מזיז העפר ועביד גומא מקום העמוד".

²³ רש"י שם "העמודים - טריוור"ש בלעז (צריך להיות טליוור"ש) נול אריגה של נשים, אותם המנוקבות שאורגין בהן הנשים".

בו משום עשיית גומא, אע"פ שיש כאן וודאי פס"ר שיעשה גומא²⁶.

ומכריח לפי הנ"ל דאין איסור עשיית גומא בעניין זה אפי' בציוור דפס"ר, ומוכרח שיש טעם להתיר זה, ומבאר; שבעצם הוא מקלקל בעשיית גומא זו, וכמבואר בגמ' ע"ג (שלכן אפי' ר"י האוסר ומחייב בדבר שאינו מתכוון) יפטור בחפירת גומא כשאינו צריך אלא לעפרה כיון שהוא מקלקל.

הבית מאיר בסי' שי"ד דוחה דברי המג"א ומבאר שהטעם שאין איסור בלקיחת העמודים אינו משום שהוא מקלקל, אלא משום שלא נעשית כאן גומא חדשה, שאין נחשב עשיית גומא אלא כשנוטל עפר המחובר לקרקע, אבל כשנוטל עמוד ממקום שהיה כבר גומא שם, כיוון שהעמוד עומד לינטל משם, אין מקום הגומא נחשב כסתום,

וכן הוכיח מדברי התוס' נ"א. ולכאור' כוונתו במה שכתבו שם: "ואין להקשות לפירוש הערוך דמאי פריך מינה לשמואל לימא דהך משנה סבר טלטול מן הצד לא שמיה טלטול כאלעזר בן תדאי ומקצת מגולין נקט משום אחריני ולא משום שבת ושמואל סבר כרבנן...". וכתב במהר"ם שם, דלרש"י אינו קשה "דאי ר"א בן תדאי למה לי מקצתן מגולין אפי' כולן מכוסין נמי מותר ע"י כוש²⁵ כמו גבי חררה אבל לפי הערוך אימא לך דלעולם כר"א בן תדאי אתי והא דקתני אם מקצתן מגולים משום אחריני נקטי ולא משום שבת...". ונמצא שמפרש, שלפרש"י בגמ' שם (שחשש נטילת הלפת הוא רק משום איסור מוקצה דמזיז עפר ממקומו ואין בו חשש עשיית גומא) הוא הדין כשכל הלפת היה טמון בקרקע והוא תוחב כוש ואוחז בלפת ומסלקו שגם בזה אין

תחיבת כוש ליטול הלפת הטמון משום עשיית גומא (וכמו שפירש המהר"ם והמהרש"א) ואין מספיק טעמי המג"א להתיר לגמרי, נצטרך לבאר טעם אחר למה אין איסור עשיית גומא בלקיחת העמודים (שהרי שמואל עצמו האוסר לקיחת הסכין והפרי מתיר לקיחת העמודים עיי"ש ק"ג שהוא בעל המימרא), בזה "דגומא ממילא הויין", ואפשר שבסברא זו נחלקו סוגיית הגמ' עם רב ושמואל אם מותר לשלוף הפרי והסכין אע"פ ד"דממילא" נעשית גומא, שלשיטתם יש בזה איסור לכל הפחות דרבנן ובמסקנת סוגיית דידן אין בזה איסור משום "דממילא קא נעשית" אבל לולא סברא זו לא היה מותר מפאת דהוי מקלקל גרידא, ולכן מוכרח שלשיטה זו יאסר כשכל הפרי מכוסה לתחוב כוש ולטול הפרי משם כדברי המהרש"א.

²⁵ המחצה"ש שם מציין מגן אברהם סימן שיא ס"ק כא קצת עליו מגולין - אבל אם אין מגולין אסור לתחוב בהן כוש כמו בס"ט דנרא' כעוש' גומ' [מ"מ] אבל בדף נ' בתוס' משמע דלחד גירס' גם כאן שרי לתחוב וכ"ה בירוש' בהד"י ספ"ק דכלאים דמותר לתחוב בעפר וצ"ע על המ"מ דפסק דלא כירוש' וע"ש בר"ש. והיינו שבעצם אין איסורא דאו' אלא לפי המ"מ אסור מדרבנן דנראה כעושה גומא. ומציין לתוס' המתיר גם בזה. ועיין במחה"ש שם.

²⁶ לכאור' ישל"ע שהרי דברי התוס' שם הם לפי רש"י בגמ' נ: שהשקו"ט בגמ' לשמואל ורב הונא הוא לענין האיסור מוקצה ד"מזיז עפר ממקומו", דלפי שיטתו אפשר שבאמת אין בזה כלל משום עשיית גומא מטעמים של המג"א שהוא מקלקל (אצל"ג וכלאחר יד) וכיוצא, אבל לדברי התוס' המפרשים השקו"ט שם לענין עשיית גומא, א"כ אפשר שאכן יש לאסור

יד הוא כדאי' דף מ"ו ברש"י דחופר
דחייב היינו במר' וקרדום ע"ש :

והיינו, שמקשה על סברת התרה"ד
שגרע חופר וא"צ אפי' לעפרה להיות
חייב דאורייתא, דהסברא הוא להיפך,
שכשאינו צריך לשום דבר, א"כ יותר יש
להתיר שאינו "צריכה לגופה" יותר
משצריך לעשייה זו לאיזה דבר שהוא.
ומוסיף עכשיו: שבהוצאת סכין יש
צירוף ד' טעמים שלא להחשיבו
למלאכה דאורייתא: א - משאצ"ל, ב -
אינו מתכוון, ג - מקלקל, ד - חפירה
כלאחר יד, וא"כ אין כאן חשש איסור
כלל מעיקרא דדינא.

יש להעיר: שצירף כאן "אינו מתכוון"
והרי מדובר בפס"ר, וא"כ היאך מצרף
שיהא עוד סיבה להתיר. וכנראה
הלבו"ש שם מעיר עד"ז. ואולי כוונתו,
שכשיש כל הני ריעותות, אז גם מתחזק
הריעותא דאינו מתכוון ואינו מועיל מה
שהוא פס"ר להחשיבו כמעשה איסור.
וצ"ע.

עוד יש להעיר: למה הסביר הגמ' דף
ק"ג שאין איסור עשיית גומא בנטילת
העמודים משום "גומות ממילא הוויין"
ולא הטעים משום דמקלקל, ואצ"ל,
וכלאחר יד. ולאידך, המג"א מביא הגמ'
ואומר "וטעמא דמקלקל", דלכאור'
הטעם הוא משום "דגומות ממילא
הוויין". ואולי יש להעמיס בלשון
"ממילא הוויין" דהוא כלאחר יד. ונראה

ולכן לקיחת העמוד משם אינו "עשיית
גומא חדשה". ולפי"ז נוכל לומר ששאני
הוצאת סכין התקוע בחוזק קצת
בכותל, שבזה כיוון שמתרחב הנקב יש
בזה משום עשיית נקב חדשה.

המג"א מוסיף: "... ופטור אפי' לר"י
ודברי התוס' דף צ"ט בד"ה מפני שמזיז
וכו' צ"ע ע"ש ואפשר דמיירי במתקן
כגון בשדה כמ"ש המ"מ ספ"א..":

היינו שהמג"א סובר שהטעם
דמקלקל מועיל אפי' לר"י כמבואר בדף
ע"ג: וא"כ דברי התוס' לט. שכתבו -
"מפני שמזיז עפר ממקומו - פי'
בקונטרס מתוך שלא יהיה לו חול עקור
כל הצורך לכסות אתי לאוזוי עפר
הדבוק והוי חופר גומא וקשה לריב"א
דהא ליכא איסורא דאורייתא בחופר
גומא ואינו צריך אלא לעפרה לרבי
שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה
לגופה פטור עליה..", צ"ע, שלמה
אמרו שרק לר"ש אין בו איסורא
דאורייתא, הרי גם לר"י אין בזה איסור
דאורייתא משום שמקלקל²⁷.

המג"א מוסיף להקשות: "וע"ק מ"ש
בחופר גומ' וא"צ לעפר' חייב דזה אינו
אלא בצריך לגומא אבל בשאינו צריך
כלל לא לגומא ולא לעפר פשיטא
דפטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה ודבר
שאינו מתכוין ומקלקל וגם חופר כלאחר

שהעלנו סברא לחלק בין ר"ש לר"י שלר"י
ייאסר בדרבנן בדבר שא"מ ומקלקל. וראה
להלן בדיון בדברי הראשונים כתובות ה:
בשיטת ר"י.

²⁷ ואוי"ל: שלר"י אע"פ שאין בו חיוב
דאורייתא מ"מ יש בזה איסור דרבנן כמ"ש
"פטור" אבל אסור, אבל לר"ש אפשר שכיון
שהוא מקלקל וגם משאצ"ל אין בזה אפי'
איסור דרבנן וכמ"ש המג"א בפנים. ועיין לעיל

בהוצאת הסכין התחובה בדוחק בכותל הוצאה זו נחשבת למעשה.

אכן במאירי שבת ק"ג מובא שם סברא כעין זו, והוא דוחה אותה: "...ומ"מ העמודים התחובים בארץ ... ויש לשאול בסוגיא זו והיאך אמרו גומא ממילא הוא והלא בענין דקר נעוץ אמרו במסכת יום טוב והא עביד גומא עד שהוצרך לתרץ כר' אבא דאמר החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה והואיל ובשבת פטור ב"ט לצורך שחיטה מותר ופירשו בה שלא על הגומא הבאה מצד נטילת הדקר הוא אומר כן אלא על העפר שנוטל משם כדי לכסות ו"מ שזו שבכאן אינן תחובים כל כך אבל הדקר נעוץ בדוחק ונמצא עושה בהוצאתו גומא ואין זה כלום שאף העמודים צריכים הם להיות תחובים שם בדוחק אלא ראשון עיקר..."

ונמצא שאכן המאירי עמו מעיר (מעין הערתנו אמג"א) למה הוצרך הגמ' בביצה לטעמים דאצל"ג ומקלקל, כשמדובר בדקר נעוץ, ולא אמר "ממלא הוויין". ונמצא לכאור' שלמד ש"ממילא הוויין" הוא טעם נוסף אטעמים הנ"ל.

ומסיק המג"א בענין זה: "לכן נ"ל דמדינא אין כאן איסור אפי' בכותל ובחבית גדולה כיון דדבר שאין מתכוין ומקלקל הוא אלא שהת"ה נדחק לקיים המנהג שנהגו כמ"ש הוא בעצמו ע"ש וכ"כ מהרי"ו סי' ק"ל דנהגו בו איסור להוציא דנר' כעושה נקב בכותל עכ"ל":

שכן הוא הבנת הפני' ביה ח' ע"א "...דודאי בעפר תיחוח לא שייך איסור דאורייתא בעשיית גומא ... ואי בבית דגומא אסור בה משום בנין כדפרש"י בשמעתין דמאיסור בנין איירי אפ"ה לא שייך בה חיוב דאורייתא דהוי בנין כלאחר יד שאין דרך בנין בעפר תיחוח שאין מתקיים, והכי משמע להדיא בפרק כל כתבי [שבת ק"ג ע"א] דקאמר אבל לא את העמודים ומקשה הש"ס אילימא משום גומא גומות ממילא הוויין ואי ס"ד דבעשיית גומא כי האי אב מלאכה היא לא מקשה הש"ס בפשיטות גומות ממילא הוויין אלא על כרחך משום דהתם בבית איירי שהעפר תיחוח מקשה שפיר", דלכאור' נראה שפי' כונת הגמ' "ממילא קא הוויין" דהוא "בעפר תיחוח" דהוא "בנין כלאחר יד" שאינו מתקיים. אבל לכאור' אין נראה בזה שכוונת מילים הללו קאי "אכלאחר יד" (שלא כדרכה) ובפרט על ש"אינו מתקיים".

ונראה יותר, שפירוש המילות "גומות ממילא הוויין" - היינו שאינו מתכוין לעשייתן אלא שהם נעשים ממילא, והוא דבר שאינו מתכוון, אלא שכיון שעדיין הוויין פס"ד, לכן נאמר שכיון שהוי מקלקל, ואצל"ג וכלאחר יד אין בזה התועלת של פס"ד להחשיבו לחלק המעשה אלא "ממילא הוויין".

ואולי י"ל לפי"ז (שעיקר כוונת הגמ' בלשון "ממילא", היא לומר שחסר בשם מעשה דעשיית גומא), והיינו, שהרתה"ד מבאר שעיקר ההיתר של נטילת העמודים הוא משום שאין נטילה זו נחשב למעשה, משא"כ

בספסל כדי להיות שם, אפשר שזה נחשב "צריכה לגופה" וכן כשמכוון לשם שיהיה תקוע שם והיה מונח שם אפשר שזה "תיקון" לגבי פעולה זו (או תיקון קצת), אלא שזה כלאחר יד, ובפס"ר דרבנן (או אפי" תרי דרבנן - ראה להלן -) אפשר שהמג"א מחמיר בזה.

והיינו, שבעצם אין איסור בהוצאת הסכין אפי" מהכותל, והת"ה עצמו²⁸ אינו סובר שהוא איסור בעצם, אלא אסר כן לקיים המנהג "דנראה כעושה נקב"²⁹.

ויש להוסיף: דלכאו' נראה לפי דבריו שזה דוקא בהוצאת הסכין מהכותל, אבל בנעיצת סכין בכותל או בחבית או

קושיות המג"א אתרה"ד בפס"ר דרבנן ושיטת המג"א לאסור

ליכא איסור' כמ"ש סי' שנ"ז אלא דרבנן גזרו בר"ה ובכרמלית לא גזרו שכשאינו מתכוין להוציאה דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא ע"ש עמ"ש ססי' רנ"ג דבאמירה לעכו"ם בפסיק רישיה יש להתיר ודוק בדברי כי קצרת":

הקושייא מסי' שט"ז ס"ד: לכאו' הכוונה במ"ש שם בסי' שט"ז ס"ד: "פורסין מחצלת ע"ג הכוורת, (מקום שמתכנסים בו הדבורים לעשות דבש), ובלבד שלא יכוין לצוד, וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה", והוא מהגמ' ביצה ל"ו. ושבת מ"ג. והכי איתא במס' ביצה: "תא שמע: פורסין מחצלת על גבי כורת דבורים בשבת, בחמה מפני

ועכשיו נחזור לעצם המג"א שדן ומקשה בשיטה הכללית של התרה"ד המתיר פס"ר דרבנן, ומביא הוכחות דאכן פס"ר אסור אפי" בדרבנן: "גם מ"ש להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכ"כ סי' ס"ו צ"ע דבסימן שי"ו ס"ד אית' בהדי' דאסור ותלמוד ערוך הוא וכ"כ התוס' בשבת דף ק"ג סוף ד"ה לא צריכ' ע"ש וכ"מ סימן של"ז ס"א וס"ב ע"ש, ואף שהתוס' פסחים דף כ"ה כתבו דשרי ע"ש היינו בדרך אין לו' אבל לפי האמת אסור וכ"מ סי' רע"ז ס"א וס"ג ואף שהרא"ש בפסחים כ' דפסיק רישיה אסור בכל מידי דאורי' נ"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש אבל לכ"ע פסיק רישיה אפי" במילי דרבנן אסור ומ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה דהתם אי לא עביד מידי ואפי" יוצאין לר"ה

²⁹ לא כתב להדיא אודות דעתו בפועל בהוצאת סכין מדבר תלוש, וכאן מדבר אודות כותל ובעת התרה"ד עצמו בזה, אבל לכאו' מסבירתו נראה שחולק על הרמ"א ומסכים פסק התרה"ד ואינו מצריך "דצה ושלפה" להוציא סכין מתלוש.

²⁸ ולכאו' אין נראה כן בדברי התרה"ד הקודמים שם "...אפילו בחבית גדולה שמחזקת יותר ממ' סאה.... דחבית גדולה כזאת שייך בה בנין כמו בקרקע. ואי הוי פסיק רישיה חייב משום קודה כמו בתקוע בכותל".

השער המלך שבת פרק כ"ה הכ"ה מיישב קושיי א זו, שבאמת יש³⁰ שאין גורסים בהגמ' מ"ותסברא ואילך", משום שבאמת לא הוקשה לגמ' שיהא אסור משום פס"ר כיון שפס"ר בדרבנן מותר בהתאם לשיטת התרה³¹.

הראיה מתוס' שבת ק"ג: לכאו' הכוונה למ"ש התוס' שם" "...ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לג): גבי אין ממעטין ב"ט משום ר"א בר"ש אמרו ממעטין ופריך והא קא מתקן מנא ומשני כגון שליטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות לעולם כולה רבי יהודה היא, והכא במאי עסקינן דאית ביה כו'. ... פשיטא מהו דתימא במינו נצוד אסור, שלא במינו נצוד מותר, קא משמע לן", ונמצא שגם לדברים שאין במינו ניצוד (שאין בזה צידה דאורייתא) לא יעשנו מצודה (והגמ' מחשיבה דבורים ל"אינו מינו ניצוד"), וגם בענין זה בעי שלא יהא פס"ר, וכ"כ במג"א שם סק"ט "פסיק רישיה - ואף על גב דדבורים אין במינן ניצוד כדאיתא בביצה וכ"כ רש"א ב"ח וא"כ ליכא איסור דאורייתא ואפ"ה אסור משום פסיק רישיה עמ"ש סי' שי"ד ס"א...".

החמה, ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד...אימא סיפא ובלבד שלא יתכוין לצוד, אתאן לרבי שמעון, דאמר דבר שאין מתכוין מותר ותסברא דרבי שמעון והא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות לעולם כולה רבי יהודה היא, והכא במאי עסקינן דאית ביה כו'. ... פשיטא מהו דתימא במינו נצוד אסור, שלא במינו נצוד מותר, קא משמע לן", ונמצא שגם לדברים שאין במינו ניצוד (שאין בזה צידה דאורייתא) לא יעשנו מצודה (והגמ' מחשיבה דבורים ל"אינו מינו ניצוד"), וגם בענין זה בעי שלא יהא פס"ר, וכ"כ במג"א שם סק"ט "פסיק רישיה - ואף על גב דדבורים אין במינן ניצוד כדאיתא בביצה וכ"כ רש"א ב"ח וא"כ ליכא איסור דאורייתא ואפ"ה אסור משום פסיק רישיה עמ"ש סי' שי"ד ס"א...".

כדעת הרב תה"ד ז"ל דפ"ר בדרבנן שרי...", ובסוף הדבור מיישבת תמיה, דהיאך כתב הב"י דדבורים "במינו ניצוד" כשבגמ' דידן מבואר בגירסא דידן ש"אין מינו ניצוד (והב"י עצמו גריס בגמ' 'ותסברא' כגירסא דידן עיי"ש. ומיישב שההו"א בגמ' חשב שיש במינו ניצוד "... משום דהוה ס"ל להך מקשן דדבורים במינן ניצוד מקרו ואיכא איסורא דאורייתא ומשום הכי קאמר דפ"ר אסיר לר"ש אבל בזבובים שאין במינו ניצוד כיון דאין איסורן אלא מדרבנן אף על גב דפ"ר הוא שרי והמתרץ דתיר' ליה לעולם ר"י כו' ה"ה דהוה מצי לתרץ דברייתא ר"ש היא ומשום דדבורים אין במינן ניצוד הן כדמסיק ושרי לר"ש...". ולכאו' שיטתו שהב"י סובר פס"ר מותר בדרבנן צ"ע כדלהלן מהמקומות שהמג"א מציין בהמשך, שכמה פוסקים המחבר בעצמו. א"ה עוד נחזור לזה.

³⁰ בתחילה כתב שם ליישב שיטת הטור לומר שהטור אינו גורס 'ותסברא', אח"כ חזר בו מזה והביא ראיה מההלכה באיסור קידור שהטור אוסר אע"פ שאינו אלא דרבנן. אבל אולי אפשר ליישב כן לדעת התרה"ד.

³¹ ראה שם בהמשך דברו שמפרש דעת הב"י על הטור בסי' שט"ז כמו התהרה"ד וז"ל "...וכן נראה דעת מרן הב"י ז"ל ממ"ש אלא אי איכא למידחי דברי בעה"ת הכי איכא למדחינהו שאני דבורים כו' א"נ דע"כ לא אסר ר"ש לפרוש מחצלת על הכוורת אלא בדבורים שבמינן ניצוד אבל זבובים שאין במינן ניצוד אפשר כל שאינו מתכוין שרי ואף על גב דפ"ר הוא ע"כ וקשה טוב' דכי אין במינן ניצוד מאי הוי נהי דשלא במינן ניצוד פטור אבל אסור מדרבנן מיהא איכא כמ"ש הטור בהדיא וא"כ כיון דפ"ר הוא היכי שרי אלא מוכח ודאי דס"ל

וכתב מ"א שם [ס"ק ה] אפילו הן נשברין ליכא איסור תורה, אפילו הכי אסור בפסיק רישיה:."

היינו שבס"א מבואר בפוסקים שאם גורר מטה וספסל גדולים בענין דהוי פס"ר אסור, אע"פ שאין כאן איסור תורה בעשיית חריץ שלא ע"י מרא וחצינא, וכמו"כ בנוגע לאיסור לכבד בגדים ע"י מכבדות שלא ישברו קסמיהן, למרות שגם כשנשבר אין כאן איסור תורה (דמקלקל), מ"מ בפס"ר אסור.

ההוכחה מסי' רע"ז: "וכ"מ סי' רע"ז ס"א וס"ג, וביאר המחצה"ש וז"ל: "...וכן משמע רע"ז. דאסור לפתוח הדלת נגד הנר שמא יכבנו הרוח, וצריך לומר על כרחך דהוי פסיק רישיה, ומה בכך, אפילו יכבה ליכא איסור תורה להפוסקים כרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, הוי סתם כיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכן בסעיף ג' שם בשכח נר על גבי טבלא. אלא על כרחך גם באיסור דרבנן פסיק רישיה אסור:". והיינו, שהרי כשפותח הדלת אינו מכוון שיכבה, והטעם שאסור הוא משום פס"ר שיכבה, והרי בכיבוי זה אין כאן איסור דאורייתא לר"ש דמשאצל"ג פטור, ואינו חייב בכיבוי אא"כ מתכוון לעשותה פחם ואעפ"כ אסור כשזה פס"ר.

ויש להעיר בזה, שהמג"א לא צירף הוכחה זו ביחד עם הוכחות דלעיל (והפסיק בדברי התוס' דפסחים דמשמע כדברי התרה"ד), דלכאורה

מיהו י"ל דאותו תיקון מועט כמו מיעוט ענבים דלא אסיר אלא מדרבנן לא גזרו חכמים כשאינו נהנה". והיינו, שכותבים שאפשר שאין להוכיח מדין זה כהערוך דפס"ר דלא ניח"ל מותר, כי יש לפרש שמה שמותר למעט בי"ט הענבים שבהדס כשיש לו הדס אחר, משום שבזה הוי איסור דרבנן משום שאינו תיקון גמור אלא תיקון מעט, ולכן מותר כשאינו נהנה (והוי פס"ר דלא ניח"ל). ונמצא שגם באיסור דרבנן היה אסור אם הוי פס"ר דניח"ל.

ההוכחה מסי' של"ז ס"א ס"ב: וז"ל שם ס"א: "דבר שאין מתכוין, מותר, והוא שלא יהא פסיק רישיה. הלכך גורר אדם מטה, כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. ומותר לרביץ הבית, כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק. ס"ב: ... ואסור לכבד הבגדים ע"י מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם (הגהות אלפסי פרק הזורק):"

וביאר המחצה"ש כוונתו וז"ל: "וכן משמע סימן של"ז סעיף א'. שכתב הרב ב"י גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. וכתב מ"א שם [ס"ק א] בשם הפוסקים דגדולים מאוד אסור, דהוי פסיק רישיה, אף על גב [ד]אפילו אם מתכוין ליכא איסור תורה רק הנעשה על ידי מרא וחצינא כנזכר לעיל, אפילו הכי פסיק רישיה אסור. וכן נראה מדברי רמ"א שם סעיף ב', שכתב אסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשוי מקסמים, שלא ישברו קסמיהן.

שאינן בזה גזרה חזקה, משום שאין זה סביר שכמו ששפך בלא מתכוון, שיעשה כן בכוונה להדיא, ולכן לא גזרו גזרה קלושה זו בכרמלית.

ונמצא שיש לחלק באיסורים דרבנן; רק כשמדובר באיסור דרבנן מפאת גזרה, בזה ניתן לומר שכשגזרו בדאורייתא באינו מתכוון אטו מתכוון (שאינו גזרה חזקה), לא גזרו גם באיסורים כגון אלו בדרבנן, אבל כשמדובר באיסורים דרבנן על עצם הפעולה (וכמו במקלקל או בכלאחר יד ובפרט במשאצ'ג) הרי"ז אסור גם באינו מתכוון בפס"ר.

הנה יש להעיר, שאולי היה אפשר לדחות ראית התרה"ד מהמרדכי בנוסח אחר: דכיון שגם כשמכוון שיצא לר"ה אינו נחשב למוציא כיון שזה בא ע"י כוחו וגרם גרידא (ובלשון אדמה"ז סי' שני"ז ס"א "בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן ואיננה כח שפיכתו ממש אלא כחו הוא גורם בלבד") וכלשון המרדכי שם בתחילת דיונו ("כוחו בכרמלית לא גזרו") שזה דין הקשור ב"כוחו" וגרם, ולכן אפשר ששאני הכא שזהו קולא מיוחדת בדין "כוחו"³⁴, שבעצם אין המעשה הבא ע"י נחשב ל"מעשה" איסור אפי' בדאורייתא ואפי' כשמתכוון לזה, אלא

נראה שאין הוכחה חזקה כשאר ההוכחות³².

ויש לומר. דאולי יש מקום קצת לומר שמשאצ'ג חמירא משאר פטורי דרבנן, והרי ר"י מודה במקלקל מלאכה כלאחר יד פטורים ומחייב במשאצ'ג, ולכן היה מקום לומר שאולי התרה"ד יודה בדרבנן מסוג דמשאצ'ג אסור בפס"ר, אבל באלו שפטורים משום כלאחר יד (כמו בעושה חריץ בגרירת כסא) או מקלקל (עשיית חריץ בבית), ובפרט אלו שהם "תיקון מועט (כמו בתיקון ההדס), או בצידת "אין במינו ניצוד" שאיננו בסוג צידה דאורייתא כלל, מזה הוכחה חזקה יותר שכל סוגי איסורי דרבנן ואפי' אלו שאין חזקים כ"כ, אסירי בפס"ר³³.

דיחוי הוכחת התרה"ד ממור"ם שבמרדכי: "מ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה דהתם אי לא עביד מידי ואפי' יוצאין לר"ה ליכא איסור' כמ"ש סי' שני"ז אלא דרבנן גזרו בר"ה ובכרמלית לא גזרו שכשאינו מתכוין להוציאה דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא ע"ש". לכאו' עיקר כוונתו לפרש; שטעם ההיתר שם, כששופך מים בחצירו ונשפך בהמשך החוצה, הוא שגם כשיוצא לר"ה אין בזה איסור ממש, אלא גזרה בעלמא דילמא יוציא המים להדיא לר"ה. ומבאר המג"א

מאיסור אחר שעיקרו דרבנן (כמו בהוצאה לכרמלית).

³² להעיר עוד: ב' ראיות הראשונות כותב "איתא בהדיא" "וכ"כ התוס" ובראיה זו (וכן בראיה הג') כו' "וכ"מ".

³⁴ הכוונה כאן "כוחו" כגורם בעלמא, לא כ"כוחו כגופו" דשאר מקומות, אלא אדרבא כאן הכוונה שזה "מאליהן" ובגרם גרידא.

³³ הגר"א (נביאם אח"כ) מביא הראיה של המג"א דסי' רע"ז וסי' שט"ז, ובתחילה הביא לחלק ע"פ סברת הר"ן דמשאצ'ג חמירא

המעשה אין גוזרים כן (שהוי כעין "גזירה לגזירה"), משא"כ בשאר איסורי דרבנן, שהם איסורים אטו (או שהם כעין) דאורייתא, אפשר שאסורים גם כשאינו מתכווין בפס"ר.

שאסרוהו מדרבנן ברשות דאורייתא (ואז ישנו האיסור הלזו גם בפס"ר), ולא אסרוהו ברשות כרמלית כשאינו מכוון בפועל. ואע"פ שפס"ר מועיל לאסור כשאינו מכוון, הרי"ז דוקא בדבר שיש בזה מעשה משא"כ כשחסר בעצם

הערה על המג"א: למה אסור בסי' של"ז

שאסור לגרור כסא וספסל באם הוא פס"ר, ולכאו' גם שם הוא אצל"ג, ומקלקל, וכלאחר יד³⁶, והגם שלא כתוב שם שיש בזה איסור דאורייתא, מ"מ אסור המחבר שם וא"כ למה כתב המג"א שמשום זה אין איסור מדינא בהוצאת הסכין מהכותל³⁷.

הנה המג"א הקשה נחרצות שא"א לומר שהוצאת הסכין מהכותל הוא איסור דאורייתא, כיון שהוא מלאכה שאצל"ג (וגרע מה שאין לו שום צורך בה, ואפי' לעפרה), ומקלקל, וכלאחר יד (שאינו חופר במרא)³⁵, עד שבמסקנתו מתיר בזה "מדינא". ולכאו' בסי' של"ז (שהביאו המג"א כאן) נפסק

וכמ"ש שהשער הציון בסי' של"ז כתבו בתור ב' צדדים.

³⁵ ואולי יש מקום לומר שדוקא חפירה בקרקע ממש להיות חורש דרכה במרה, ולא במלאכת בונה שאפשר שיש כמה אופנים שגם עשייה בכלים אחרים אינו כלאחר יד, והרי דברי רש"י שמצטט המג"א מדובר במלאכת חורש "איסורא דאורייתא - כיבוי אב מלאכה הוא, חריץ - ליכא איסור דאורייתא, דחופר כלאחר יד הוא, דחופר דאמר לקמן תולדה דחורש וחייב - הני מילי חופר כדרכו במרא וקרום", ולא במלאכת בונה. (הגם שמסתבר שגם בזה הכדרכה הוא הכלים המיוחדים לזה, אבל אפשר שלעשיית נקב אין צורך לכלים מיוחדים. אבל עדיין נראה ש"הוצאת" סכין מכותל הוי כלאחר יד ושלא כדרכה.)

³⁷ יש שכותבים שהמג"א מרגיש בהערה זו במ"ש בסי' של"ז סק"א "... אבל גדולים מאוד אסור לגרור דהוי פסיק ריש' דעושה חריץ ואסור אפי' בקרקע של שיש (בי' רוקח וכ"מ בשם הרמ"ך) ואף על גב שכשחופר הוי מלאכה דרבנן אפ"ה אסור ועמ"ש סי' שי"ד סס"א", שכונתו גם להעיר ממ"ש שכשיש ג' לגרעותא אין לאסור מדינא, אבל (בנוסף על שלא נרמז להדיא בדבריו, הנה) אם זה כונתו לא הראה מקום ליישב ההערה. וראיתי שיש מי שכתב שכונתו גם למה שרמז שם קודם בדברי התרה"ד: "דברי התוס' דף ל"ט בד"ה מפני שמוזו וכו' צ"ע ע"ש ואפשר דמיירי במתקן כגון בשדה כמ"ש המ"מ ספ"א", והיינו שיש סברא שמדובר בגומא בשדה שעושה תיקון, וא"כ אפשר שבזה מדובר גם בסי' של"ז. אבל לכאו' בכל כה"ג הו"ל למחבר והמג"א להגביל איסור גרירת כסא בבית, וכיון שסתמו ולא פי' נראה לכאו' שמדובר בכל ענין, ובפרט שהמשך לשון המחבר שם "ומותר לרביץ הבית" נראה שבהלכה הקודמת מדובר גם בזה.

³⁶ וראה בשער הציון בהמשך בדין בפנים שהוא כותב שיש עוד דרבנן והוא "פס"ר דלא ניח"ל" דבר שהוא נושא בפ"ע האם פוסקים כהערוך שפס"ר דלא ניח"ל מותר אפי' בלי צירוף עוד צדדים, אבל בוודאי שיכולים לצרף זה בשאר הצדדים. וביארנו לעיל שאולי מ"ש המג"א "מקלקל" כוונתו גם לפס"ל דלא ניח"ל אבל לכאו' זה צריך להיות עוד נימוק וצד

דרבנן, מ"מ בפס"ר דלא ניה"ל (מתירים). ואולי זה כוונת המג"א בכותבו "דבר שאין מתכוין ומקלקל..." , שהוא פס"ר דלא ניה"ל (דמקלקל).

עוד יש להעיר באיסור לפתוח פתח בפני הרוח, דבסי' רע"ז מדובר במלאכת כיבוי שהוא מלאכה שאצל"ג, ולכאוי היה מקום לומר שגם זה נחשב ל"מקלקל" וגם "כלאחר יד" שמקלקל הבערת האש שהיה משמש אותו ואינו נעשה באופן

של מעשה כיבוי. ונראה מזה לכאוי שדבר הרגיל להיעשות באופן הרגיל (וכמו כיבוי אש בפתיחת דלת) אינו יכול להיחשב כ"כלאחר יד".

אמנם לפי מה שכתבנו לעיל לחלק בין פס"ר בדרבנן שהמעשה האסורה נכללת ויכולה להתפרש כחלק ממעשה העיקרית שעושה, ובין פס"ר דרבנן היכא שהתוצאה האסורה איננה נעשית חלק ממעשה ההיתר, כיון שהתוצאה האסורה "ממילא הויין", וכנ"ל, י"ל שבפס"ר דרבנן באופן הא' אסור אפי' יש בו ג' גריעותא (מקלקל, משאצל"ג, כלאחר

יד) משא"כ כשהוא "ממילא נעשית" בזה לא אסרו חז"ל אע"פ שהוא פס"ר.

עוד יש להעיר במה שהמג"א לא הוסיף להעיר במקרה דסי' של"ז שכאן הוא גם "אינו מתכוון דלא ניה"ל" (שבזה הרי סברא שגם האוסרים בפס"ר

בירור בשיטת הרמ"א בתרי (או תלתא או ארבעה) דרבנן

במינו ניצוד), ועוד שהוא פס"ר "דלא ניהא ליה" (שלא איכפת ליה בצידתם), מתאים עם דבריו לאסור הוצאת סכין מהכותל ואף שיש בזה תרי דרבנן,

מ"מ מדיוק דבריו נראה שהתיר בסתימת תיבה גדולה, ומבאר המשנ"ב בשער הציון שט"ז סק"ח ושל"ז סק"ב בשם הפרמ"ג, שהוא משום שהרמ"א מתיר ב"תרי דרבנן" - " אבל תיבה גדולה סבירא ליה לרמ"א דלכו"ע שרי דאפילו אם היה אדם עומד בתוכה לא היה יכול לתפסה בחד שחיה [יח] וגם הוא דבר שאין במינו ניצוד", "יח) רוצה לומר, משום דהוי תרי דרבנן, משום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוי פסיק רישה [פרי מגדים]."

הנה יש להעיר בשיטת הרמ"א האוסר פס"ר בדרבנן, ולפי הפסק שלו בסי' שי"ד נראה שמסכים עם התרה"ד לאסור מעיקרא דדינא הוצאת הסכין מהכותל, אע"פ שיש בזה תרי ותלתא דרבנן (מקלקל, משאצל"ג, וכלאחר יד), וא"כ צריכים להסביר דבריו ושיטתו לאור דבריו בסי' שט"ז "הלכך, זבובים אף על פי שאין במינו ניצוד, אסור לצודן. הגה: ולכן יש לזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (בה"ת ומרדכי ס"פ כירה ואגור). ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם, יברחו", שאף שעצם הפסק שלו לאסור סתימת תיבה קטנה שיש בו זבובים, אף שהוא דרבנן (אין

בפס"ר דרבנן גם בתרי או תלתא או רביעאה דרבנן, כיון דגם בסי"ד יש ד' צדדים: א - מקלקל, ב - פס"ר דלא ניח"ל, ג - אצל"ג, ד - כלאחר יד.

ולכן לכא' נראה יותר ברור לומר שאכן אין הרמ"א סובר ש"תרי דרבנן שאני" אלא צריך להסביר שיש חילוק מהותי בסתימת תיבה גדולה בדבר שאין במינו ניצוד שבזה לא חל כלל שם צידה אפי" בדרבנן כיוון שאין במינו ניצוד ולא ניח"ל ואינו יכול לתופסו בשחיה אחד. והיינו: דצידה שאני משאר מלאכות כשהמלאכה נעשית בענין שאין נעשה מעשה בגוף דבר הניצוד ממש אלא היא ניצודת ועומדת בדרך ממילא, שבזה אין נקרא ונחשב כלל בשם צידה ולכן מותר, אבל בשאר מלאכות שנעשה דבר במציאות ובגוף דבר גשמי (וכמו בעשיית והוספת נקב, או עשיית גומא וחריץ, וכיבוי האש) הרי על אף שיש כמה צדדים להקל מדאורייתא, מ"מ עדיין חל בזה שם מלאכה מדרבנן ואסור אפי" אינו מתכוון ומקלקל כו' לדעת הרמ"א³⁹. וראה סברא מעין זה באבנ"ז או"ח קצ"ד להסביר שיטת הרשב"א המתיר לסגור דלת ביתו כדי לשמור ביתו וגם כדי לצוד הצבי בתוכו, אע"פ שהוא פס"ר: "...כמו כן סבירא לי' לרשב"א בנעל בפני' דהיכי דעשה בשביל הצבי לבד הוי מעשה. אבל כשנעל גם לצורך ביתו הוי רק מחשבה ופטור..." אלא שאין

ובסי' של"ז חוזר בזה באמצע דיונו שם בהערה דידן דלכאו' אין איסור דאורייתא בסי' של"ז (שהוא הערה לדלעיל להמג"א) כותב: "ב) ומסתברא דאם כל העיר מרוצף באבנים או בקרשים יש להקל בזה, ואפילו אם נחמיר לקמן בכבוד, הכא קיל טפי, דאפילו באינו מרוצף לית בזה גררא דאורייתא מכמה אנפי. אחד, דהחריץ שיעשה, הוא בזה רק חופר כלאחר יד, ועוד, דהוא מקלקל על ידי הגומות שנעשים בבית ולא מתקן, ועל כולם, הלא אינו מכוון לזה והוא רק פסיק רישא דלא ניחא לה, וגם בזה לכולי עלמא הוא רק איסור דרבנן³⁸, ומבואר לעיל בסימן שט"ז סעיף ג בהג"ה דדעת הרמ"א שם מוכח דסבירא לה בעלמא דאם הוא תרי דרבנן מותר בפסיק רישא דלא ניחא לה, ואף דהכא מחמירין בזה בגדולים ביותר דפסיק רישא הוא, כמו שהביא הבית יוסף בשם הפוסקים, על כל פנים במרוצף בכל העיר יש לצרף לזה דעת התוספות בדף כ"ט ע"ב דלא גזרינן בזה אטו אינו מרוצף, וגם רש"י סבירא לה כן כדמוכח בדף צ"ה ע"א דיבור המתחיל זילחא, וכמו שרמז לזה הגאון ר' עקיבא איגר:".

אבל לכאו' דברים אלו צע"ג: שהרי בנוסף שהיה לרמ"א לבאר ולהסביר בסי' שט"ז ההלכה שתרי דרבנן שאני, הרי בפועל ההלכה בסי' של"ז ושי"ד מורים בבירור שדעת הרמ"א לאסור

יש שאין סוברים מקולא זו, ולדוגמא, החזו"ר סי' ס"א סק"א מחמיר בזה. וראה בספרי בעל יביע אומר שמביא כל השיטות בכל דיונים הללו, ונציין כאן יבי"א ח"ה או"ח סי' כ"ח.

³⁸ ועיין לעיל שהערנו שלכאו' יש כאן עוד צד להקל, משאצל"ג.

³⁹ נציין שיש כמה הסוברים ש"תרי דרבנן" שאני ויש הסוברים כן דוקא בפס"ר דלא ניח"ל,

יכול לתפוס אותו בשחיה אחת, הרי כיון שאין מעשה בגוף הזבוב ואינו מכוון אין חל שם צידה אפי' בדרבנן.

אנו פוסקים כמו הרשב"א בזה (אלא כשיטת הר"ן), הרי"ז כיון שמכוון גם לשמור הצבי, אבל כשבאמת אינו מכוון עליה, והיא אין במינו ניצוד וגם אינו

אולי יש לומר חילוק להתרה"ד בין ב' סוגי פס"ר בדרבנן

מהלך הזה אין צורך לזה כדי לאסרו ולחייבו במעשה איסורים דפס"ר.

ולפי"ז אולי יש לחלק לפי מהלך הב' כאן (שעיקר החסרון באינו מתכוון הוא שאין זה "מעשה איסור" וכשהוא פס"ר עם המעשה עליה נתכוון חל עליה שם "מעשה איסור" כיון שהיא חלק ממעשה האיסור), שבכל הציורים של ההוכחות של המג"א מדובר בפעולות שהתוצאות האסורות הם חלק מהמעשה המותר שעליו מכוון.

ונפרט: לא מיבעי בנוגע לנטילת הענבים מהדס, הרי אע"פ שמכוון לאכלם, מ"מ ההכשר של ההדס היא מעצם פעולת ומעשה נטילת הענבים מההדס, שהיה עליהם כוונה לאכלם, וכמו"כ בצידת דבר שאין במינו ניצוד על ידי פריסת המחצלת, הרי פריסת המחצלת היא היא פעולת הצידה בדבורים הנמצאים שם, ולכן אע"פ שאינו מכוון לצודם הרי זה חלק מהפעולה של כיסוי ופריסת המחצלת.

אלא אפי' בשאר הדוגמאות שאין התוצאה האסורה חלק מהמעשה באותו האופן כמו בהקודמים, מ"מ גם הם: כיון שהעושה אותם מוכרח להתחשב בתוצאות המוכרחות לבוא ולהתמודד עמהם, וכמו בפתיחת הדלת כשנושב רוח, הרי הוא מתחשב האם

והנה אולי י"ל סברא לחלק בין הדוגמאות בהוכחות של המג"א ונידון התרה"ד: דהנה כללות ההיתר דאינו מתכוון, עניינו, מה שעושה פעולה המותרת ומכוון אליה, אלא שכתוצאה צדדית של הפעולה נעשית עוד פעולה אסורה שלא נתכווין אליה. בביאור חסרון זה מבארים בב' אופנים: (א) שכשאינו מתכוון חסר בשלימות המעשה כיון שחסר בכוונת המעשה האסורה, (ב) יותר מזה: חסר בשם מעשה איסור (שכשחסר בכוונה על עשיה, אין זה רק שחסר בכוונה שבעשיה, אלא שחסר בעצם שם המעשה זו).

אלא שנתחדש הלכה בצירוף דפס"ר: כיון שפעולה האסורה מוכרחת לבוא על ידי הפעולה המותרת, אין בזה ההיתר של "אינו מתכוון". ובהבנת ענין זה מבארים ב' אופנים (שאפשר להקבילם לב' אופני ההסבר דלעיל בהיתר דבר שאינו מתכוון): (א) כיוון שהתוצאה האסורה בהכרח תבוא, הוי כנתכוון גם עליה. (ב) כיון שבהכרח פעולה מסויימת תביא תוצאה האסורה, הוי התוצאה האסורה כחלק ממעשה שלו, וחל עליה "מעשה איסור" אף שלא התכוון. ואף אם נאמר שעדיין יש חסרון של שלימות העשיה אם אין כוונה באופן ישיר, מ"מ לפי

וא"כ מוכרח להתחשב עמו, ולכן הרי"ז חלק ממעשה גרידה שלו, ולכן כל פס"ר הללו אסורים ואפי' בדרבנן.

משא"כ בציור התרה"ד: שמוציא סכין התקוע בספסל וחבית, אין הוספת הנקב הנעשה בהכרח על ידי הוצאה זו מעלה או מוריד דבר, בעצם פעולתו, ואינו מענין הפעולה, ולכן הגם שנעשה הוספת פתח דרבנן, אין זה חלק ממעשה ההוצאה.

ועד"ז בציור המור"ם שבמרדכי: שמדובר שהמים היוצאים על ידי "כוחו" ממקום מסויים נמשכים הלאה למקום אחר, על ידי המשך כוחו, אין נחשב המשך הנעשה (אפי' בהכרח) הבא לאחר עשייתו (אם לא כיוון אליה) חלק מעצם העשייה שלו ולכן מותר פס"ר כזה בדרבנן⁴⁰.

או אפשר לחלק בסגנון דלעיל בלשון פשוטה יותר: ובהקדם לשון הש"ס (הביאו המג"א לעיל) שביציאת העמודים אין איסור עשיית גומות כיון ד"גומות ממילא הוויין"⁴¹, ואפשר

הרוח זיקק לו או לדברים הנמצאים בביתו ונוהג בהתאם לזה, ולכן נשיבת הרוח הבא בהכרח על ידי עשייה זו נחשבת כחלק מהעשייה, ולכן נחשב כיבוי האש שעל ידי הרוח הבא בהכרח מיד על ידי פתיחת הדלת חלק מפתחת הדלת ומעניינה.

ועד"ז ויתירה מזו כשמכבד הבית עם מכבדות, הרי פעולת הכיבוד מחייב שדבר המכבד יעשה פעולתו בשלמות, ובאופן שלא יישבר (ולא יוכל להמשיך ולעשות פעולתו), ולכן מתמודד מתחילה להשתמש עם מכבד כזה, שלא ישתברו הקסמין על ידי הכיבוד. ולכן גם כשנשברו איזה מהקסמין הרי זה נכלל כחלק מהמעשה שלו, (ועוד שיש לומר בזה יותר ששבירת הקסמין היא חלק ממש ממעשה הכיבוד).

ועד"ז "גרירת כסא," שלוקח כסא ממקום למקום, הרי פעולה זו על ידי גרידה בקרקע הפועל חריץ בביתו בהכרח, מכריחו להתחשב ולהתמודד אם עשיית החריץ יעכב קצת הגרידה או אפי' אם החריץ זיקק לענין אחר,

דוגמא עמוד שהיה בתוך גומא, הרי הוא דרכו לעשות גומא זו, על ידי הסרת והוצאת העמוד מהגומא, ויתחייב, וא"כ גם בדרבנן ייאסר בזה כעושה בצורה כזו (שמוציא הסכין וכיוצא) שהגם ש"ממילא הוויין" על ידי הכוונה הרי"ז נחשב לעשיית דבר זה. שוב ראיתי לשון אדמה"ז סי' ש"ד ס"ד "...שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו עכשיו בהוצאת הסכין הדיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד לא היה בו איסור מן התורה...", דמשמע מזה שאם היה מוציא סכין

⁴⁰ והלא דבר מה שהתרה"ד מצא רק דמיון אחד בפס"ר דרבנן, מהמרדכי לענין "כוחו" כשאינו מתכוון, ואפשר שהוא משום שדווקא בענין כעין זה פס"ר מותר בדרבנן כשהתוצאה אינו נכללת בעצם המעשה לאחדים כאחד.

⁴¹ וזה דוקא כשאינו מתכוון לכך, אבל כשמכוון לכך בפירוש, אז בדאורייתא: אפשר שיתחייב בזה, וכמו סברת התרה"ד בהוצאת סכין מכותל, דאפי' להמג"א אם נצרך לעצם הגומא (וכמו למלאות), הרי"ז אינו מקלקל וצריך לגופה, אלא שיש לדון אם נחשב זה ל"כלאחר יד", ואפשר שאם הדרך לעשות בכלי כאלו אין זה נחשב כלאחר יד, ובפרט הוא דרך

היה בו איסור תורה הא כל שלא היה בו אלא איסור חכמים אף בניהא ליה מותר ואף על פי שבפרק כתבי אמרו נר שאחורי הדלת פותח ונועל ואם כבתה כבתה והעלינו בה שהוא אסור כמו שיתבאר שם ואף על פי שאינו מתכוין ומצד פסיק רישיה והרי הכיבוי מדברי סופרים הוא הואיל ואינו צריך לגופו אפשר הואיל ולפעמים הוא מן התורה כשהוא צריך להבהב הוא קוראה מן התורה ... וכן מה שאמרו במיעוט ענפי הדס והא מתקן מנא ותירץ שלקטן לאכילה ודבר שאין מתכוין הוא והקשו עליה והא מודה ר"ש בפסיק רישיה אף על פי שתקון כלי אינו אלא מדברי סופרים שמא לא נאמר שתקון כלי אינו אלא מדברי סופרים אלא במקום שאין בו מעשה כגון הפרשת תרומה ומעשרות אבל לקוט בידים מדאורייתא הוא ואף על פי שאין הענף מחובר לאילן מ"מ במקום תקון אסור".

תו"ד: לכאורה דבריו הם כעין שיטת התרה"ד בתחילתו, שפס"ר בדרבנן שרי, אבל לכאו' נראה שיש חילוק ביניהם, שהרי דחה ב' הראיות (הביאם המג"א): א - הראיה מס"ר ע"ז וגמ' ק"כ דוחה, משום דמשאצ"ג חמיר משאר דברים שעיקרו דרבנן, כיון שיש

לבאר הכוונה כפשוטו, שבצירור זה אין בכלל מעשה עשיית גומות, אלא הדבר נעשה בדרך ממילא, וכמו"כ בענין "כוחו" דשפיכת מים, הרי המשך השפיכה הבאה מכוחו אין ממש בעשייתו אלא כמבואר בלשון אדמה"ז סי' שני"ז ס"א "בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן ואיננה כח שפיכתו ממש אלא כחו הוא גורם בלבד", דהיינו שאינו כח עשייתו אלא "כח גורם" בלבד, ולכן בשני דוגמאות הללו ובכיוצא בהם, אין פס"ר מועיל בדרבנן כיון שאין אנו מחמירים בדרבנן להחשיבו חלק מהמעשה כיון שאין האיסור על ידי מעשה⁴². משא"כ בשאר איסורי דרבנן שבאים על ידי מעשה, הגם שאינו מתכוון כיון שעושה ע"י פס"ר הרי גם התוצאה נעשים חלק ממעשה שלו.

אבל לכאו' מלשונו שכתב "דבאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוין גמור, לפסיק רישיה", נראה שבכל איסור דרבנן יש לחלק בין מתכוון "גמור" ובין פס"ר.

שיטת המאירי שבת: המאירי כותב שבת כ"ט: "ויש מוסיפים לומר שלא אסרו פסיק רישיה אף בניהא ליה אלא בחשש איסור שאלו היה עושהו בכונה

לדחות שגם שם לא היה בזה איסור דאורייתא וכטענות המג"א שהוא מקלקל וכלאחר יד, אבל אפשר שבזה אינו נחשב כמקלקל כיון שהיה מקום גומא הזה לפניו שם, ובפרט אם היה עומד להינטל משם. וכן אפשר שאין זה נחשב ממש כלאחר יד בצירור זה.

כדי לתקוע יתד היה בו איסור תורה ולא היה נחשב לכלאחר יד.

⁴² אלא שלכאו' אין חילוק זה נכון בכונתו של התרה"ד דא"כ הרי"ז דין אפי' באיסורי דאורייתא כשאינו מתכוון לזה, וכמו שאומרת הגמ' שאין כאן איסור עשיית גומות משום ד"ממילא קא הוויין", ובפשטות משמע שהיה מקום להיות איסור דאורייתא. אבל אפשר

דפטור משום שאין צל"ג, ובכל אופן פס"ר אסור.

וכן מוכח ממה שמקשה אמ"ד בגמ' שם דמתיר פתיחת הדלת "ותמיה לי מאן דשרי מאי קא סבר, וי"ל דדלמא לא סבירא ליה דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה, דהא אביי הוה סבר הכין מעיקרא עד דשמעה מרבא וכדאיתא לקמן בפרק רבי אליעזר דמילה", ומבואר שאין מקום לפרש שהוא סובר דפס"ר בדרבנן מותר (כריטב"א, הובא להלן).

דברי הריטב"א שם בחידושים: "אם תאמר ולמאן דשרי מאי קסבר, דהא פסיק רישיה ולא ימות היא דמודה ביה רבי שמעון, י"ל דאיהו סבירא ליה דהא לא פסיק רישיה היא דאפי' לפירוש ר"ח ז"ל אפשר שינעול הדלת ולא יכבה הנר שאחוריו, אי נמי סבירא ליה דכי מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות באיסורא דאורייתא אבל כיבוי זה לרבי שמעון איסור דרבנן הוא דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ובאיסור דרבנן שרי רבי שמעון אף בפסיק רישיה ולא ימות....".

היינו שלדבריו לפי אחד, המחלוקת בין האוסר למתיר הוא בזה גופא, אם פס"ר אסור גם בדרבנן. ובזה חלוק הריטב"א עם הרשב"א, שלרשב"א אין צד לחלק בין פס"ר בדאורייתא לפס"ר בדרבנן, וכמו שביארנו לעיל.

במעשה זה לפעמים חיוב דאורייתא, אם עושה מעשה זה בצריך לגופה, ולכן "קוראה מה"ת"⁴³, ב - הראיה מנטילת הענבים דוחה, משום שהוא סובר ש"לקוט בידיים" הוא מעשה תיקון דאורייתא.

והיינו שכל מה שמקילים בפס"ר דרבנן, הוא רק אם כל מעשה האיסור אינו אלא מדרבנן, אבל אם המעשה הוא בעצם מעשה דאורייתא (כבנין או סתירה) אלא שפטור מדאו' משום שהוא מקלקל או כלאחר יד ובפרט אם הוא משאצל"ג נראה שבזה סובר דפס"ר אסור. ובזה חלוק שיטתו משיטת התרה"ד שנראה שכל שהאיסור הוא רק מדרבנן מותר (וכמו שהבין המג"א בשיטתו: שלשיטתו היה לו להתיר גרירת כסא אפי' בפס"ר משום שהוא מקלקל וכלאחר יד כו').

שיטת הרשב"א שבת קכ - בסוגיית הדנה במחלו' אם יש איסור לפתוח דלת נגד הרוח שיכבה האש: "מכל מקום שמעינן מיהא דאפילו במלאכה דרבנן ובשאינו מתכוין אי פסיק רישיה הוא אסור אפילו לרבי שמעון, דהא הכא אינו מתכוין ומלאכה שאינה צריכה לגופה היא ואפילו הכי אמרינן דמודה בה רבי שמעון דפסיק רישיה הוא":

לכאו' נראה מלשונו בתחילה "אפי' במלאכה דרבנן" שאינו מחלק בין מלאכה דרבנן ומלאכה דאורייתא

⁴³ ולהלן נביא שהגר"א כתב פי' זה בשם הר"ן.

שיטת הגר"א

ושלפה אף בני אורבי ועב"י וד"מ ועמ"א":

תו"ד: מבאר חלק הב' מדברי התרה"ד. כפי שהבאנו לעיל, התרה"ד אומר שהמרדכי מתיר הוצאת הסכין מחבית דוקא כשאינו פס"ר, והוכיח שמדובר באופן שאינו פס"ר, כי הרי המרדכי הוכיח ההיתר מהסוגייה בדף נ: להצריך שמואל דצה ושלפה, וביארו התוס' שהטעם הוא משום "טלטול מן הצד", והטעם שפי' תוס' איסור טלטול מן הצד שהוא איסור דרבנן, ולא פירשו שהטעם הוא מחשש הרחבת הגומא שהוא איסור דאורייתא, הוא משום שלא היה פס"ר.

ובזה הוסיף הגר"א ביאור בכוונת המרדכי והתרה"ד שהצריכו "דצה ושלפה". הבאנו לעיל שהקשו על הוכחת התרה"ד, שמסקנת הגמ' היא להיפך, ו"שמואל איתותב" שלא בעי "דצה ושלפה". והב"י ביאר לחלק בין הוצאת סליקותא ולפת ובין הוצאת סכין ושהתיובתא היתה רק על רב הונא (הוצאת הסליקותא), והקשו עליו, שהראשונים לא פי' כן. ומבאר הגר"א שכוונת התרה"ד היא להוכיח שהראשונים שביארו שהסוגייה מדברת אודות איסור "טלטול מהצד" דרבנן,

כדי להבין דבריו, יש להביאו בשלימות ולדון בדבריו, וז"ל: "ואם היה כו' ודוקא כו'. כ"כ תה"ד ועסי"ב וז"ל תה"ד סכין התחוב בכותל אסור להוציאו דקי"ל כרב בריש פ' הבונה דקודח משום בונה אפילו אינו נתמלא ואף על גב שאין מתכוין כאן ה"ל פסיק רישא ומ"ש במרדכי שם היה סכין תקוע בחבית כו' ומייתי ראייה מסכינא דביני אורבי דצה ושלפה כו' כיון דשם אינו אסור אלא מדרבנן כמ"ש קמ"ו א' מדאורייתא כל פתח כו' ובדרבנן מותר כל שאין מתכוין אף בפסיק רישא כמ"ש כחו בכרמלית ל"ג אמנם נראה דג"כ בחבית איירי בדצה ושלפה מדמייתי מסכינא דביני אורבי וההיא ע"כ מיירי בדלא הוי פסיק רישא דר"י פי' שם מ"ד א' דלהכי בעינן דצה ושלפה משום טלטול עפר וע"כ מודה דאי הוי פ"ר להרחיב הגומא הוי אסור דהוא דאורייתא כמ"ש בפ"ק דיו"ט ח' א' כדר' אבא כו' מ' דאם א"צ לעפרה חייב אבל קודח אין שייך ביני אורבי אפי' לא דצה ושלפה שאינן גוף א' רק הרחבת הגומא. וביאור דבריו כדפי' תוס' משום טלטול עפר ולא פי' משום הרחבת הגומא ש"מ דאיירי בכה"ג שאין מרחיבה ואף שבמסקנא אפי' לא דצה ושלפה ג"כ איירי בכה"ג ולא התירו רק טלטול עפר משום טלטול מן הצד לצורך דבר המותר כמ"ש בתוספ' לא כמו שהבין ב"י דהתיובתא שם לא קאי לדברי בעל תה"ד על סכינא דביני אורבא רק על סליקוסתא ולכך לא כ' בש"ע דצה ושלפה דקי"ל לא בעינן דצה

לכא' כוונתו שאין זה איסור דרבנן גמור, שהרי אפי' בר"ה אין כאן איסורא מדינא אלא גזירה בעלמא⁴⁶.

"ואדרבה מוכח בשבת ק"כ ב' ופ"ה דיו"ט ל"ו א' דאפי' בדרבנן פ"ר אסור וכמ"ש מ"א":

מתוך הראיות שהביא המג"א לאסור הביא שתים מהם; האיסור לפתוח דלת נגד הרוח (כיבוי אש דמשאצל"ג), והאיסור לפרוס מצודה על כוורת דבורים (אין במינו ניצוד), דאסור משום פס"ר אע"פ שהוא דרבנן.

"ואף על גב דאין זו קושיא די"ל כמ"ש הר"ן בשם ר"ח על מ"ש צ"ד ב' דמי קאמינא לר"ה דלר"ה אסור כיון שהוא מדאורייתא אף שאצל"ל מ"מ י"ל דאין לחלק וז"ש בהג"ה ודוקא שהוציאו דאף למסקנא שם נ' ב' מ"מ מיירי בכה"ג דלא הוי פ"ר כנ"ל":

כפי שביארנו אולי יש לחלק בין מלאכות שאיסורם מדרבנן מחמת תנאי אופני המלאכה, אבל עצם המלאכה

ולא דיברו כלל אודות עשיית הגומא⁴⁴, הוא משום שמדובר בענין שאין שייך במציאות לחשוש לעשיית גומא, ולכן אין כלל סיבה לחשש!

הגר"א ממשיך: "ונראה שחזר בו תה"ד ממ"ש בתחלה דפ"ר בדרבנן מותר שהרי בחבית ודאי אינו אלא דרבנן...":

היינו דמבאר בכוונת התרה"ד בחלק הזה, כמו שביארנו לפי הט"ז, שהתרה"ד חזר בו, וביאר כוונת המרדכי והגמ' בענין שאדרבא, כל הדיון בגמ' הוא רק משום טלטול מהצד משום שאינו מדובר בפס"ר, אבל אם מדובר בפס"ר אכן היה אסור אפי' באיסור דרבנן (כמו בציור דחבית אודותו מדבר המרדכי)⁴⁵.

וממשיך הגר"א: "וההיא דכחו לאו ראייה היא דאף בר"ה ליכא איסורא ועמ"א":

להגר"א התרה"ד חזר בו ומפרש דמדובר בדרבנן והמרדכי אכן סובר דפס"ר אסור בדרבנן ולכן ביאר התרה"ד שמדובר דענין שאינו פס"ר וההוכחה מזה שכל הדיון בדף נ. היה אודות טלטול מהצד ולא משום הרחבת הגומא כיון שאינו פס"ר בזה ואין להאריך עוד.

⁴⁶ נוסח שונה קצת מהמג"א שכתב שכיון שהאיסור מצד גזירה, לכן לא גזרו כן בכרמלית שאין טעם חזק לגזור שיתכוון לזרוק להדיא כשעושה בלי כוונה. ועייין לעיל.

⁴⁴ סו"ס צ"ע שהרי ל' התרה"ד היא "פרי"י והרי בר"י בתוס' דידן מ"ד. מפרש דאכן חשש דשמואל רוב הונא משום עשיית גומא. אכן הגר"א להלן יקשה עד"ז.

⁴⁵ ודלא כהבנת המג"א בתרה"ד שגם בחלק הזה לא חזר בו ומבאר דהסוגיא אכן חושש שמואל ור"ה אודות הרחבת הגומא ולכן מוכרח לומר שהוא כשאינו פס"ר (דא"כ היה אסור לכו"ע להמסקנא) ומיניה שגם המרדכי דהוכיח דינו מסוגייתא ההיא מדבר באינו פס"ר ובמילא גם בהיתר המרדכי מדובר כשאינו פס"ר שאם היה פס"ר היה אסור כיון שפתיחת חבית מדובר דפתח דאורייתא עיין לעיל. אבל

מהצד, ומוכח שאין בזה איסור עשיית גומא.

אמנם הגר"א אינו מסביר הטעם למה באמת אין בזה עשיית גומא. ונראה בהמשך שאין הוא מסתמך על טעמי המג"א כאן, אלא שיש לו טעם אחר בכללות נידון הזה, שלמסקנא אין בזה שום מעשה מלאכה.

"וגם מה שכתב בשא"צ לעפרה חייב אין נראה כמ"ש המ"א דכ"ש דהוי משאצ"ל ועמ"א וט"ז":

כנ"ל שאין סברא לומר שדווקא כשאין צורך לעפרה יהיה יותר חיוב מכשהוא חופר ויש לו צורך צדדי לעפר.

ומסיים הגר"א: "ועיקר כמ"ש מ"א בשם מ"מ בסי' שיח ס"ק לו וכ"ש כאן דאפי' לר"י אין כאן מלאכה שמקלקל כמ"ש ע"ב ב":

והיינו, שהגר"א כתב כאן בקצור ממש סברא חדשה בכל הדיון דהוצאת הסכין, (ע"פ הראיות מהגמ' המפורשות שהביא) ומציין לדברי המ"מ שהביאם המג"א.

נצטט דבריו וז"ל: "מרובים - ולא אמרי' דמצרף הכלי דדבר שאין מתכוון הוא ולא פסיק רישיה הוא וכת' המ"מ וז"ל נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומ' פסיק רישיה וליחייב מפני שכשהוא מתכוין עושה מלאכה

היא דאורייתא, לבין דבר שבעצם אין כאן איסור דאורייתא ומהות האיסור היא דרבנן (כמו עשיית פתח שאינו להוציא ולהכניס). אך מ"מ יש לומר שאין לחלק, וכיון שמוצאים בש"ס לאסור פס"ר בדרבנן אין לחלק בלי ראייה ברורה בזה. ואכן הרמ"א חלק על הב"י ופסק להחמיר שלא להוציא הסכין אא"כ "דצה ושלפה" ואין פס"ר.

ועתה מעיר הגר"א בדברי התרה"ד בפ"י בהמרדכי לפי הנ"ל, שלכאור' אינו מה שכתבו התוס' שם, וכמו"כ מקשה על פסק הרמ"א המצריך "דצה ושלפה" משום איסור עשיית גומא: "אבל עיקרא דמילתא צ"ע דתוס' שם מ"ד א' מסיק משום הרחבת הגומא וא"כ מוכרח שהמסקנא מתיר משום הרחבת גומא⁴⁷, וכן מ' שם ק"ג א' וכמ"ש מ"א וכן ההיא דפוגלא קכ"ג קמ"א ממטה למעלה ע"כ מרחיב הגומא":

שהר"י פי' כוונת השקו"ט וסברת שמואל ור"ה לאסור הוצאת הסכין משום הוצאת הגומא, וכן נראה לשון הגמ' בהוצאת העמודים מהגומא "גומות ממילא הויין", וכן בגמ' קכ"ג הדין באיסור טלטול מן הצד אם רב נחמן אוסרו ובהמשך מוכיח שר"נ אוסר טלטול מ"ה ".... והאמר רב נחמן האי פוגלא, מלמעלה למטה שרי, ממטה למעלה אסיר הדר ביה רב נחמן מההיא". ואם הוצאת סכין הוא איסור גומא אין הוכחה שר"נ אוסר טלטול

⁴⁷ ובצירורים הללו הוי פס"ר שכשמוציא העמוד או הפוגלא נעשית גומא בוודאי, ואעפ"כ מותר.

והנה בכוונת המ"מ, למדו הלח"מ ועוד, שאין כוונתו על נתינת מים מרובים בצירוף כלי אלא בנתינת מים לגחלת מתכת והלח"מ כתב דבריו שם על דברי הרמב"ם שם: "...אבל המכבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכוין לצרף חייב, שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב".

וז"ל שם: "...ולכל זה יש לתרץ ולומר דכוונת חילוק שכתב ה"ה למטה בענין הגחלת כך הוא דבענין צירוף הגחלת אין לומר פסיק רישיה והטעם דמלאכת הצירוף אינה במשכן וכל מלאכות ממשכן ילפינן להו וכיון דאינה במשכן אנן ל"ל למילף לה בשום מקום. אבל רבינו כתב דיש ללמוד מפני שכן עושים לוטשי הברזל שכשכוונתם לעשות כלי תחלה מחמים הברזל ואח"כ מצרפין אותו במים וכיון דהלוטשים שכוונתם לעשות כלי עושים כן הויא מלאכה ג"כ ואין לנו לעשות אותה הלוטש דמכוין לעשות את הכלי. א"כ כיון דהטעם במלאכה הזאת מפני הכוונה האחרונה שהיא לעשות הכלי, כשאינו כונתו לכך אין ראוי שתקרא מלאכה ואינו חייב כיון שאינה מפורשת במשכן ונתבטל הטעם אשר בעבורו קראוה מלאכה שהיא בכוונה. וכל זה יובן דוקא בגחלת של מתכת שאין כאן תיקון כלל שאינו כלי ואין החיוב בא אלא מחמת הכונה אשר לו דאם אין לו כונה אין הצירוף מועיל בגחלת דמה לי שיהיה מצרף או לא אבל במיחם שנתנו לתוכו צונן שיש

וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי"ל ר"י דמחייב בדבר שאינו מתכוין... עכ"ל".

דבריו מוסבים להסביר דברי השו"ע שם: "מיחם שפינה ממנו מים חמין, מותר ליתן לתוכו מים צונן מרובים",

ולכאורה דין זה קשה, הרי כשממלא את כל הכלי במים צוננים יוכל הכלי לבוא לידי צירוף, דהיינו כשהכלי מתכת הם ונותנין לתוכו צונן מחזקים את הכלי וזה הוא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להישבר והמים מצרפין פעפועיו.

והמג"א מביא דברי המ"מ להסביר שהלכה זו אפי"ל בפס"ד כיון שבמלאכת צירוף, אם אינו מתכוון אין זה מלאכה כלל, ומדמה לקטימת קיסם שנחשב למלאכה רק כשמכוון לתקנו להשתמש לחצוץ שיניו, וכמו"כ בצירוף הכלי, אין להחשיב נתינת מים מרובים כמלאכת צירוף הכלי אא"כ הוא מכוון לשם צירופה, אבל אם אינו מכוון לשם זה אין לזה שם מלאכה כלל. את"ד המג"א.

הגר"א כותב שלדעתו בענייננו בהוצאת סכין או איזה דבר ועי"ז נעשה גומא, אין להחשיב עשיית הנקב כמלאכה (אפי"ל דרבנן), אלא אם מתכוון לכך, אבל אם אין מתכוון לתיקון הנקב והפתח, אי"ז נחשב למלאכה כלל ואין בזה אפי"ל איסור דרבנן.

במציאות ממש בעצם הפעולה, אלא היא ניכרת לאחר זמן כתוצאה מעשייה זו, ולכן גם בזה אינו נחשב למלאכה אא"כ מתכוון לזה, ואם אינו מכוון חסר לזה שם מלאכה.

משא"כ הלח"מ סובר: שלמרות שאין נראה במציאות ממש חיזוקו של הכלי במעשה זה, כיון שמדובר בחיזוק לכלי ממש, נחשב לתיקון כלי גם כשאינו מתכוון לכך.

נחזור להבנת הגר"א בנושא דידן: בהוצאת הסכין מספסל ואפי' מחבית ואפי' מקרקע (וכמו"כ מכותל), אין כאן מלאכה כשאינו מתכוון לזה, כמו שאין נתינת מים צוננים למיחם חם מהווה מלאכה תיקון כלי כשאינו מכוון לכך, ולפי הנ"ל הטעם משום שאין זה תיקון ניכר במציאות הכלי ובעשייתה, ולכן אין נחשב לתיקון אא"כ מתכוון לכך, א"כ הה"נ אין הוצאת סכין מכותל ומחבית נכללת במלאכת "תיקון" אא"כ מתכוון לעשות לשם תיקון, ולכן כשמוציא עמוד מהקרקע, וה"גומא ממילא" נעשה, אין כאן שם מלאכה כלל.

והנה היה מקום לחלק בין הוצאת סכין לשאר מקומות, ונבאר; באופן של לקיחת קיסם, יש מקום להקל שאין זה נחשב ככלי לחצוץ שיניו אם אינו מתכוון לכך, משא"כ כאן נראה גומא במציאות ממש. וכן גם בנתינת מים צוננים מרובים לכלי חם, הגם שיש

שם תיקון כלי בהיא שעתא שמחזק הכלי אז ודאי ראוי לחייבו אף על פי שאין לו כונה לצירוף כיון דנעשה צירוף המועיל לתיקון הכלי מאליו וז"ש ה"ה למטה שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור כלומר כיון דהוא גחלת ואין כאן תיקון כלי כלל פטור".

והיינו שיש לחלק בין צירוף מתכת ברזל ובין צירוף כלי, שבצירוף ברזל אין לזה חשיבות מלאכה בעצם, ולא היה במשכן, וכל מה שעושה ומחשיבו למלאכה הוא משום ש"לוטשי ברזל" נוהגים כן, ולכן אינו נחשב למלאכה רק כשמתכוון לעשות כלי, אבל בצירוף כלי ממש ונתינת מים צוננים מרובים לכלי הרי יש תיקון כלי ממש במציאות, שאפי' אין מתכוון ע"ז הרי מחזק הכלי בפועל⁴⁸, ולכן לפי הבנת הלח"מ בדברי ה"ה צריכים לפרש שהיתר ליתן מים צוננים מרובים לכלי חם הוא דוקא כשאינו פס"ר (כדבריו הראשונים של הה"מ).

והנה המג"א לא הבין כך במ"מ, אלא למד שסברת המ"מ הוא גם בנתינת מים צוננים בכלי חם, שגם בה אין נחשב למלאכת צירוף אא"כ מתכוון לזה בפירוש אבל כשאינו מכוון לזה אין לזה שם מלאכה כלל ומותר.

ויש להסביר קצת שיטתו: שהגם שבנתינת מים צוננים הרי זה מחזק כלי גמור, מ"מ אין זה תיקון גשמי הניכר

לייצרו ולעשותו לכלי וכלי כוונה אין נחשב לעשיית כלי.

⁴⁸ וכמו"כ הוא הציור בנטילת קיסם לחצוץ שיניו, שאין מדובר בכלי ממש, וצריכים כוונה

אעפ"כ סובר הגר"א שגם בעניינים הללו אין כאן מלאכה כלל בלי כוונה.

ויש להוסיף: שלכאורה לפי דבריו, הרי מקום להתיר לא רק בהוצאת סכין מכותל אלא אפי' בנעיצת סכין לכותל, כי הרי לדבריו אין "תיקון" הבנין שע"י פתח נחשב ל"תיקון" בלי כוונה לזה, אולם לא מצאנו דברים מפורשים בזה.

ולכאור' צ"ל: שכשנועץ סכין, אע"פ שכוונתו לענין הנעיצה ולא לענין הנקב שנעשה, מ"מ כיון שנתנית הסכין להיות תקוע בכותל עושה ומייצר הנקב באופן ישיר, נחשב שמכוון בפירושו לעשיית הנקב (ולא רק משום שהוא פס"ר). וצ"ע בזה.

מציאות של כלל, יש מקום להקל כיוון שאין פעולת נתינת המרובים לחזקו ניכר כלל במציאות ובחיצוניות, משא"כ כאן הרי פעולת הוצאת הנקב והתוצאה שלה (דהיינו מציאות הגומא והנקב) נראית בעין. אמנם הגר"א סבר שאין לחלק בכך.

והנה שיטת הגר"א מובנת יותר בנקב בספסל ששם אין הנקב נראה אפי' בחיצוניות שיש בזה איזה תיקון, אולם בגומא בקרקע (וכן בכותל) שיש בעשיית הגומא לאו דוקא "תיקון כלי", אלא שינוי בצורת הבנין, היה מקום יותר לומר שכאן עשייתו נחשב לעשיית מלאכה דרבנן גם בלי כוונה⁴⁹, אולם

דברי התוס' שאין קוצר עצים מיקרי קוצר אלא מכוון וצריך להם

בענין זה מידי דהוה אקורע על מנת לתפור ומוחק על מנת לכתוב".

והיינו, שבלי כוונה אין להחשיב מעשה קצירת עצים למלאכת "קוצר", וכמו שאין להחשיב קורע ומחיקה למלאכה א"כ מכוון לתפור ולכתוב. וביאור הדבר הוא,⁵⁰ שאין זה רק כדי שהמלאכה תיחשב "מתקן" ולא "מקלקל" אלא שאין לקריעה שם מלאכה לולא שקריעתו הוא חלק

אמנם מצאנו בדברי התוס' ועוד מעין סברא זו בכמה מלאכות, שכתבו בשבת ע"ג: ועוד דבזומר וצריך לעצים דחייב משום קוצר, דאינו חייב אלא כ"שצריך" ומכוון לעצים, אך אם אין מכוון לשם המלאכה אין כאן מלאכה כלל. וז"ל שם: "וצריך לעצים - נראה דאפילו לר' יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה בעינן צריך לעצים דלא מיקרי בעצים קוצר אלא

שאינן הוצאתו הסכין נחשב למלאכה כלל גם בשדה ובכותל והקרקע (כמלאכת בונה).

⁵⁰ וכפי שרואים ברעק"א ומפרשים שם.

⁴⁹ אמנם היה מקום לצרף סברת "מקלקל" ו"לא ניח"ל" לבאר שבזה אין כאן שום בנין ושם מלאכה, ואפי' דרבנן, אבל לכאור' נראה מדברי הגר"א שעצם דברי המ"מ כפי שהביאו המג"א מספיק לבאר עיקר הדבר מה שבגמ' נראה

אבל יהיה איך שיהיה, אולי אפשר שלדברי הה"מ ולפי הבנת הגר"א בזה, אפשר להסביר גם מה שקצירת עצים אינו נחשב לקוצר אא"כ צריך ומכוון להם. והיינו משום, שכשם שבצירוף כלי וכן בעשיית גומא, אין לזה שם מלאכה אלא אם כן מכוון לתיקון, כמו"כ בקצירת עצים, אין לזה שם קוצר אלא כשמכוון לזה.

אבל באמת נראה שאין דוגמאות הללו דומים ממש לדברי הגר"א, משום שבדוגמאות הללו הצורך בכוונה היא או לצורת המלאכה או בשם המלאכה. אבל דברי הה"מ מוסבים בעיקר לדבר שקשור ב"תיקון", שאין תיקון דברים מסויימים נחשבים לתיקון אלא אם מתכוון לכך, ולכן בצירוף ברזל, וקטימת קיסם, ואפי' בצירוף כלי, ואפי' בהוצאת סכין מהגומא והקרקע והכותל והחבית ובוודאי מספסל וכיוצא, אינו נחשב "לתיקון" הדבר כדי שייחשב לשם מלאכה אלא אם מכוון⁵¹.

מתהליך תפירה, וכן רק בכך שמחיקתו היא חלק מכתובה רק בזה ייחשב למלאכה, ולכן בעי כוונה מיוחדת לעשותו למלאכה. וכמו"כ אין קוצר עצים נחשב חלק ממלאכת קצירה אא"כ הוא מכוון לשם תשמיש העצים.

אבל לכאו' אפשר שאין דומה הטעם לצורך בכוונה בקריעה ומחיקה, כמו הצורך בכוונה בקצירת עצים. שלכאו' הצורך בכוונה במחיקה וקריעה הוא משום שזה צורת המלאכה כפי שהיה במשכן ורק צורה זו נחשבת למלאכה, משא"כ בקצירת עצים, הצורך בכוונה הוא לא משום צורת המלאכה, אלא משום שעיקר מלאכת קוצר הוא קצירת פירות, וכמו ש"קוצר" תלוש אינו נחשב לקוצר כמו"כ אינו נחשב לקוצר אלא בפירות, ולכן כדי שתחשב קצירת עצים למלאכת קוצר, צריך לכוון להשתמש בעצים שאז נחשבים לפירות. וראה עוד בלשון התוס' במו"ק ועוד. ואכמ"ל עוד.

קיצור השיטות

בדרבנן (והתרה"ד חזר בו) אלא שיש טעם מיוחד בהוספת נקב שכשאינו מכוון לכך מותר. וצריך עיון בטעם הדבר.

לרמ"א: אסור להוציא סכין אפי' מחבית בלי דצה ושלפה, ומותר הוצאה

לב"י: מותר להוציא סכין מספסל וחבית בלי דצה ושלפה כשאינו מכוון להוספת הנקב משא"כ מכותל. וצריך בירור בסברתו: האם זה משום שסובר שפס"ד מותר בדרבנן (כהתחלת דברי התרה"ד וסובר שהתרה"ד לא חזר בו, כהמג"א) או שבאמת פס"ד אסור

⁵¹ והיינו: לא רק כדי שלא יתחייב משום המלאכה, אלא עוד כדי שייחשב לזה שם מלאכה ולכן אינו חל ע"ז אפי' איסור דרבנן.

מדרבנן וכנ"ל ס"ל דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ועיין לקמן בסי"ב דבכותל שהוא מחובר גם המחבר מודה דאסור להוציא הסכין שהיה תקוע בו מערב שבת [וה"ה בחבית שמחזקת ארבעים סאה דיוצא ג"כ משם כלי דהוי כאהל] דשם במתכוין להרחיב הנקב חייב משום קודח דהוי תולדה דבונה ולכן אפילו אם אינו מכוין עכ"פ פסיק רישא הוא. והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין כיון שא"צ להגומא [יג] והוי מלאכה שאצל"ג [יד] וגרע משאר איסור דרבנן דאסור היכא שהוא פסיק רישא כיון שהוא ג"כ מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא בכותל ע"י הוצאת הסכין שמתרחב הגומא וכדלעיל בסימן שי"א ס"ח גבי צנון ע"ש אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל וגם הט"ז מצדד כן בעיקר הדין אף בכותל ומ"מ סיים דאין בידו להקל נגד התה"ד והשו"ע והרמ"א שפסקו כולם בסוף הסימן להחמיר לענין כותל [וכן הוא ג"כ דעת [טו] הא"ר כהשו"ע והרמ"א דאפשר דניחא ליה שיהא הנקב מרווח לחזור ולתחוב בו הסכין ובאופן זה בודאי לכו"ע אסור] אלא לענין חבית דעיקר איסור הוא רק מדרבנן יש לסמוך היכא שהוא צורך גדול על דעת המחבר שמתיר להוציא הסכין בשבת כיון שאין מתכוין להוסיף הנקב אפילו היכא שלא הוציאו מעולם מתחלה":

מספסל שאין בזה שם פתח. והרמ"א סובר שפס"ר אסור בדרבנן.

לט"ז: מותר להוציא סכין מחבית וספסל אפי' לא דצה ושלפה, ובעצם היה סובר כן גם בכותל (כיון שמלשאצ"ג) אלא שאין יכול להקל נגד הב"י והרמ"א. והנה הט"ז לא דן להדיא בענין פס"ר בכל איסור דרבנן אלא שמתוך דבריו בפירוש המרדכי נראה שלולא דין המיוחד היה נאסר פס"ר אע"פ שהוא דרבנן.

להמג"א: פס"ר אסור אפי' בדרבנן, אבל לאידך אין איסור מעיקרא דדינא בהוצאת סכין אפי' מכותל משום שיש ג' לגריעותא (מקלקל, משאצל"ג, כלאחר יד), אלא שלא ילך נגד המנהג לאסור הוצאת סכין מכותל.

להגר"א: פס"ר בדרבנן אסור, אבל הוצאת הסכין מכותל אין בו איסור מעיקרא דדינא משום שבדבר כזה הרי בלי כוונה אין לזה שם מלאכה.

דברי המשנ"ב

עכשיו נביא דברי המשנ"ב ואח"כ נראה בדברי אדמה"ז: נצטט בקצור דבריו בסי' שי"ד סקי"א: " (יא) תקוע - היינו [י] שהיה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב [יא] אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה [יב] ודעת הרמ"א לחלוק עליו דדוקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דע"ז נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא דאף שהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק

נעשית" זה חלק מה"כלאחר יד". ג - מביא סברא חדשה מהא"ר שלפעמים הוספת הנקב הוא פס"ר דניח"ל. ד - כבר הבאנו לעיל שדעתו להקל ב"תרי דרבנן" בפס"ר וכן יש אחרים הפוסקים כן לכה"פ בפס"ר דלא ניח"ל.

קצור שיטתו: א - לענין פס"ר דרבנן: המ"א וא"ר והגר"א ורעק"א⁵² מסכימים לאסור. ב - לענין הוצאת הסכין מהכותל יש להקל כיון שיש ג' לגריעותא. כנראה לומד ש"ממילא

דברי ושיטת אדמה"ז

עשייתו משום תיקון כלי שהיא תולדה מכה בפטיש כמ"ש בס"י ש"ב ובין שעשה הנקב בעץ בין במתכת בין בכלים חייב עליו משום מכה בפטיש אם הוא עשוי להכניס ולהוציא:

עשיית נקב בבנין הוא תולדה דבונה, ויש בדבריו הדגשה: שהטעם הוא משום ש"מועיל לבנין" (כן כתב רש"י ק"ג. ד"ה בשלמא לרב), ולכן הסביר שהנקב מועיל לבנין לתקוע יתד, וכן הוסיף הסבר שנקב בשדה מועיל משום שמועיל להוציא המים.

עשיית נקב בתלוש: אם עשוי להכניס ולהוציא הוא "פתח גמור"⁵³ והיא

וכעת נבוא לדברי ושיטת אדמה"ז בכ"ז: בס"י ש"ד כותב רבינו בס"ב: "התוקע יתד בכותל לתלות בו כלים וכיוצא בזה חייב משום בונה ואפילו לא תקע היתד אלא שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד חייב משום בונה על נקב זה הואיל ונקב זה הוא מועיל לבנין דהיינו לתקיעת היתד וכן העושה נקב בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה אבל העושה נקב בדבר תלוש אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי להכניס ולהוציא בו כגון נקב שבלול של תרנגולים שאינו מחובר לקרקע שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל שנקב זה הוא פתח גמור וחייבים על

פתח העשוי להכניס ולהוציא כמ"ש שם הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד", דהגם שכותב (כל' רש"י שבת ק"ז. שבמפיס מורסא יש בו משום מב"פ ד"מה לי תיקון כלי מ"ל תיקון מכה" שלכאו' מזה היינו יכולים לפרש שכל"תיקון" ייחשב כמב"פ אע"פ שאינו "תיקון כלי", מ"מ פי' רבינו שאי"ז הכוונה, אלא אדרבא צריך שהא בתיקון המכה מעין הענין ד"תיקון כלי", והחידוש שאף שהתיקון כעין כלי הוא במכה, זה נחשב כמו תיקון כלי. והדבר מוכרח לכאו' מתוכן הלכה זו, דכדי שיתחייב בעי שיהא עשוי להוציא

⁵² יש מעירים שאמנם דעת הרעק"א הוא להקל בזה, הביאו הח"ס יו"ד סי' ק"מ (הח"ס מחמיר).

⁵³ מדגיש שיהא "פתח גמור" לבאר שרק בזה נחשב ל"תיקון כלי" שיהא נחשב כמכה בפטיש. וראה גם לשונו בס"י שכ"ח סל"ב "המפיס מורסא בשבת אם כדי לעשות לה פה שבביל שיכנס בה האויר לרפואה הרי זה חייב משום מכה בפטיש מפני שהוא מתקן לה פתח וכל המתקן פתח לשום דבר תלוש חייב משום תיקון כלי שהוא תולדה מכה בפטיש כמ"ש בס"י ש"י[ד] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש ואף על פי שאין חייבין אלא על

הוצאה זו שבשבת אלא אפשר שלא יוסיף כלום וא"כ אף אם אירע שמוסיף אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין הוא":

ביאר גזירת חכמים על עשיית נקב אף שאינו פתח גמור להכניס וגם להוציא משום גזירה דילמא יעשה פתח גמור, והאיסור הוא גם על הרחבת הנקב⁵⁴. אח"כ כותב ב' דעות, שהם שיטות המחבר והרמ"א, אם יכול להוציא הסכין התקוע בכותל אע"פ שבזה יתוסף הנקב בוודאות. דעה הראשונה היא שיטת המחבר שאין בזה איסור, וכתב הטעם שכיון שאפי' כשהוא עושה נקב חדש אין כאן איסור אלא מדרבנן לא החמירו עליו בהוספה זו.⁵⁵ אח"כ הביא שיטת הרמ"א המחמיר בפס"ר בדרבנן ולכן אסור להוציא הסכין אא"כ דצה ושלפה שאי"ז פס"ר.

ולבסוף הכריע "והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לסברא האחרונה":

תולדה ד"מכה בפטיש" כיון שיש בזה "תיקון כלי".

וממשיך בס"ג: "וגזרו חכמים על כל נקב אפילו עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיזוב בו היין ואפילו היה בו נקב ובא להוסיף בו מעט להרחיבו אסור והוא שמתכוין להוסיף אבל אם היה סכין תקוע בחבית של עץ מבעוד יום כדי שיזוב היין במקום נקיבתו כשיוציאו אותו מותר להוציאו ולהכניסו בשבת ואף שאי אפשר שלא יוסיף בנקב ע"י הוצאה זו אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין להוסיף ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא מכל מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא מדברי סופרים הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין

ויש חולקים ואומרים שלא התירו להוציא הסכין מהחבית בשבת אלא אם כן כבר הוציאו פעם אחת מבעוד יום שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב ע"י

⁵⁴ ונראה שהטעם הוא משום שהגזירה היא גם על הוספת הנקב.

⁵⁵ ולפי"ז נמצא שכמו"כ הוא שיטת הב"י שכוונתו להתיר אינו משום דפס"ר מותר בדרבנן אלא משום שלא החמירו בהוספה נקב כזו שעצם עשייתו אינו אסור אלא דרבנן. ואי"ה נראה להלן בכ"מ בדברי הב"י בפס"ר דרבנן.

ליחה ולהכניס אויר" כמו פתח, ואין נחשב למכה בפטיש בזה שמתקן המכה עצמה, דכדי שיתחייב משום מב"פ הוא משום שגם בזה נעשה "פתח גמור" העשוי להוציא ולהכניס ומשו"ז הו' תיקון כלי ומב"פ. ולפי"ז יצא לכאור' בפשטות שכשעושה תיקון של מצוה כמו מילה או טבילת כלים אע"פ שבזה מתקן שיכול להשתמש עם הכלי מ"מ אין זה מספיק להיאסר משום מב"פ שהוא רק כשהתיקון ב"בכלי" כמבואר כאן. וראה מנ"ח מוסך שבת מצוה ל"ב אות כ"ז.

כן הוציאו כבר פעם אחת מבעוד יום שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב אבל כשעדיין לא הוציאו מעולם מנקב זה אי אפשר שלא יוסיף בנקב כשמוציאו בשבת כיון שהיה תקוע קצת בחוזק ולא התירו להוסיף שלא במתכוין אלא בחבית שאף לעשות בה נקב בתחלה ובמתכוין אין בו איסור לעולם אלא מדברי סופרים אבל העושה נקב בכותל במתכוין חייב חטאת לפעמים דהיינו אם נוקבו כדי לתקוע בו יתד ואף המוסיף כל שהוא בנקב זה במתכוין חייב לכן יש להחמיר בו שלא להוסיף בו אף שלא במתכוין כשהוא פסיק רישיה זהו טעם המנהג:

והיינו, שמבאר בהמשך להבנה שכתב לעיל, שההיתר בהוספת נקב שלא במתכוון הוא משום שאין להחמיר בהוספת נקב שעיקר עשייתו אין בה איסור דאורייתא, שלכן בכותל ש"לפעמים" עשייתו מביא לחטאת, כשנקב מועיל לבנין, ולדוגמא שיתקע בו יתד, הנה בענין זה "נהגו" לאסור גם הוספת נקב על ידי הוצאה. והגם שלא הייתה כוונה בזה לשם "תקיעת יתד" ואין בהוספה זו איסור דאורייתא, מ"מ החמירו בהוספה זו, ולכן החמירו גם בהוצאת הסכין כשזה פס"ר שיוסיף בנקב.

שהעיקר כשיטת המחבר אלא שכשאין צורך "כל כך" "טוב לחוש" לסברא האחרונה.

והנה אין לבאר כוונת הכרעתו בהלכה זו מפאת הטעמים של המג"א שיש ג' גריעותא בהוספת נקב זו, שהרי לא הביאם עדיין ויכתבם אח"כ בס"ד, אלא הטעם הוא כמ"ש שכיון שאפי' עשיית הנקב החדש אינו אסור אלא מדרבנן לכן אין אסור בהוספה זו כשאינו מתכוון, והנה הקורא בשטחיות יכול לטעות שכוונת רבינו הוא שטעם השיטה זו להקל משום שפס"ר מותר בדרבנן כשיטת הט"ז (עצמו), אבל לכשתדקדק נראה שאי"ז כוונתו:

מלבד מה שנראה להלן שפוסק בכ"מ (מהמקומות שהראה המג"א) להחמיר בפשטות⁵⁶ בפס"ר בדרבנן, הנה לשונו כאן מדויק לכוונה אחרת, והוא: שאין להחמיר על הוספת נקב בלא כוונה, כשעצם עשייתו מחדש אין בו יותר מאיסור דרבנן. וע"ז הכריע שאכן העיקר כדעה הראשונה אלא שאם אין צורך כ"כ⁵⁷ "טוב לחוש" לסברא האחרונה.

ובהמשך כותב רבינו בהתחלת ס"ה: "אבל סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום אם הוא תקוע קצת בחוזק נהגו בו איסור להוציאו בשבת אלא אם

בהוצאת סכין מכלי, שבזה אין איסור חזק כ"כ (אע"פ שלכאו' גם בזה היה המנהג כפשטות דברי התרה"ד – אבל ראה בלשון אדמה"ז ס"ד לענין הוצאת סכין מכותל "נהגו בו איסור להוציאו...זהו טעם המנהג"), מ"מ אין בזה טעם כ"כ כמו בהוצאת הסכין מהכותל.

⁵⁶ היינו: לא רק בתורת "נהגו" אלא מעיקר הדין.

⁵⁷ ויש להעיר קצת בלשון "כל כך" ששונה מלשון הט"ז להתיר הוצאת סכין מכותל בצורך "גדול", כיון ששאני טעם ההיתר של אדמה"ז

לכן אין לאסור אפי' בדרבנן על תוספת שעושה.

ולכן הסביר רבינו "טעם המנהג" לאסור הוצאת הסכין מכותל כשיש הוספה בנקב גם בנוסח הדומה לכללות דבריו כאן: דכיון שבכותל עיקר עשיית הנקב "לפעמים" נעשית באופן שיש איסור דאורייתא (כשהנקב הוא לתקוע בו יתד ומועיל לבנין), לכן יש מקום לקיים המנהג לאסור ההוספה אף "שלא במתכוון", אלא שאעפ"כ הקשה רבינו לפי סגנונו:

כיון שהוספת הנקב בהוצאה מהכותל הוא בענין כזה, שגם עיקר עשיית הנקב אין בו איסור דאורייתא כשנעשה בענין זה, לכן מסתבר שאין בזה איסור ברור (אפי' מדרבנן) לאסור הוספה כזו כשאינו מתכוון, כסברא דלעיל שלא אסור להוסיף בלא מתכוון כשעיקר הנקב אינו אסורה מה"ת, ולכן אע"פ ש"לפעמים" שייך איסור דאורייתא בעיקר הנקב בכותל, מ"מ כיון שאין זה "לעולם" לכן אין לאסור ההוספה בענין כשעושה אותה "בלא מתכוון".

ולפי"ז יומתק בהבנת המשך הדברים בס"ה: "אבל סכין התקוע בספסל או בשאר דבר התלוש מותר להוציאו בשבת אף שעדיין לא הוציאו מעולם מפני שבעשיית נקב בדבר תלוש אין בו איסור לעולם משום בונה אלא משום גזירת תיקון כלי אם עשהו פתח להכניס או להוציא אבל כשאינו עושהו פתח כלל לא להכניס ולא להוציא אלא שנעשה ממילא ע"י הוצאת הסכין אין בו איסור כלל":

והדגיש שאיסור זה הוא רק בגדר שכן "נהגו", וממשיך להסביר, שבאמת "מן הדין אין בזה איסור ברור כיון שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו עכשיו בהוצאת הסכין דהיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד לא היה בו איסור מן התורה לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם הוא מקלקל הכותל וגם מה שמוסיף בנקב בהוצאת הסכין זהו נעשה כלאחר יד וכל כלאחר יד אין בו איסור כלל מן התורה אף במלאכה גמורה אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין כמו שלא אסרו כן בחבית לפי מה שנתבאר שהעיקר כהמתירין שם ומכל מקום אין להקל נגד המנהג":

והיינו שטוען כעין טענות המג"א, שבעשיית נקב זו אין בו איסור דאורייתא מפאת א - משאצ"ל, ג - ב - מקלקל הכותל, ג - כלאחר יד, אבל לכשתדקדק תראה שאי"ז ממש נוסח המג"א. שהמג"א הקשה על התרה"ד שאסר בזה כיון שיש בהוצאה מהכותל איסור דאורייתא ד"קודח", וע"ז הק' שאין בזה איסור דאורייתא, אבל אדמה"ז סגנון אחר לו:

והטעם שלא הקשה כמג"א, נראה שזה קשור למ"ש לפנ"ז בס"ג, שאף אם אין כאן איסור דאורייתא יש מקום לאסור מדרבנן מוסיף נקב שלא במתכוון, אם עיקר עשיית הנקב הזה היה אסור באיסור דאורייתא, כי חכמים היו אוסרים או גוזרים גם ההוספה ואף בלא מתכוון (אם הוא פס"ד כדלעיל). ולכן הסביר רבינו בטעם שאין איסור ברור בזה, משום שכיוון שאפי' "עיקר עשיית" הנקב אין בה איסור דאורייתא,

גם בדבר שעיקר עשיית הנקב אסור רק מדרבנן (שעשה הנקב להכניס או להוציא). ולכן מדגיש רבינו שבנוגע לספסל וכיוצא, אין שום סברא לאסור ההוספה שלא במתכוון, ואפי' לשיטת הרמ"א בחבית, שכיון שעיקר עשיית נקב בספסל אין בו שמץ איסור ואפי' מדרבנן אלא א"כ כיוון להכניס או להוציא, לכן אין לאסור על הוספת נקב כזו כשאין לו שום כוונת פתח בנקב זה "אלא נעשית ממילא", אפי' איסור דרבנן.

והנה היה מקום לפרש טעם ההלכה הכללית (שאין לאסור הוספת נקב שלא במתכוון), דכיון שכל איסור עשיית נקב להוציא או להכניס אינו אלא רק משום גזירה דילמא יעשה להוציא ולהכניס (כדברי רבינו בהתחלת ס"ג), לכן לא אסרו מפאת גזירה על ההוספה כשהיא נעשית בלי כוונה כלל כיון שאין בזה טעם לגזור כיון שאינו מתכוון כלל לאיזה צורך בעשיה זו⁵⁹. ואם נפרש כן נמצא: דיש לומר שכמו"כ בשאר גזירות דרבנן אין לאוסרו כשאינו מתכוון אע"פ שהוא פס"ד, כיון שסו"ס האיסור גזירה אטו שיעשה מעשה אחר בכוונה, לכן לא גזרו כן כשעושה מעשה מסויים בלי כוונה⁶⁰.

בפשטות מסביר מה שאין כלל מקום לאסור הוצאת סכין מדבר התלוש⁵⁸ כספסל וכיוצא שאין בהוספה זו שום כוונה, לא להכניס ולא להוציא, ולא חל על זה שם פתח כלל (ע"ד נוסח הט"ז לעיל) ולכן אין בו איסור.

אבל סגנון אדמה"ז הוא להסביר שאין איסור "בעשיית נקב בדבר תלוש" אלא אם מכוון להכניס או להוציא, ולכן הוספת נקב בלי איזה כוונה אין בה איסור כלל.

וסגנון זה בדברי רבינו נראה גם מהמשך ביאור ההלכה. שנראה מאדמה"ז שלדעה הראשונה יש מקום לאסור "הוספת נקב" הקיימת מדרבנן גם בלי כוונה, רק אם על עיקר עשיית הנקב יש בו איסור דאורייתא. ולכן בכותל יש לאסור הוספה זו מדרבנן גם כשנעשית בלי כוונה, כיון ששייך איסור דאורייתא בעיקר הנקב (לכל הפחות לפעמים אם היה מועיל לבנין).

ובנוגע לחבית: לפי הדעה הראשונה, כיון שגם על עיקר הנקב אינו בו איסור דאורייתא אלא כשעשה בכוונה להכניס ולהוציא, לכן אין לאסור ההוספה כשנעשית בלי שום כוונה כלל. אולם הרמ"א סובר שהאיסור בהוספה זו הוא

⁶⁰ אכן נמצא חילוק מעין זה במקנה להתיר ביאת אלמנה בשבת דכיון שהאיסור הוא רק גזירה שמא יכתוב אין גוזרים בזה ד"להנאת עצמו מכוין" ואינו מכוון לקנין, ומחלק בין זה ושאר המקומות שהביא המג"א לאסור.

⁵⁸ וכביאור הדר"מ והרמ"א לעיל בדברי התרה"ד בחילוק בין הוצאת הסכין מחבית ובין הוצאת סכין מספסל.

⁵⁹ מעין דברי המג"א כאן בהסבר למה לא גזרו "כוחו בכרמלית" בשפיכת המים הבאים מכוחו לכרמלית דילמא יזרוק להדיא.

גדר האיסור, דהיינו חלות שם "פתח" יש מקום לחול איסור דרבנן בזה.

ולכן הוכרח אדמה"ז לבאר כללות הלכה זו שהוא דין מיוחד ב"הוספת נקב בלי כוונה", שאין חל בזה שם איסור דרבנן זה⁶¹, והגם שפס"ר שנעשה כאן הוספת הנקב, מ"מ כיון שבעשיית נקב חדש בענין זה אין בו איסור דאורייתא או לכל הפחות איסור דרבנן דעשיית נקב, אין בהוספה שום איסור כלל.

אבל בדברי אדמה"ז אין נראה שזה כוונתו, ונראה יותר שהוא מצד עצם חסרון מעשה "הוספת נקב" כשאינו מכוון לכך. ואפשר לומר, שטעם הנ"ל לא היה מספיק, כיוון שגם אם טעם האיסור הוא משום "גזירה", מ"מ אפשר לומר שגדר האיסור הוא שחל על דבר זה שם "פתח", ולכן אע"פ שאין בכל המצבים טעם הגזירה, כיון שיש משום

אין מהלך רבינו כמהלך הגר"א

על עשיית נקב היה חל בזה איסור דרבנן אפי' בלא מתכוון.

ואמנם רבינו לא הביא דברי המ"א והמ"מ לענין נתינת מים צוננים למיחם חם, דהנה כתב בסי' ש"ח סכ"א "מיחם שפינה ממנו מים חמין אסור ליתן לתוכו מים צוננים מועטין שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו אבל מותר ליתן לתוכו מים צוננים מרובים כדי להפשירן ואף על פי שע"י נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו ונמצא מתקן כלי שכן דרך צורפי נחושת וברזל שמניחים ברזל ונחושת חמים לתוך מים צוננים בשביל שיתקשו ויתחזקו וזו היא גמר מלאכת הצורפים שהאור מפעפע המתכת וקרוב להשבר והמים מחזיקין אותו

והנה היה מקום לומר שהסבר דברי אדמה"ז הם מעין דברי הגר"א: שישנם מלאכות שאין עליהם שם מלאכה בלי כוונה, ואין בהם אפי' איסור דרבנן, (כמו נטילת קיסם לחצוץ שינוי, ונתינת מים צונן למיחם כדי לצרף), וכמו"כ בעניינינו לא חל שם "תיקון" פתח בעשיית גומא הנעשית ממילא בלי כוונה עבור הגומא והנקב ותיקון שעל ידה, ולכן אין בזה איסור אפי' דרבנן.

אבל לכאור' אין נראה מרבינו שנתכוון לזה: שהרי דבריו שלא אסרו "בלא מתכוון", מוסבים (ע"ד דברי המרדכי) רק לענין הוספת נקב, ולא לענין עשיית נקב, ונראה ממנו שרק בהוספת נקב אינו חל ע"ז איסור כשלא מתכוון, אבל

מתכוון" שהוא דין וקולא מיוחדת בהוספת נקב כשאינו מתכוון.

ראה יבי"א ח"ד, ל"ד אות ל"ג בזה ועוד האומרים מעין זה.

⁶¹ וי"ל: שאכן למד מל' המרדכי שטעם הקולא הוא לענין "להוסיף" משום "שלא

בו תיקון של צירוף בפועל, ולכן אין לומר בזה שכשחסר כוונה לא חל על צירופו שם "תיקון כלי".

וא"כ נראה לפי"ז: שגם בענייננו כשנעשה נקב חדש בכלי יש לו תועלת ותיקון בזה, ואין לומר שכיון שלא נתכוון לתיקונו שאין כאן מציאות של תיקון ע"י הנקב (שהרי המציאות היא שיכול להועיל להכניס או להוציא ובפרט לבנין), ולכן לא כתב רבינו סברא זו.

ולכן נראה שהוא סברא מיוחדת בהוספת נקב שכשלא נתכוון לא אסרו הוספה זו. אלא שיש לעיין האם סברת רבינו בהוספת נקב הוא כעין סברת הגר"א לענין עשיית גומא, או דילמא אין צורך לסברא זו.

מכל מקום כיון שאינו מתכוין לתיקון הכלי אלא להפשיר המים מותר שאין כאן פסיק רישיה ולא ימות מפני שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר אבל כאן אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים מונעים אותו מלהתחמם כל כך."

ומבואר, דלא כתב כהמ"מ שמותר ליתן מים צוננין גם כשהוא פס"ר דיצטרף, אלא כל ההיתר הוא דוקא באופן שאינו פס"ר דיצטרף. ולכא"ו הטעם הוא, שלומד כהבנת הלח"מ, שאין אומרים את הסברא של המ"מ אלא לענין צירוף ברזל וכיוצא שאין בזה שם כלי בלי כוונה לעשותו לכלי, ולכן אין בצירופו בלי כוונה בשם מלאכת תיקון, משא"כ בדבר שהוא מציאות כלי, א"כ גם בלי כוונתו נעשית

יש לחקור בעומק סברת רבינו שאין איסור בהוספת נקב כיון שאינו מתכוון

נקב, אם אין מתכוון להשתמש בזה, אין למלאכה שם תיקון כלל. (ודומה הדבר לסברת המ"מ שכשלא מתכוון בנטילת קיסם כדי לחצוץ שיניו אין בו שם מלאכה כלל ואפי' מדרבנן).

אלא שיש חילוק בדין תוספת בלי כוונה; אם עיקר הנקב הוא באופן שבעשייתו מחדש היה עובר מדאורייתא (גם בלי כוונה) אזי גם לתוספת יש חשיבות תיקון כיון

ויש לחקור בהסבר הבנת רבינו בדעה הראשונה שלא אסרו הוספת נקב "כיון שאינו מתכוון". ויש לבאר ב' אופנים⁶²:

א - אע"פ שבעשיית נקב יש איסור מלאכה (בפתח גמור - מדאורייתא, ובפתח שאינו גמור - מדרבנן) משום מתקן גם בלי כוונה, כיוון ש"מועיל לבנין" או "מתקן כלי", כל זה הוא רק כאשר עושה נקב חדש, אבל בהוספת

מתכוון ועושה ההוספה באופן שאין איסור אלא מדרבנן.

⁶² והיינו לפי האופן שההיתר מיוסד על זה שחסר לתוספת חלות שם "פתח" כשאינו

אלא שאם ההוספה הוא בענין שאם היה עושה הנקב מחדש היה חייב מדאורייתא, (היינו שיש לו צורך, ויש בו תיקון, והפועל עושה כדרכו), א"כ גם עשייה כזו בתור הוספה על הנקב הקיים חל איזה שהוא חלות שם מציאות של נקב המביא תועלת ולכן אסור לכל הפחות מדרבנן והחמירו בו אפי' לא נתכוון עליה.

יחקור בסגנון אחר

ובסגנון אחר יש לחקור (לאופן האחרון ואפשר שאפי' לאופן הראשון) ולבאר בב' או ג' אופנים:

א - בהוספת נקב חסר ב"נפעל" של המלאכה או "תיקון מלאכה", דהיינו, שאין חל מציאות "תיקון" של "נקב" בחפצא בו נעשית ההוספה.

ב - חסר במעשה המלאכה: שאינו נחשב ש"פועל" ההוספה (או תיקונה).

ג - חסר בחלות שם ה"פעולה", דהיינו, שאין חלות שם מעשה ועשייה על "הוספת נקב" (או שאין שם "תיקון" במעשה הוספת נקב).

ולכל אחד האופנים יש לפרש לשון הגמ' קי"ג. בהוצאת העמודים שאין בזה משום עשיית גומא ש"הגומא ממילא הוויין⁶³, דהיינו שאין נחשב "עושה" גומא כיון שמסיר כיסוי לגומא שהיה לפניו, וכן אינו נחשב "לעשייה"

שבהכרח יש במעשהו איזה שהוא תועלת, ולכן "יש להחמיר שלא להוסיף בו אף שלא במכוון" מדרבנן.

ב - יש לומר יותר עמוק מזה: עשיית נקב חדש הרי היא מציאות של עשיית נקב וגומא, אולם בתוספת על נקב, אין כלל שם של "עשיית נקב" אלא כשמתכוון להשתמש בה, אבל שכשחסר כוונה, לא רק שחסר בשם המלאכה שבזה, אלא יתירה מזו - אין בעשיית תוספת גומא שם עשיית נקב.

[ואולי יש נפק"מ בין שתי ההבנות, אם נועץ ותוחב דבר בחול התלוש בלי כוונת עשיית גומא; אם חסרון ההוצאה

בלא מתכוון הוא משום שחסר ב"תיקון" הגומא, אפשר שכן הוא כשעושה הגומא ע"י תחיבה, אבל אם החסרון בהוספת הנקב הוא משום שאין כאן מציאות של נקב כשאינן כאן כוונה לזה, א"כ אפשר שבתחיבה שעושה נקב מחדש שאני. וראה שקו"ט בזה במג"א סי' תצ"ח סקל"ב וברעק"א שם. ובסי' שי"א סי"ד בשו"ע רבינו .. יש מתירין לתחוב כוש או סכין לתוך הצנון ולהוציאו בהם והעפר שעל גביו ננער מאליו ואף שבתחלת הגבתו את הצנון מגביה גם העפר שעליו אין בכך כלום כיון שבשביל דבר המותר הוא ויש אוסרין לתחוב בעפר מפני שנראה כעושה גומא ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל". ואכמ"ל עוד].

⁶³ וראה להלן ל' רבינו עד"ז לענין הוצאת סכין מספסל "נעשית ממילא".

דרבנן בזה לא החמירו על הוספה כשאינו מתכוון).

עוד יש לבאר בנוסח ועניין אחר מה שאדמה"ז מסביר באופן כללי את דין ההוספה שתלויה אם היה עובר בדאורייתא **בנקב חדש** בענין זה⁶⁶, שאפשר שהאיסור על הוספת הנקב תלוי בזה שאכן הוא משנה את כל הנקב להיות נקב גדול (והיינו שאין האיסור על ההוספה גרידא, כיון שאין לזה שום חשיבות אלא משום שיש בעשייתו שינוי בכל הנקב כולו), וע"ד שמוצאים בדיני נזיקין בעשיית בור שהוספת פורתא עושה שינוי בכל הבור, ושם לענין שייחשב כל העשייה

של גומא אלא מסלק כיסוי, או שאין כאן חידוש "נפעל" של גומא⁶⁴.

ולפי כל האופנים יובן: מה שלכל הדעות אין שום איסור בהוצאת סכין מספסל וכיוצא "כשאינו עושהו פתח כלל לא להכניס ולא להוציא אלא שנעשית ממילא ע"י הוצאת הסכין אין בו איסור כלל", שאין כאן תיקון כלי כלל, ולא מציאות פתח, לא בהנפעל ולא בהפעולה והפועל.

ולפי כל האופנים דלעיל יובן גם הא דנראה מאדמה"ז שגם לענין הוצאת סכין מהכותל שאם היה עושה נקב חדש בכוונה לתקוע בו יתד היה חייב מדאו', ומשו"ז "יש להחמיר בו שלא להוסיף בו אף שלא במתכוון כשהוא פס"ר", אין החיוב מעיקר הדין אלא רק משום "חומרא", ולכאו' קשה להבין מדוע שלא יתחייב מה"ת משום פס"ר אהוספה?⁶⁵

אולם להנ"ל מובן שהוספת נקב אין לזה שם תיקון אפי" במלאכת בונה אא"כ מתכוון. (אלא שאעפ"כ ייאסר מדרבנן בענין זה כיון שהוא פס"ר, ורק בחבית שאין בזה מעיקרו אלא איסור

חדש היה מובן בפשטות, אבל לכאו' לא איתא להדיא באדמה"ז שאיסור ההוספה הוא משום גזירה דילמא יעשה נקב חדש, אלא שאיסור עשיית נקב להוציא או להכניס לבד היא גזירה דילמא יכוון להוציא ולהכניס, ובפשטות נראה שאיסור ההוספה הוא איסור מעין עשיית נקב, וא"כ למה יומדד ההלכה בענין זה לפי ההלכה בעשיית נקב חדש בענין זה.

⁶⁴ אלא שלכאו' שיותר חלק לפי האופן ב' או א'.

⁶⁵ והרי אדמה"ז כותב כן לפני שמביא דבריו שאין בזה איסור ברור" משום טעמים הנ"ל.

⁶⁶ דלכאו' היה לנו לפסוק בההוספה לפי מה שאנו מחשיבים עצם ההוספה ולא לפי מה שהיה עובר באם היה עושה "נקב חדש" בענין זה. ואם כוונת אדמה"ז הוא שהיות שאיסור ההוספה הוא משום גזירה דילמא יעשה נקב

על כולה, ולכן מובן מה שאיסור ההוספה תלוי ועומד אם בעשיית נקב חדש בענין זה היה איסור דאורייתא או לא, שאם לא היה בזה איסור דאורייתא אין על ההוספה שום חשיבות כדי שנאסור אותו כשעושה בלא מתכוון (אע"פ שהוא פס"ר).

על ידו תלוי בכמות הבור לפני ולאחרי עשיית השני⁶⁷.

וא"כ יש לבאר גם כאן: שהוספת נקב חיובו (כשמכוון עליה) הוא משום⁶⁸ שעל ידי ההוספה הרי פועל על כל הנקב שיהיה מרווח יותר, והוי כמציאות חדש בכל הבור, ולכן אחראי

בירור דעת רבינו בעשיית נקב חדש

שיהיה תקוע בה הסכין, א"כ מכוון שיהא נקב כדי שיהיה תקוע בה), אבל לכא' מלשונו בס"ד שם "...לא התירו להוסיף שלא במתכוין אלא בחבית שאף לעשות בה נקב בתחלה ובמתכוין אין בו איסור לעולם אלא מדברי סופרים", נראה שיש ציור של עשיית נקב שלא במתכוון, ואעפ"כ נראה שההיתר הוא דוקא בהוספה שלא במתכוון.

והיה מקום לומר, שהאיסור בעשיית נקב בלי כוונה, הוא משום הגזירה דילמא יכוון גם לפתח. אבל לכא' לכשתדקדק בנוסח וסגנון רבינו שהבאנו לעיל, שההיתר בהוספת נקב שלא במתכוון הוא דוקא בציור שאם היה עושה נקב חדש במתכוון לא היה בה איסור דאורייתא, ולכא' הכוונה דכיון שבעשיית הנקב כזה אין בו איסור

והנה לאחר כל הנ"ל יש לעיין ולחדד: מה הפסק וההבנה לשיטת רבינו כשעושה נקב חדש שלא במתכוון ובעשייה דממילא⁶⁹, האם נאמר שדינו כמו "בהוספת נקב" שכיון שכוונתו לדבר אחר וממילא נעשית הנקב, אין בזה משום עשיית נקב, או דילמא שאני עשיית נקב מהוספת הנקב, ורק בהוספת נקב נאמר שכשאינו מכוון חסר בשם המלאכה, משא"כ בעשיית הנקב, כיוון שיש נקב חדש ממש, אע"פ שאינו מתכוון אין בזה ההיתר כמו שיש בהוספת הנקב.

והנה מדיוק בדברי רבינו בכל ההלכה, וכמו שמייסד מהמרדכי, נראה שכל ההיתר הוא משום שמוסיף "בלא מתכוון", ואף שיש מקום לומר שכוונת רבינו הוא, שבעשיית הנקב לעולם מכוון על עשייתה (והיינו שאם רוצה

⁶⁸ שהרי כבר היה שם בור ולאידך על עצם ההוספה מצד עצמה אינו באמת מציאות דבור המזיק.

⁶⁹ היינו שעסוק בדבר אחר ובדרך ממילא נעשית כאן גומא חדשה.

⁶⁷ אם היה ט' והוסיף טפח או שכבר היה י' וכו' ואכמ"ל בזה אלא הבאנו זה בתור דוגמא בעלמא המורה שהוספה פועלת לא רק על ההוספה אלא על הנקב כולה.

כהמתירין שם", וגם כאן לא כתב "לא גזרו להוסיף שלא במתכוין..."

ואם כנים דברים הללו נמצא שעיקר כוונתו: שבעשיית נקב חדש שייך לאסור מדרבנן גם כשלא מתכוון (דילמא יתכוון לעשות פתח דאורייתא) כיון שבזה עושה "פתח" לכה"פ, משא"כ בהוספת פתח שכשחסר הכונה חסר בחלות שם פתח, אין לאסור ולהחמיר כשלא מתכוון להוסיף⁷⁰.

ואולי יש לדמות נידון זה לנידון אודות לפת וצנונות הטמונים בעפר ואין אפי' מקצת עלים מגולים, האם מותר לתחוב כוש ולהוציא, שיש מתירים אבל יש אוסרים משום שסוברים שכיון שגומא זו היתה מכוסה ולא היתה שם ניכרת כל עיקר נראה עכשיו כעושה גומא. ורבינו בס"י ש"א הביא ב' הדעות בזה, בס"ד: "ואם אין מקצת עליו מגולין יש מתירין לתחוב כוש או סכין לתוך הצנון ולהוציאו בהם והעפר שעל גביו ננער מאליו ואף שבתחלת הגבהתו את הצנון מגביה גם העפר שעליו אין בכך כלום כיון שבשביל דבר המותר הוא ויש אוסרין לתחוב בעפר מפני שנראה כעושה גומא ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל".

ולכאורה יש לדמות לנידון דידן, כי הרי כל טעם המתיר בצנון ולפת הוא משום שאין חידוש גומא (אלא שלא

דאורייתא אלא דרבנן, לכן לא החמירו כשמדובר רק אודות הוספת נקב בלי כוונה, והיינו, שבזה "נחית דרגא" שחסר באיכות המלאכה בענין זה. וא"כ יוצא: שבעשיית נקב בענין זה, אף אם אין איסור דאורייתא יש איסור דרבנן משום שיש בזה איזה תיקון ועשייה. אלא שאולי יש לדחוק ולומר בכוונתו: שלא היו גוזרים דילמא יכוון לעשות נקב, אם גם כשיכוון לא יהיה בזה איסור דאורייתא אלא דרבנן.

אבל לכאו' אין משמע כן מסגנון לשונו בס"ג שכתב: "...אף שאי אפשר שלא יוסיף בנקב ע"י הוצאה זו אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין להוסיף ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא מכל מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא מדברי סופרים הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין", ולא כתב "לא גזרו בו להוסיף כשלא נתכווין..."

ועד"ז לשונו בס"ד: "...אבל מן הדין אין בזה איסור ברור כיון שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו עכשיו בהוצאת הסכין דהיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד לא היה בו איסור מן התורה... אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין כמו שלא אסרו כן בחבית לפי מה שנתבאר שהעיקר

⁷⁰ והוא על דרך חילוק הרמ"א בין הוצאת סכין מספסל להוצאת סכין מחבית, שבתלוש סתם אין בזה שם פתח כלל ורק בחבית.

מוקצה לא רצו חכמים לבטל דבריהם כל כך ויש כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה".

ומבואר שיש איסור עשיית גומא מדרבנן כשדוקר ליקח עפר, (והוצרכו לטעם שיש בזה מצות כיסוי הדם כדי להתירו) אפי' כשלא עושה בידיים ממש אלא "ממילא נעשית" ואין מתכוון לעשיית גומא אלא כל כוונתו הוא לעפר בשביל כיסוי הדם, ורק בהוספת גומא ונקב שייך לומר שאין שום ענין איסור כשעושה בלא מתכוון.

אבל אולי יש לבע"ד לומר: ששאני דקירה בעפר שיש בזה מעשה ישיר גמור בעשיית הגומא, משא"כ אם יצויר איזה ציור של הוצאת דבר מדבר אחר ובזה יעשה דרך אגב גומא האם גם בזה ייאמר איסור דעשיית גומא ונקב חדש בלא מתכוון. ולענ"ד סגנון ולשונו בסי' שי"ד ס"ג וד' לכא' מראים שגם בזה יש איסור. וצ"ע.

ואין להקשות ולדמות נידון דידן למבואר בדברי רבינו בסי' ר"פ בטעם שמותר לבעול פעם ראשונה בשבת, ואין בזה משום עשיית פתח, שרבינו נימק א' הטעמים משום שלא נתכוון לפתח - "שאיסור לפתוח פתח הוא משום [מ]תקן כלי כמו שיתבאר בסי' שכ"ח וכשאינו צריך לפתח זה אין זה תיקון כלל ולא עשה כלום כמו שיתבאר שם", והוא כמו ההיתר דמפיס מורסא כשאינו מכוון שיעשה לה פה, והרי במקומות הללו מותר אפי' בעשיית פתח חדש.

היתה ניכרת), ומבואר שבאופן של עשיית גומא חדשה ממש ייאסר, אפי' שאינו מתכוין לעשיית הנקב.

אבל בפשטות יש לדמות להלכה של "חופר בגומא וא"צ אלא לעפרה", המבוארת בדברי רבינו בסי' תצ"ח סכ"ט וז"ל: "..אבל אם אינו תיחוח כל כך אפילו הוא תלוש ונתון בכלי אסור ליטלו מן הכלי שלא יעשה גומא בהעפר ואף על פי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי אינו צריך להגומא עצמה אלא לעפרה ומן התורה אין חייבים על מלאכה כזו מכל מקום לכתחלה אסור לעשותה מדברי סופרים".

ובסל"ב כתב: "...עפר תיחוח מעט והוא מונח על גבי עפר קשה בענין שאם יטול קצת מן העפר ישאר גומא במקום נטילתו אם זה העפר הוא מוכן מערב יום טוב ... ואין בו משום מוקצה ולפיכך מותר לכסות בו אם כבר עבר ושחט ואם לא נעץ אלא דקר אחד ולמחר נצרך לדקירות הרבה מפני ששחט הרבה מותר לדקור כמה דקירות ביום טוב בעפר תיחוח שנעץ בו הדקר בערב יום טוב שהרי כבר הכינו לכך מערב יום טוב ואף על פי שיש כאן איסור עשיית גומא מכל מקום כיון שאינו אסור אלא מדבריהם כמו שנתבאר לא העמידו את דבריהם במקום מצות כיסוי.

אבל אם לא נעץ בו דקר מערב יום טוב כדי להכינו לצורך יום טוב אסור לכסות בו ביום טוב אפילו כבר עבר ושחט כיון שיש כאן שני איסורים איסור עשיית גומא ואיסור טלטול

וכיוצא בזה אין לזה שם "עשיית פתח" אפי' כשעושה פתח חדש, ולכן אין נחשב כלל למלאכה, ואפי' עשיית פתח החדש.

ששם שאני כמו שנבאר להלן, שבכלים שיש תועלת ממש בפתח, יש לנקב "שם פתח", משא"כ "תיקון המכה" על ידי עשיית פתח בגופו

עוד ב' מקומות באדמה"ז שכשחסר כוונה חסר במלאכה ע"ד המ"מ

חייבין אלא על פתח העשוי להכניס ולהוציא כמ"ש שם הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד.

ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה המצערתו בלבד ולא כדי להכניס בו אויר לרפואה מותר ואף על פי שממילא נעשה פתח הראוי להכניס ולהוציא מכל מקום כיון שאינו צריך לכך הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום כאן כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו אף שנעשה מאליו אין זה חשוב תיקון כלל והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח ומשום צערו לא גזרו:

והנה אמנם ציין שם כמקור את ל' רש"י שבת ק"ז. דכתב "פטור – ומותר דאין כאן תיקון" וכן הוא לשון הר"ן

הנה איתא בשבת ג. ק"ז. דמפיס מורסא להוציא ליחה התירו חכמים לכתחילה "משום צערא". ובגמ' שם הסבירו ההיתר הזה, שכשאין מתכווין לעשות לה פה ואין לו צורך בפתח, הוי מלאכה שאצל"ג ואין חייב מדאורייתא, ומשום צערא התירו חכמים. ויש ראשונים שכתבו, שהיתר זה הוא גם למ"ד משאצל"ג דאורייתא⁷¹, ונתנו אחרונים ביאור בדבר (ראה לדוגמא רבינו חיים הלוי על הרמב"ם).

והנה אדמה"ז אף הוא הביא פסק הלכה זו וביארה אף לשיטת הרמב"ם, וז"ל בס"י שכ"ח סל"ב: "המפיס מורסא בשבת אם כדי לעשות לה פה בשביל שיכנס בה האויר לרפואה הרי זה חייב משום מכה בפטיש מפני שהוא מתקן לה פתח וכל המתקן פתח לשום דבר תלוש חייב משום תיקון כלי שהוא תולדת מכה בפטיש כמ"ש בס"י ש"י"ד] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש ואף על פי שאין

אבל יש הסוברים שאכן כן הוא שיטת שמואל עצמו, וכמו"כ פסק הרמב"ם הסובר משאצל"ג חייב כר"י ואעפ"כ פסק מותר להפיס מורסא להוציא ליחה.

⁷¹ ראה תוס' שבת ג. שהביא קושיית הבה"ג, היאך אמר שמואל "מפיס מורסא מותר" והרי הוא סובר מ"ב. כר"י דמשאצל"ג חייב. ויש הסוברים ששמואל אמר הלכה זו לדעת ר"ש,

ושם נראה שרבינו סובר כנ"ל, שבמקום שיש מציאות גשמית חיצונית בחיזוק כלי - בזה אומרים פס"ר אפי' לא נתכוון, אבל במקום (ועד"ז בהוספת נקב) שאין תיקון מידי במציאות גשמית של כלי, אלא שפתח זה יועיל בעתיד שהמכה תתרפא על ידי פעולה זו, אין לדבר זה חלות שם "מעשה תיקון" וחשיבותה אלא אא"כ נתכוון לה).

והנה רבינו השתמש בסברא זו בעוד מקום; דהנה בסי' ר"פ כתב שם בס"ג: "מותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת ואין בזה איסור ... משום חובל ... וגם אין איסור במה שעשה פתח בגוף האשה לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה שאין צריך לפתח זה כלל שיהא פתוח לפי שהבתולה נוחה לו יותר. ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום זה מקלקל הוא שהבתולה חשובה מן הבעולה וכל המקלקלים פטורים ואף שלכתחלה אסור מדברי סופרים אף אם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל מכל מקום במקום מצוה לא גזרו חכמים ועוד שאיסור לפתוח פתח הוא משום [מ]תקן כלי כמו שיתבאר בסי' שכ"ח וכשאינו צריך לפתח זה אין זה תיקון כלל ולא עשה כלום כמו שיתבאר שם".

ומבואר שלאחר שכותב שם טעם א' שמקורו מדברי התוס' כתובות ה';

(דמציין לזה שם), אבל רואים בזה הוספה הגדרה וביאור בדבר שהטעם הוא משום שאינו מתכוון לזה: שכיון מלאכה זו (כשמפיס המורסא לעשות לה פה) משום "תיקון המכה", א"כ אין זה נחשב שעשה מעשה תיקון אלא כשמכוונו לכך (וצריך לכך), אבל אם אין מכוון לכך אין לזה חשיבות של "תיקון" כלל, היינו שכשחסר בכוונה אין לזה חשיבות של תיקון ולכן אין כאן איסור מב"פ (אע"פ שבהכרח נעשית כאן פה).

סברא זו דומה כמעט לדברי הה"מ שכתב שם: "...מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שהזכרנו פי"א שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שניו אף על פי שראוי לכך בקטימתו פטור שכל שהוא מפני תקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין".

והיינו, שבדבר שמלאכתו הוא משום "תיקון כלי" (ע"ד לקיחת הקיסם לעשות ממנו כלי לחצוץ שיניו) אם אינו מכוון לכך אי"ז מלאכה כיון שבלי הכוונה אינו נחשב לתיקון. ועד"ז כותב רבינו כאן ש"תיקון המכה" כשאינו מכוון לכך - לא חשוב תיקון כלל⁷².

(והגם שרבינו בעצמו לא למד בכוונת הה"מ כהגר"א לענין "תיקון הכלי" על ידי נתינת מים צוננים למיחם לצרפו,

בשם "תיקון המכה" ולכן אם לא יכוון לתיקון במכה לא יהיה לזה מעשה מלאכה "וכאילו לא עשה ולא כלום".

⁷² לכאו' כוונתו במה שמסיים "כאילו לא עשה ולא כלום" לומר, שכיון שאין זה מעשה תיקון אין לזה חשיבות של מעשה מלאכה, והיינו שכיון שיסוד מעשה המלאכה תלוי

וא"כ ניתן להיאמר שכמו"כ הוא הדבר ב"הוספת נקב": שאע"פ שכאן אכן מדובר בנקב בכלי או בנין ממש, (ובזה נאסר אף כשאינו מתכוון והוא מקלקל כמו בדין דגורר כסא), מ"מ כיון שאין נקב חדש, אלא הוספה קצת בנקב שהיה שם כבר, אין לזה חשיבות של "תיקון כלי" (כמו בעשיית נקב ממש) אלא אם נתכוון לזה, אבל כשאינו מכוון לכך אין לזה שם "תיקון כלל" ולכן מותר אפי' מדרבנן לכתחילה להוציא הסכין מעיקר הדין כו'.

מוסיף עוד טעם ומבאר שאין איסור עשיית פתח בבעילה ראשונה בשבת, (ואף שהוא מקלקל הו"ל מדרבנן), משום שאיסור פתח הזה (שאינו פתח בכלי ממש) הוא משום "מתקן כלי", ולכן כשאינו מכוון לכך "אין זה תיקון כלל". וכוונתו במש"כ "כמו שיתבאר שם" הוא לדין דמפיס מורסא, ונמצא: שכל שאין זה פתח ממש בכלי או בבנין (וכמו בעשיית גומא), אלא עשיית פתח במורסא וגוף האדם, לא יהיה לזה חשיבות "תיקון" בלי שיתכוון לזה. ונוסח זה דומה לאופן הא' בחקירתנו לעיל בהסבר ההיתר כשאינו מתכוון בהוספת הנקב.

דברי רבינו בקו"א בהסבר דעות הראשונים המתירים נתינת מים מועטים בבגד שאין עליו לכלוך

"...והנה מלשון הסמ"ג שכתב משום דאין שם רק מעט מים ואינו מתכוין ללבן משמע, דאף שעל כל פנים מלבן קצת וחצי שיעור אסור מן התורה אפילו משהו, מכל מקום כיון שהוא אינו מתכוין לליבון כלל וליבון זה מחמת עצמו אינו חשוב לכלום, כיון שהוא דבר מועט ואין דרך כלל להחשיב ליבון משהו בבגד גדול, ואיסור הליבון הוא משום חזותא וחזותא לאו מילתא היא אלא אם כן דרך העולם להחשיב חזותא זו (כי עיקר חזותא היא למראה עיני הבריות ואם אין מביט אל מראהו מחמת גריעותו אין כאן חזותא ולא עשה ולא כלום). ... אבל הכא הוא דבר שיש בו ליבון אם לא היה דבר מועט, להכי מהני כוונתו לאיסור, דכשמתכוין לכך

הנה כתב בשו"ע סי' ש"ב סכ"א: "אבל בגד שאין עליו לכלוך וטינוף אף על פי שהושחר מחמת לבישה או תשמיש אין אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו ומותר ליתן עליו מים מועטים... ויש חולקין על זה ואומרים שאף בגד שאין עליו שום לכלוך שרייתו זהו כיבוסו אף אם ליבוננו מצהיל מאד ולכן אסור ליתן עליו אפילו כל שהוא מים או שאר משקה המלבן אף על פי שאינו מתכוין לליבון דפסיק רישיה הוא ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה (שאינו זו מלאכה שאינה צריכה לגופה הואיל ומה שהבגד מתלבן נוח הוא לו אף על פי שאינו מתכוין לכך עיין סי' רע"ח)".

ובקו"א א' שם כותב בא"ד בהסבר דעת המתירים:

לדבריהם", וכאן נוקט "העיקר כסברא הראשונה" (אלא שבמקום שאין צורך כ"כ "טוב" לחוש לסברא האחרונה). והטעם בזה הוא, שבליבון כיון שסו"ס מדובר במציאות שנתלבן אלא שאין "עיני הבריות" מביטים לדבר מועט ומחשיבים כ"כ, לכן יש ראשונים המחמירים בזה, משא"כ בעניינינו הרי אין שום מציאות בהוספת נקב כזה, ולכן לולא שמכוון לכך ואחשביה, אין כאן שום איסור, ומותר לכתחילה להוסיף נקב כזה.

אמנם נראה שיש מעליותא וחידוש בליבון: שהרי בעניין נקב לא התירו כשאינו מתכוון אלא בהוספת נקב, שאין בה איסור אלא מדרבנן, אבל עשיית נקב חדש בכותל נאסר גם כשלא מתכוון לתקוע יתד ואף שלכא' אין איסור דאורייתא דכיון שאינו מועיל הרי זה מקלקל, משא"כ בסי' ש"ב הרי הסמ"ג ודעימיה מתירים אפי' בענין ששייך בו איסור תורה (וכמו שכתב רבינו הלשון שם "וטוב להחמיר בשל תורה"), וכמו"כ בסי' שכ"ח הרי שם יש חידוש יותר שמותר שם גם במלאכה דאורייתא (למ"ד משאצ"ג חייב), ונמצא ששם הוא חסרון הכוונה מועיל אפי' למלאכה דאורייתא:

ונראה לומר. שיש מקומות בהם חסרון הכוונה הוא חסרון גדול יותר בעצם מהות המלאכה, כמו במלאכת ליבון שאין נחשב לשם ליבון אלא בשיעור מסוים, וכן במפיס מורסא, שאע"פ שעושה אותו תיקון ממש כמו כשמכוון לשם פתח, כיוון שלא כיון לשם פתח "לא עשה ולא כלום" ולא תיקן. משא"כ בעשיית נקב, נראה

אחשביה איהו לליבון זה. אלא שכל שהוא פחות משיעור המפורש ברמב"ם פטור, מפני שאין דרך העולם לעשות כן, שזהו טעם כל שיעורי שבת כידוע":

מבאר את דעת הסמ"ג שבליבון מועט אין נחשב ל"חצי שיעור", משום שאין חשיבות לליבון מועט כזה, ולכן צריך כוונה ובכך "אחשביה" לליבון זה (לאסור מדרבנן). והיינו, שיש פעולות שאע"פ שדרכו לתקנו בכך, מ"מ אם הוא דבר מועט אין לזה שום חשיבות ו"שם מעשה", ובענין זה אין בנתינת מים מועטים הללו שם "ליבון" אלא שכשמכוון לכך מחשיבו ונותן לו שם זה.

והנה סגנון זה, דומה לאופן הב' דלעיל, והיינו, שכשחסר כוונה בדבר לא רק שחסר לו בשם "תיקון" של הדבר אלא חסר לו עצם שם מעשה מלאכה של הדבר, וכגון שם "ליבון".

וא"כ י"ל דכמו"כ בעניינינו: שרבינו פוסק ש"העיקר כסברא הראשונה" שמותר להוסיף נקב כשאינו מכוון לכך, שכמו שלליבון מועט ממש אין "שם מלאכה" של ליבון בלי שמכוון לכך, כמו"כ ניתן לומר שכשמוסיף נקב בלי כוונה, שהוא הוספה מועטת על דבר שאינו ניכר, אין על זה שם מעשה ונפעל של עשיית גומא ונקב ולכן מותר בזה לכתחילה.

אלא שבאמת בענין מסויים נידון דידן עדיף מהנידון שבסי' ש"ב, ששם יש הרבה ראשונים החולקים על הסמ"ג וגם אדמה"ז כתב שם "ויש לחוש

איסור דרבנן כיון שאין מדובר בנקב העשוי "להכניס ולהוציא".

ויש לעיין לפי"ז בכמה וכמה דברים שהאדם עסוק בעניין מסויים ובדרך ממילא "נעשית" מלאכה (וכמו בזמנינו שכשאדם עובר דרך מקום ומצלמים אותו באופן אוטומטי וכיוצא בהרבה דברים) ויש לו צורך במה שעסוק בו: האם נוכל להשתמש בסברא הנ"ל ולומר שכיון שאינו עושה כלל מעשה, אלא המלאכה "נעשית ממילא" אין בזה חשיבות שם "תיקון" הדבר הנעשה, או שנחלק ונאמר ששאינו בהני עניינים, שיש נפעל מציאותי חשוב, וכמו כשנרשם דבר כשעובר דרך מצלימה, ודומה הדבר לנתינת מים צוננים במיחם ששם לא חסר שם מלאכה בחסרון הכוונה.

ולכאור' אין לדמות דברים הללו לציור ד"מפיס מורסא" ובעילה ראשונה בשבת, ששם אין בזה "תיקון פתח" גשמי ממש, אלא שמחמת "תיקון המכה" נחשב כעושה פתח, ולכן צריך דוקא שיתכוון לכך, משא"כ בציורים הללו, הרי נרשם במציאות הגשמי התמונה.

אמנם לכאור' אפשר שדומה להוספת נקב כשלא מתכוון לא נחשב לעושה

מרבנינו לכאור' בפשטותו שההיתר הוא דוקא בהוספת הנקב כשלא נתכוון, אבל בעשיית הנקב נראה שאין בזה היתר כשלא נתכוון לנקב כנ"ל.

ואם כנים הדברים נמצא שיש כמה דרגות בהעדר כוונה במלאכה לשיטת אדמה"ז:

(א) בנתינת מים צוננים לתוך מיחם חם, אסור כשהוא פס"ר ואפי' אינו מתכוון, שבזה אין אומרים שבחסרון כוונה יש חסרון בשם מלאכה, אלא כיון שבמציאות מתחזק הכלי נקרא בשם "תיקון כלי".

(ב) עשיית/הוספת נקב בלי כוונה: לכאור' בעשיית נקב חדש, יש לזה שם תיקון פתח גם בלי כוונה כיון שסו"ס יש בזה ענין מציאותי של "נקב חדש", אבל אין בהוספה שם "תיקון פתח" בלא מתכוון.

(ג) ליבון פחות משיעור בלי כוונה: אין על זה שם ליבון דאו', ובענין זה יש חידוש גדול כיון שהוא מותר לגמרי לשיטת הסמ"ג ואין בזה איסור דרבנן לשיטה זו.

(ד) מפיס מורסא: כשעושה בלי כוונה לשם פתח, אע"ג שעושה אותו דבר כמו שעושה בכוונה, והוא פס"ר דניח"ל, מ"מ בענין זה נאמר שכשחסר כוונתו אין לזה שם "תיקון כלי" והוי כמי "שלא עשה ולא כלום", אלא שיש לגזור שמא יתכוון לפתח ומשום צערא לא גזרו רבנן. והחידוש בענין זה הוא, שבזה מותר אפי' עשיית נקב חדש ואין בזה אפי' איסור דאורייתא (משא"כ בנידון בהוספת נקב בחבית, לכל היותר הוא

ממילא בלא מתכוון" ואין בזה איסור. אבל אם נאמר שעיקר הפטור של "הוספת הנקב שלא במתכוון" הוא מחמת הנפעל, שכשאינו מתכוון אינו נחשב "שנפעל" איזה מציאות, א"כ יש לחלק ששאני בצירורים דידן, דכיון שמצטלם ונרשם דבר (ובפרט שהוא חשוב, שהרי העושים דבר זה צריכים לזה), א"כ ישנו איזה "נפעל" ואפשר שיישאר בזה איסור דרבנן. וצ"ע.

דבר אלא "נעשית ממילא" ולכן יהא מותר אע"פ שזה פס"ר בדרבנן⁷³:

ואולי הדבר תלוי בעיקר טעם הענין מדוע הוספת נקב מותר בלא מתכוון; אם החסרון הוא בפועל שאינו נחשב בזה "כעושה גומא" אלא "ממילא נעשית", א"כ מסתבר שמכ"ש בצירורים הללו שאינו עסוק בדבר זה כלל, אלא הולך ובדרך ממילא מצטלם, שאינו נחשב "כעושה צילום" אלא "כנעשית

הכוונה לפי אדמה"ז במה שאין איסור ברור בהוצאת סכין מכותל משום משאצ"ג וגם מקלקל וגם כלאחר יד

ליתן ג' טעמים (אפי' נפרדים), שבכ"א מהם מראה שגם אם עושה נקב חדש כזה לא היה עובר דאורייתא ולכן אין מקום לאיסור בהוספה בלא מתכוון אפי' מדרבנן, וכפי שביארנו בארוכה.

ולכן נראה שאדמה"ז כתב כל טעם וטעם בנפרד - בלשון "וגם", כיון שכל טעם בפ"ע מספיק להסביר שלא יהיה בזה אפי' איסור דרבנן, והיינו, שגם בעשיית נקב חדש מעין זה לא היה בו איסור דאורייתא - מחמת כל טעם בפ"ע, אין על הוספת נקב שלא במתכוון שום איסור ואפי' דרבנן.

ויש להוסיף עוד דבר בדרך אפשר: הנה לעיל חקרנו, האם מה שחסר

הנה יש להדגיש שוב שכל מהלך רבינו שונה ממהלך המג"א; וגם במה שמודה למג"א ש"אין איסור ברור" בהוצאת סכין מהכותל מפאת שגם בעושה נקב חדש מעין זה הוא משאצ"ג ומקלקל וכלאחר יד, אינו דומה לדברי המג"א. שלמג"א עיקר הדבר שאין בזה איסור הוא משום שבהוספה הזו יש ג' לגרועותא, דהיינו צירוף של ג' טעמים שאין בזה איסורא דאורייתא, ובג' לריעותא⁷⁴ אין להחמיר אפי' בדרבנן.

אבל לאדמה"ז נראה שאין זה טעם שאין בזה איסור דרבנן, וכנ"ל וכדלהלן שלאדמה"ז יש מקום לאיסור דרבנן אפי' בתלתא לגרועותא, אלא כוונתו הוא

דחבריה" שעובר דרך בית של חבירו שאינו אוהב, אין בזה איסור דאורייתא כלל.

⁷⁴ ע"ד דברי המשנ"ב והפרמ"ג ב"תרתיה לריעותא".

⁷³ דלכא' בוודאי לא יהיה בזה איסור דאו' ממש, כיון שלכל הפחות ייחשב "כלאחר יד" ופחות מזה, שהרי אינו עושה מעשה ישיר שייחשב "מעשה רשם" אלא הוא הולך ובדרך ממילא נרשם הדבר, ובפרט אם זה "ארעא

ואם נאמר שבכל אחד מהאופנים הללו מספיק להתיר עשייה כזו, אולי יהיו לזה נפק"מ בעניינים אחרים שעושה בלי כוונה, והוי פס"ד בדרבנן בענין שחסר בא' מהעניינים הללו ומספיק להתירו.

והנה אפשר לומר שהטעם שאדמה"ז נטה מדרך המג"א וביאר בדרך אחרת, היא מחמת הקושיות שהקשינו על המג"א, שמצינו בכמה מקומות ששייך איסור דרבנן אפי' בענין שיש בזה ג' לגריעותא וכדלהלן, ולכן מוכרח לבאר כוונת המרדכי ושיטה הא' של הב"י, שאין הוצאת סכין מכותל "איסור ברור" באופן אחר וכלדעיל.

בכוונה בהוספת נקב, האם זה חסרון ב"פועל" של עשיית גומא ונקב, או ב"פעולה" או ב"נפעל", ואולי י"ל שג' החסרונות, של "משאצל"ג", ו"מקלקל" ו"כלאחר יד", כ"א מהם קאי אא' מהנ"ל:

א - אצל"ג: מראה חסרון **בהפועל**, שכשעושה דבר שאין לו צורך הרי מבחינתו חסר בשם "פועל ועושה" המלאכה.

ב - "מקלקל": מראה חסרון **בנפעל**, שהנפעל על ידי עשייתו הוא באופן של קלקול ולכן חסר בשם המלאכה.

ג - "כלאחר יד": מראה חסרון בעצם המעשה וה"פעולה" שעושה שלא כדרכו וכלאחר ידו.

דברי אדמה"ז בסי' של"ז ורע"ה ושט"ז ועוד

אבל הגדולים מאד אסור לגרור שבודאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואף על פי שחופר כלאחר יד הוא ואינו חייב אלא כשחופר במרא וכיוצא בו מהכלים שדרך לחפור בהם

וכעת נביא מדברי רבינו במק"א מקורות ליסוד שיש איסור אפי' בתלתא לגריעותא. ומקור ראשון נביא מה שכתב בסי' של"ז, כיון ששם כתב רבינו בעצמו והדגיש שיש איסור אפי' בתלתא לגריעותא.

וז"ל ס"א שם: "כל דבר שאינו מתכוין מותר אפילו אפשר בלעדיו כגון מטה כסא וספסל בין גדולים בין קטנים מותר לגררן על גבי קרקע ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואף אם נעשה חריץ מאליו אין בכך כלום כי דבר שאינו מתכוין הוא ואף על פי שהקטנים אפשר לו ליטלן בידי וואין צריך לגררן לא הצריכו לכך וכן בכל דבר שאינו מתכוין.

שם כתב: "ובודאי אפי' הם נשברים ליכא אסור דאורייתא כמ"ש סי' ש"ח סי"ב אפ"ה אסור בפסיק רישיה...". ובט"ז סק"ג שם כתב: "שלא ישברו קסמיהן. - תמוה לי הא אפי' משבר אינו אלא מקלקל" ופטור".

והיינו: שהט"ז לשיטתו דבפס"ד דרבנן מותר, ולכן כיון שמקלקל ולא הוי אלא דרבנן למה אסור, אבל בשיטת הרמ"א עצמו מובן שהרי סובר שפס"ד אסור בדרבנן.

אלא שצ"ע כוונת המג"א בהביאו מש"כ בסי' ש"ח, שהכוונה לנתינת מים צוננים למיחם חם, שלולא כוונתו לצרף מותר כיון שאין זה מלאכה בלי כוונה, והרי שם באמת אין שום איסור ואפי' מדרבנן, וכאן אסור הרמ"א לכבד הבגדים אם פס"ד שישברו קסמיהם?

ונראה עכשיו דברי אדמה"ז בזה. וז"ל בס"ג: "אסור לכבד הבגדים במכבדות

וגם מקלקל הוא קרקעית הבית⁷⁵ וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אף על פי כן אסור מדברי סופרים":

הנה דבריו ברור מיללו, שיש בגרירת כסא בבית בפס"ד ג' לגריעותא ואעפ"כ אסור מדברי סופרים⁷⁶. וברור ששאני עשיית חריץ חדש (שאסור מדרבנן בפס"ד אפי' בג' לגריעותא) מהוספת גומא ונקב שע"ז שייך לומר שלא אסור ההוספה כשאינו מתכוון. ומזה נראה גם בבירור שאינו כשיטת המשנ"ב המקיל ב"תרי דרבנן", (או אפי' כפרמ"ג בפס"ד דלא ניח"ל) שהרי כאן יש ג' דרבנן (וגם "לא ניחא ליה" דהוי מקלקל) ואעפ"כ אסור בדרבנן.

נביא גם ההלכה המובא ברמ"א שם: "ואסור לכבד הבגדים ע"י מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם (הגהות אלפסי פרק הזורק)". הלכה זו הוזכרה לעיל במג"א דלעיל להוכיח דפס"ד בדרבנן אסור, ובמג"א

ומקלקל. יש לציין לפי"ז שכוונת הבי"ה להדגיש האיסור אפי' דהוא רק פס"ד דרבנן, שלכאור' יצא שגם הבי"ה סובר פס"ד אסור בדרבנן ושלא כפי שיש הסוברים בשיטתו, ולפי"ז יוכרח לבאר כוונתו בסי' ש"ד ע"ד דברי אדמה"ז כאן כולעיל בפנים. אלא שעדיין ישל"ע בדבריו בסי' שט"ז.

⁷⁷ אלא שיש מקום לומר סברא - שהט"ז עצמו העלה כאפשרות בסי' ש"מ - שכיון שעושים מלכתחילה ע"מ להשתמש באופן זה ועי"ז ישברו אין זה נחשב למקלקל. אבל יש לחלק בין ציור זה והמדובר בסי' ש"מ ששם הרי מדובר בעוגה שיש בו אותיות ששם הרי ההשתמשות בעוגה היא ענין התיקון שבשביל זה נעשית מתחילה. ואכמ"ל בזה עוד.

⁷⁵ דייק לכתוב "בבית" דאפשר שסובר שבשדה אינו מקלקל בהכרח כדברי הה"מ פ"א הי"ז, כס"מ שם בשם הרמ"ך, ותוס' פסחים מ"ז: ומג"א בסק"ה כא בדעת התוס' ל"ט.

⁷⁶ בפשטות חלק מדברי רבינו מקורו הבי"ה בסי' של"ו "בסוף פרק כירה (מו): אמרינן דכל היכא דכי קא מכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי רבי שמעון לכתחלה כלומר גרירת כסא וספסל אפילו במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא דאורייתא וכי אמרינן בפרק כלל גדול (עג): דחופר תולדה (דדש) [דחורש] הוא וחייב הני מילי במרא וכיוצא בו אבל במטה כסא וספסל לא", ובלבוש מתקשה בכוונתו ונראה שרצה להדגיש שאע"פ שאין בפס"ד זה איסור דאורייתא מ"מ אסור מדרבנן, אפי' בפס"ד. אלא שהוא הביא רק החסרון שנעשית "כלאחר יד", ואדמה"ז הוסיף: שהוא משאצ"ג

דלעיל. ועוד: אין כאן אלא חדא לגריעותא.

סי' שט"ז ס"ד. וז"ל: "אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד ... אבל אם צד דבר שאין במינו ניצוד כגון צרעין וזבובים ויתושים וכיוצא באלו שאין דרך העולם לצוד מינים אלו מפני שאין בהם צורך אף על פי שהוא צד אותם לצורך פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא.

ולכן צריך לזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו ואף שאינו מתכוין כלל לצידה מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא ... ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו שנמצא שאין כאן צידה כלל בכיסוי זה ויש לסמוך על דבריהם לענין שאין צריך לדקדק ולעיין אם יש שם זבובים ואף אם רואה בודאי שיש זבובים מפריח מה שנראה לעיניו ודיו ואינו צריך לחפש שמא נשארו עוד זבובים שכיון שהדבר ספק אם ישנן שם אין כאן פסיק רישיה".

הנה אסר סגירת תיבה משום זבובים שיצודו עי"ז, אע"פ שיש כאן "תרי דרבנן": א - אינו במינו ניצוד, ב - אצל"ג.

והנה, במשנ"ב שט"ז סקט"ו כותב אדברי הרמ"א שם שכ' בס"ג שם: "ולכן יש לזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (בה"ת ומרדכי ס"פ כירה ואגור)". (טו) תיבה קטנה -

העשויים מקסמים שלא ישברו קסמיהם בפסיק רישיה והרי זה סותר כלי ואף שמקלקל פטור מכל מקום אסור מדברי סופרים עיין סי' שי"ד", והיינו שפסק זה מתאים לאור הפסק של רבינו בסי' שי"ד שפס"ר אסור בדרבנן ואפי' בג' גריעותא כמ"ש בס"א כאן.

סי' רע"ז ס"א. וז"ל: "נר דולק שהוא מונח קרוב אל הדלת (נגד פתיחת הדלת ממש) בענין שכשיפתחו הדלת יוכל לכבות אם ינשב הרוח מבחוץ אסור לפתוח הדלת כנגדו שמא יכבנו הרוח ואף שאינו מתכוון לכיבוי ודבר שאינו מתכוין מותר מכל מקום כיון שאם ינשב הרוח אי אפשר שלא יכבה ופסיק רישיה ולא ימות הוא לפיכך אף בשעה שאין רוח מנשב בחוץ אסור לפותחה שמא יתחיל לנשב מיד שיתחיל לפתוח ואפילו אם הנר הוא מונח אחורי הדלת כגון דלת שנפתחת לפניו ומאחריה מונח בבית נר דלוק אסור לפותחה אם הנר הוא קרוב לדלת".

והרי למ"ד משאצל"ג פטור (כפי שכותב אדמה"ז הרבה מקומות לשיטתו, וכמו בסי' שי"ד, ושל"ז) ואינו אסור אלא דרבנן ואעפ"כ אסור בפס"ר, ועוד שאוסר גם בספק שמא יהיה פס"ר (מה שנקרא פס"ר דלשעבר. ועיין בקו"א ב' שם מה שדן בזה).

אלא שעל זה יש לומר, שמשאצל"ג חמיר יותר משאר דרבנן, או לכה"פ מדובר בדבר שאסור מה"ת אלא שחסר ב"צורך" ע"ד דברי הר"ן הובא בהגר"א

בשיטת התרומה "יש להיזהר שלא לסגור תיבה קטנה..."⁷⁸, נראה שסובר שגם לדעת התרומה אינו

מחמיר אלא בקטנה (והטור מקיל גם בזה כיון שכשיפתח יברחו).

וז"ל הפרמ"ג שם: "(ז) קטנה. עיין מ"א. עיין בטור [עמוד שעח] כי הכוורת קטנה כו', אבל בהג"ה נרשם [ציונים לרמ"א אות ג] בעל התרומה, כי סובר הר"ב דבעל התרומה מודה בתיבה גדולה, דלא מטא בחד שחייה, ובזבובים אין במינן ניצוד הוה תרי דרבנן, שרי לכתחלה, מה שאין כן דבורים במינן ניצוד. אבל לפי מה שכתב באות (ח) [ט] דבורים נמי אין במינן ניצוד, אין הכי נמי דכוורת גדולה דלא מטא בחד שחייה שרי אף בפסיק רישיה להר"ב, דהוה תרי דרבנן.

ועיין ט"ז [ס"ק] ג', ואי"ה שם יבואר.

והיינו, דהרמ"א הדגיש שאיסור סגירת התיבה הוא דוקא בתיבה קטנה ולא בתיבה גדולה, וביארו גדולי האחרונים משום שבתיבה גדולה יהיה עוד דרבנן (דאינו נתפס בשחיה אחת) וממילא כוונת הרמ"א שבתרי דרבנן אין להחמיר כשאינו מתכוון.

ולפי כל הנ"ל נראה שאדמה"ז שהעתיק דברי הרמ"א ולא הגביל שהאיסור הוא דוקא בתיבה קטנה⁷⁸

אבל תיבה גדולה סבירא ליה לרמ"א דלכו"ע שרי דאפילו אם היה אדם עומד בתוכה לא היה יכול לתפסה בחד שחיה וגם הוא דבר שאין במינו ניצוד:⁷⁸ ומבאר בשער הציון סק"ח שם: "(יח) רוצה לומר, משום דהוה תרי דרבנן, משום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוה פסיק רישה [פרי מגדים]:".

והיינו, שכשאינו יכול לטלו בשחיה אחת הוה חד דרבנן, ומה שאינו נחשב "מינו ניצוד" הוה עוד דרבנן ובוה מתיר הרמ"א אפי' בפס"ר. והיינו שהפרמ"ג והמשנ"ב מפרשים כוונת הוספת הרמ"א לאסור נעילת תיבה קטנה אבל לא תיבה גדולה, משום שאז יהיה בזה רק איסור דרבנן ויצטרף עם עוד דרבנן "דאין במינו ניצוד" ולכן יש להתיר לגמרי בתרי דרבנן כשהוא פס"ר דלא ניח"ל.

ומקורו של המשנ"ב בדברי המג"א שם כתב בסק"ז: "קטנה - אבל גדולה ס"ל לרמ"א דלכו"ע שרי דאפי' אם היה אדם עומד בתוכ' לא יכול לתופסה בחד שחי:⁷⁸ ויש להוסיף קצת, דהנה הטור הביא שם שיטת הבעל התרומה שמחמיר בסגירת תיבה שיש זבובים והטור עצמו מקיל כיון שכשיפתח התיבה יברחו הזבובים, ומחלק בין תיבה לכוורת (המבואר בגמ' שאסור לפרוס מחצלת עליה משום שצד הדבורים) שהכוורת קטנה והדבורים ניצודים שם, ומדברי הרמ"א שהעתיק

⁷⁸ כלים קטנים". אלא שאפשר שבדרך כלל "כלי" היא קטנה יותר אבל תיבה לפעמים גדולה יותר ולכן הוצרך לומר "קטנה".

⁷⁸ אלא שצ"ע היאך אדמה"ז יפרש הדגשת הרמ"א "תיבה קטנה". ולאידך: יש לעיין היאך יפרשו גדולי האחרונים לשון הרמ"א בהמשך "לסתום כלים שהזבובים שם" שלא כתוב שם

הוא פס"ר. וכתב שם בהמשך להגן על הטור ולחלק בין כוורת שהיא מקום המיועד שיהיו שם ולכן שייך צידה, משא"כ בתיבה שאין זה מקום צידה. ואח"כ כותב עוד חילוק וז"ל: "... אי נמי דעד כאן לא אסר רבי שמעון לפרוס מחצלת על הכוורת בפסיק רישיה אלא בדבורים שבמינן ניצוד⁷⁹ אבל זבובים שאין במינן ניצוד כל שאינו מתכוין שרי ואף על גב דפסיק רישיה הוא". כאן חידש הב"י סברא שמה שאסר ר"ש בפס"ר הוא רק כשעושה צידה בדבר שיש במינו ניצוד, אבל כשמדובר בדבר שאין במינו ניצוד ו"אין מתכוון" מותר אע"פ שהוא פס"ר.

והנה לא ביאר להדיא כוונת החילוק, ויש מקום לפרש כוונתו שהוא דין כללי באיסורי דרבנן, שהגם שפס"ר אסור באיסורי דאורייתא, מ"מ אינו נאסר באיסורי דרבנן כשאינו מתכוון אע"פ שהוא פס"ר. ואם נפרש כן נמצא שלב"י פס"ר בדרבנן שרי (בסתירה לדברינו דלעיל).

אבל נראה יותר לפרש כוונתו באו"א ואכן משמע יותר בלשונו שזה כוונתו (שלא הזכיר בדבריו הא דהוי פס"ר בדרבנן): שלגבי מלאכת צידה אין לאסור לצוד דבר ש"אין במינו ניצוד" כשאינו מכוון לצוד אותה אע"פ שהוא פס"ר. והיינו ע"ד דברי התוס' שבת ע"ג: שאין קוצר בעצים אא"כ נתכוון וצריך לעצים, כמו"כ בדברים שאין במינו

אלא סתם שיש להיזהר שלא לסגור תיבה נראה שאין סובר כלל שמשום סברא ההיא יש יותר מקום להקל, ומתאים הדברים כפי דבריו בסי' של"ז שהדגיש שהאיסור דרבנן בפס"ר הוא אפי' כשיש ג' דרבנן ואעפ"כ אסור.

ולכאוי יש להוסיף לשאול לגדולי האחרונים הסוברים שכשיש "תרי דרבנן" מותר בפס"ר, דא"כ גם בתיבה קטנה יש ב' דרבנן; א - אין במינו ניצוד, ב - משאצ"ג. ואולי כוונתם רק "תרי דרבנן" שיש שינוי באיכות המלאכה (ולא רק תנאי צדדי דמשאצ"ג). אבל לכאוי קשה, שהמשנ"ב כ"כ גם בסי' של"ז, ושם הוא בדרבנן כאלה "אינו מכוון" ו"כלאחר יד".

ואולי י"ל ונקדים הערה בדעת הב"י: הנה במשך דברינו בדברי אדמה"ז, רצינו גם לבאר שכן הבין רבינו גם בדעת הב"י שמה שהתיר להוציא הסכין מחבית הוא משום שלא אסרו הוספת נקב כשאינו מתכוון אבל אין זה דין כללי בפס"ר דרבנן. וכן כתבנו בכוונת הב"י בסי' של"ז לומר שהאיסור לגרור כסא בפס"ר הוא גם בדרבנן (כלאחר יד). ולכאוי ישל"ע בדבריו בב"י בסי' שט"ז: דהנה שם הביא דברי בעל התרומה לאסור נעילת תיבה שיש בה זבובים והטור רצה לדחות הלכה זו משום שאינו מתכוון, והב"י שם האריך להביא דברי הגמ' בביצה לענין פריסת מחצלת בכוורת דבורים דייאסר אם

⁷⁹ עיין בב"ח מה שהקשה דלכאוי מוכח בגמ' דדבורים אין במינו ניצוד. עיי"ש ובשער המלך פכ"ה שבת. ואכמ"ל בזה.

נסחטין משקין הבלועין בנעורת ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואף שהמשקין הנסחטין הולכין לאיבוד מכל מקום אסור מדברי סופרים כמ"ש למעלה. ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים אלא כשמתכוין לסחוט אבל כל שאינו מכוין לכך אף על פי שהוא פסיק רישיה מותר כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל שהרי אין לו שום הנאה ממנה ולא אסור להדק מוכין בפי הפך אף על פי שאינו מתכוין לסחוט אלא מפני שהמשקין הנסחטין מהמוכין לתוך הפך שמגיע לו הנאה מסחיטה זו אבל משקין הנסחטין מהנעורת שסביב הברזא הן הולכין לאיבוד אם אין כלי תחתיהם ואין לו בהם הנאה של כלום. והעיקר כסברא הראשונה."

כלומר, רבינו מביא מחלוקת הערוך ושאר הראשונים אם אסור בפס"ר דלא ניח"ל, והנידון שרבינו מדבר הוא בסחיטת משקין ההולכין לאיבוד, דבזה אין בו אלא איסור דרבנן כמ"ש לעיל שם סכ"א - "...ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנין אסור לסחטו משום איסור מפרק שהוא תולדת הדש כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד אבל אם אינו צריך למשקין הנסחטין ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד אין זה דומה לדישה כלל

ניצוד אם אין מכוון לצודם אין לזה חלות שם צידה⁸⁰.

וא"כ אולי נאמר ע"פ סברא זו לבאר גם לשיטת הרמ"א, שנראה מדבריו דאוסר אפי' בג' דרבנן בפס"ר (הוצאת סכין מכותל) ואעפ"כ אפשר שלא אסר סגירת תיבה עם זבובים אלא הקטנה, ולא הגדולה. שאפשר שגם הוא סובר שכשמדובר אודות "אין במינו ניצוד" וגם שהסגירה עצמו אינו פועל צידה חזקה שיוכל לתפוס בשחיה אחת, אין לזה (לא רק חסרון כוונה, אלא) שם צידה כלל.

דברי אדמה"ז בס"י תקכ"ג: וז"ל רבינו שם: "אין מגרדין הבהמה במגרדת ביום טוב מפני שמשרת שער וחייב משום גוזז ואף על פי שהוא אינו מתכוין להשיר שער מכל מקום כיון שהוא דבר מוכרח דכשמגרד במגרדת הוא משיר שער הרי זה אסור כמו שנתבאר בסמ"כ ע"ש", והיינו שאע"פ שלכאור' הוא פס"ר דלא ניח"ל, מ"מ פוסק כאן לאסור (דלא כהערוך), ומציין לסי' ש"כ.

וכתב שם בסכ"ד: "ברזא שמכניסין בנקב שבדופן החבית שמוציאין בו היין וכורכין סביב הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבחבית אסור לפקוק בה בשבת אפילו היא חבית של יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים מפני שע"י הפקיקה

מ"מ כיום שהראשונים הללו אסרו ולא נמצא מי שהקל כנגדם לכן יש לחוש לדבריהם, ומ"מ בשו"ע לא העתיקו להלכה "שיש לחוש לדבריהם".

⁸⁰ ויש להעיר מזה שאע"פ שבכ"י שם סיים דבריו "... ומכל מקום כיון דנפק מפומיה דבעל התרומה וכתבו המרדכי ולא חזינן מאן דאיפליג עליה מי יקל ראשו שלא לחוש לדבריהם:" שהגם שיש סברא לחלק ביניהם

ויש מי שאומר שאפילו המנעלים לחים ובודאי נימס השלג שם מותר וכן מותר להטיל מי רגלים בשלג מפני שהוא דבר שאי אפשר ליזהר בו בימות החורף כי כל הארץ מלאה שלג ולכן לא גזרו בו חכמים כלל (וטוב להחמיר במקום שאפשר ליזהר בקל):⁸¹

והיינו, שמביא ב' שיטות אם יכול לדרוס במנעלים בענין ש"וודאי נימס השלג", דעה ראשונה אוסרת והשניה מתירה משום שלא גזרו חכמים בדבר שא"א ליזהר כלל, ולכן מחמיר רבינו אם אפשר "ליזהר בקל". ולכאן מ"ל טעם זה, והרי איסור ריסוק קרח ושלג לעשותן משקין הוא דרבנן ("דדומה לבורא" כל' בסט"ז לעיל), וא"כ למה לא נתיר משום פס"ר דלא ניה"ל ואצל"ג (תרי דרבנן) ואפשר גם כלאחר יד.⁸¹ ולפי הנ"ל מובן שכ"ז מתאים לשיטתו שפס"ר אסור בדרבנן ואפי' בג' לגריעותא.

אלא שלפ"ז יש לעיין בדברי הט"ז שם, שהרי שיטתו היא להתיר בפס"ר דרבנן ואעפ"כ כתב טעם ההיתר בדריסת הרגל משום שא"א ליזהר בזה ברגליו. וז"ל: "ואינו חושש. - נראה דאע"ג דא"א שלא יהי' נימוח והוי פסיק רישיה מ"מ לא גזרו בזה כיון דא"א להזהר מזה בימות החורף דכל הארץ היא כך מלאה כפור וגליד והמנעלים הם לחים ונימס השלג שם". ואולי נאמר: דלולא סברא זו, היה מקום לומר

שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים", ונמצא שמוכח שוב שרבינו סובר שפס"ר אסור באיסור דרבנן. ולכאן גם בזה הוא באופן שבנוסף דאינו דומה לדישה, יש גם הפטור הכללי דמשאצל"ג, ואעפ"כ אוסר אדמה"ז.

ויש להדגיש עוד: שיש חידוש בציור זה שהרי כאן יש מקום לפטור ש"אין בו דישה כלל", היינו לא רק שהוא משאצל"ג או כלאחר יד וכיוצא שחסר תנאי לחייב - שחסר ב"מלאכת מחשבת" שבזה - אלא אפי' שאין בו איסור דאורייתא כלל דאין דומה כלל לדאורייתא, והיינו שחסר גם בגדרי המלאכה, אעפ"כ אסור גם בפס"ר.

וכיון שאתינן להלכה בסי' ש"כ, נביא עוד הלכה כפי שמובא באדהמ"ז, ונראה שמתאים לדברינו לעיל בשיטתו הכללית:

וז"ל ס"כ שם: "ולפיכך יש מי שהיה נזהר להטיל מים בשלג כי ע"י השתן נימוח השלג והרי זה כממחהו בידים שאסור לפי סברא הראשונה אף על פי שאין הנימוח בעין לבדו (וגם הוא הולך לאיבוד) אבל מותר לדרוס שלג ברגליו כי אפשר שלא יהא נמחה ונמס על ידי כך ולכן אף אם הוא נמחה ונמס דבר שאינו מתכוין הוא ומותר כיון שאינו פסיק רישיה.

שעושה ברצון, היינו שרצונו וכוונתו באכילתה, אבל אפשר שאין זה מחשיב לומר שזה "דרכו" של מלאכת ריסוק שלגים.

⁸¹ אלא דאפשר שריסוק שלג דרכו בענין זה ע"ד סברת הקצות השולחן לעיל לענין אכילת עוגות, אבל אפשר לחלק ששם זה "דרך" בדבר

ולפי דברינו לעיל בשיטת הגר"א גם זה יומתק שזה לפי כללות שיטתו, שהרי הגר"א מחמיר בפס"ד דרבנן, ונראה שזה גם בתרי או תלתא דרבנן, אלא שהוא סובר כסברת הה"מ שלפעמים חוסר הכוונה נחשב כחסר בשם המלאכה, ושאיין היא נחשבת למלאכה בלי כוונה, וכמו בכמה ענייני דתיקון כלי, ועיין לעיל בארוכה יותר. וא"כ יומתק ביותר, שבענין ריסוק שלג למים שמדרבנן נחשב כמלאכה, מובן שזה דומה לסברת הה"מ, שלא אסרו מתחילה אלא כשמכוון לשם זה (כמו המכוון בנטילת קיסם כדי לחצוץ שיניו), שלולא כן אין זה דומה כלל למלאכה ותיקון ובריאת מים.

אבל אדמה"ז אינו סובר סברא זו בדברים שהם במציאות ממש, וכמו שכתבנו לעיל שאין הוא מתיר ליתן מים צוננים מרובים למיחם חם כשהוא פס"ד שיצטרף, שאע"פ שאין ניכר בחיצוניות תיקון הדבר, מ"מ הדבר ניתקן בגשמיות ובעצם, ובזה אין אומרים שלולא הכוונה אין כאן שם מלאכה, וכמו"כ כאן, כיון שסו"ס ע"י דריסתו ברגליו וכיוצא "נברא" המים בפועל הרי"ז דומה למלאכה ויש בזה מקום לאסור מדרבנן, ולכן הוכרח לסברא: שבדבר שא"א ליזהר לא גזרו בה חכמים.

סי' ש"מ: הנה בסי' ש"מ העתיק רבינו ההלכה של הרמ"א "ומדברי סופרים אסור אפילו למחוק שלא על

סברא הפכית דאע"פ שהתירו חז"ל פס"ד בדרבנן במקרה, מ"מ לא היו מתירים בענין שקורה באופן קבוע. וצ"ע בסברא זו. או שנבאר: שהט"ז כתב סברא זו לשיטת הרמ"א האוסר בפס"ד בדרבנן.

ויש לציין גם בדברי ונוסח הגר"א בזה, שכתב בהלכה ד"דורס ברגליו ואינו חושש": "דורס. עס"י, ושם כתב עמ"ש המחבר "מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו", וז"ל: "מותר. דלא אסרו אלא כדי שיזובו מימיו אבל בלא"ה שרי", והיינו שביאר שהאיסור מתחילה בשבירת וריסוק הקרח היה רק כשמכוון שיעשו ויזובו מימיו⁸², ועד"ז הסביר גם טעם ההלכה י"ג בהיתר בדריסת רגל על השלג.

והנה המשנ"ב סקל"ט שם כתב: "ואף אם השלג נימוח וזב עי"ז לית לן בה [מג] כיון דהוא אינו מתכוין לזה והט"ז כתב דכיון שהוא דבר שא"א ליזהר בזה לא גזרו ביה", ובשעה"צ סקמ"ג שם כתב: "תוספות שבת וכן מוכח בביאור הגר"א שציין הטעם כמו בסעיף י"י". אבל לכשתדקדק תראה שהגר"א לא כתב שהטעם משום ש"אינו מתכוון", אלא משום דלכתחילה "לא אסרו" איסור זה אלא כשיכוון שיזובו מימיו, ואי"ז מצד ההלכה הכללית דאינו מתכוון, אלא שבזה לא חל כלל האיסור דרבנן.

⁸² ראה בשער הציון שם שהעיר מזה שהגר"א לא הביא טעם המדרכי המובא במג"א.

גמור בדבר זה. (וראה במשנ"ב סקי"ז שם דציין להדגול מרבבה ובשער הציון שם סקכ"ב ציין לדברי הפר"מ סי' שט"ז "דהקלו שם עוד ביותר מזה" ובוודאי שיש להקל בעונג שבת, ושם מייסד הא ד"תרי דרבנן" מותר בפס"ד).

המורם מהנ"ל: שהרמ"א מחמיר בפס"ר ואפי' בתלתא דרבנן, וזה כשיטתו בסי' שי"ד שמחמיר בדרבנן אלא שכאן מודגש שהוא כן אפי' בתלתא דרבנן⁸⁵, ועוד: מה שמביא רבינו הלכה זו מתאים עם שיטתו בסי' של"ז שפס"ר אסור ואפי' בתלתא דרבנן. ומה שכתב בסי' שי"ד סק"ד שאין איסור ברור בהוצאת סכין מכותל שאפי' עושה נקב חדש בענין זה אין איסור דאורייתא משום דמשאצ"ג ומקלקל וכלאחר יד, מוכרח לפרש שכוונתו לומר שמשום זה לא החמירו בהוספת נקב כשאינו מתכוון, אבל אין בזה משום היתר בפס"ר ואפי' בתלתא דרבנן.

מנת לכתוב ולכן אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה מפני שהוא מוחק...", והוא מדברי הרמ"א שם "אסור לשבור עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה, דהוי מוחק. (מרדכי פרק כלל גדול)".

ועיין בט"ז סק"ב שם,⁸³ אבל הנוגע לענייננו יותר הוא דברי הדגול מרבבה שהוסיף לתמוה: דלא מבעיא לתרומת הדשן (שהביא המ"א בסימן שי"ד סק"ה) דבאיסור דרבנן מותר פסיק רישיה, א"כ מוחק בעוגות אינו אסור שאינו ע"מ לכתוב והוא רק איסור דרבנן, אלא אפילו לדעת המ"א שם שאפילו באיסור דרבנן אסור פסיק רישיה, מ"מ אם אינו מתכוין והוא מקלקל וגם מוחק כלאחר יד שמחק בפיו דרך אכילה, פשיטא שמותר אפילו בפסיק רישיה והוי תלתא דרבנן⁸⁴. ולכן כתב הדג"מ שיש היתר

משום שעושה תחיל' האותיות ויודע שישתברו בשעת האכילה" ועד"ז כתב הקצות השולחן סי' קמ"ד בדה"ש סק"ג שאפשר שאי"ז מקלקל כיון שעומד לכך, וכן אי"ז כלאחר יד כיון שכך היא הדרך למוחק אותיות אלו. אבל אפי' אם נחלוק על סברות הללו או אחד מהם, מובן שהרמ"א האוסר הוא בהתאם לשיטתו הכללית שאוסר פס"ר אפי' בג' דרבנן.

⁸⁵ וישל"ע למה המג"א עצמו (שמעיר על הלכה זו דמחיקת אות בעוגה) אינו מקשה מצד שהוא תלתא דרבנן.

⁸³ הביא מהמרדכי שאין בזה איסור דאורייתא דאינו ע"מ לכתוב, ומקשה בתוך דבריו: ולא הבנתי זה דהא אפי' במקום

שיש אב מלאכ' כגון בורר אין שייך במקום אכילה כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה כמש"ל וכן בטוחן כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב וכל המקלקלי' פטורים למה יהיה אסור דרך אכיל' ", דהיינו דכיון שאפי' אם הוא איסור דאורייתא אין לאוסרו כשהוא דרך אכילה ממש (כמו במלאכת בורר) א"כ כ"ש כאן שבנוסף על שאינו ע"מ לכתוב, הרי הוא מקלקל.

⁸⁴ אלא שבענין זה יש לומר ע"ד סברא המובא בסוף דברי הט"ז כאן "ואם האיסור

הנה מקורו בזה הוא דברי התוס' כתובות ה: ד"ה אם שכתב וז"ל: "אם תימצי לומר הלכה כרבי יהודה מקלקל הוא אצל הפתח ושרי - פי' דרבי יהודה אית ליה דמקלקל בחבורה פטור אף על גב דפטור אבל אסור מיהו הכא מותר לכתחלה משום דאיכא תרתי מקלקל בחבורה ודבר שאינו מתכוין וקשה דבגריה אסור ר' יהודה אף על גב דאיכא תרתי דאין מתכוין ומקלקל נמי הוי כדאמרינן בשילהי פ"ק דחגיגה (דף י.) דמוקי הך דחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה דפטור אפי' כר' יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה וטעמא דפטור משום דמקלקל הוי ובפרק י"ט (ביצה כג. ושם) אסור רבי יהודה קירוד אף על גב דאין מתכוין ומקלקל ויש לומר דהכא שרי טפי משום דאיכא נמי מצוה א"נ שלא במקום מצוה נמי היכא דאיכא תרתי שרי וגבי חריץ יש להעמיד כגון שאינו מקלקל לגמרי אלא מתקן קצת דמשוי גומות מצד אחד וגבי קירוד נמי במה שמוציא דם מיקל לבהמה קצת כמו דם הקזה".

ועד"ז נמצא ב' סברות הללו בתוס' בכורות כ"ד: "...וראיה לדברי מפ"ק דכתובות (דף ה:) דאיבעיא להו מהו לבעול בתחלה בשבת לדם הוא צריך ושרי פי' דמיפקד פקיד או לפתח הוא צריך ואסור אם תמצי לומר לדם הוא צריך ופתחא ממילא קא הוי הלכה כר' יהודה דמקלקל הוא אצל פתח אלמא

ויש להדגיש עוד נקודה: הרי מקור הרמ"א בסי' ש"מ הוא המרדכי, והרי המרדכי הוא המקור של הט"ז (וסברא הראשונה של התרה"ד) להתיר פס"ר בדרבנן, והרי כאן אוסר שבירת אותיות שבעוגה שאינו מתכוון על מחיקתה אלא שהוא פס"ר, באיסור דרבנן שאצל"ג (ומקלקל ושלא כדרכה כו.). ולפי אדמה"ז מובן: שהמרדכי אכן מחמיר בפס"ר דרבנן, אבל מקיל בהוספת נקב בלי מתכוון.

סי' ר"פ: נחזור לדברי רבינו בסי' ר"פ שכבר הבאנו לעיל קצת, רבינו מביא פסק השו"ע דמותר לבעול לכתחילה בשבת, ומסביר טעם למה אין בזה משום "עשיית פתח" שאע"פ שאינו מכוון לכך הוי פס"ר (למרות שהוא מקלקל ואצל"ג⁸⁶), ונותן לזה ב' ביאורים כנ"ל:

"...ואף שלכתחלה אסור מדברי סופרים אף אם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל מכל מקום במקום מצוה לא גזרו חכמים ועוד שאיסור לפתוח פתח הוא משום [מ]תקן כלי כמו שיתבאר בסי' שכ"ח וכשאינו צריך לפתח זה אין זה תיקון כלל ולא עשה כלום כמו שיתבאר שם":

וכבר ביארנו לעיל טעם הב', ויש לדבר קצת אודות טעם הא' - שכיון שיש תרתי לריעותא והוא מקום מצוה לכן לא גזרו חכמים.

ניח"ל", אבל לפי אדמה"ז שכמבואר בפנים בארוכה אינו סובר כן, הוצרך ליתן ביאור אחר להיתר בזה.

⁸⁶ היינו: שלפי הט"ז מובן בפשטות למה מותר, דפס"ר מותר בדרבנן, וכן לפי המשנ"ב ופרמ"ג אפשר שיש כאן תרי דרבנן ובפרט "לא

בתרתי לגריעותא, שהרי לא התירו אינו מתכוון ומקלקל אלא משם מצוה, הלא"ה אסור. אלא שלתי' הב' של התוס' היה נראה להוכיח להיפך: שאם הוא "אינו מכוון ומקלקל" מותר אפי' שלא לצורך מצוה, והיה אפשר להוכיח היסוד של המשנ"ב.

ואפשר לומר: שלולא דברי אדמה"ז, היה אפשר לומר שיש לחלק בין אינו מתכוון לשיטת ר"י ובין פס"ר לר"ש: דלר"י הפירוש הוא, שאין הוא מתחשב בחסרון שאינו מתכוון בפועל, וכל עשיה מספיק לחייב מפאת העשיה עצמה, ולכן ניתן לומר שגם הוא בעצם סובר שאין מעשה בלי כוונה נחשב לשלימות המעשה, אלא שמספיק גם עשיה כזו לחייבו, ולכן אולי ניתן לומר שכשמצרף עוד גריעותא לעשייתו (מקלקל) בזה מודה כבר ר"י שעשייתו לקויה ואינו עובר ע"ז ומותר אפי' לכתחילה. אבל לר"ש: שמצריך כוונה לעשייתו, ובלי כוונה מותר לכתחילה, ומ"מ אוסר בפס"ר, א"כ ניתן היה לפרש בסברת ר"ש: שענין פס"ר הוא, דכיון שמוכרח לפעול מעשה השני, הוי כאילו נתכוון לזה, וא"כ היה מקום לומר שבענין זה אין מועיל לצרף "אינו מתכוון" ביחד עם "מקלקל" להתיר לר"ש, כיון שלשיטתו על ידי הפס"ר הוי כאילו יש כוונה, אלא שלר"י אין צורך לכוונה⁸⁷,

שרי ר' יהודה דבר שאין מתכוין במקלקל דאע"ג דאיכא איסורא דרבנן במקלקל לחודיה והא דאסר ר' יהודה באין מתכוין בגרירה ואף על גב דמקלקל הוא כדמוכח בסוף פ"ק דחגיגה (דף י.) גבי חופר גומא ואין צריך אלא לעפרה ובפרק י"ט (ביצה כג.) אסר ר' יהודה קידור משום דדבר שאין מתכוין הוי כמקלקל בהוצאת דם יש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה א"נ גבי גרירה איכא לפרש שמא מתקן שמשוה גומות מצד אחר וגבי קידור נהנית הבהמה בהוצאת הדם מידי דהוה אדם הקזה...".

ויוצא מדבריהם: שיש להם ב' שיטות אם אסור מדרבנן לר"י ב"תרת"י "אינו מתכוון ומקלקל" לדעה הראשונה אסור מדרבנן אף בזה אלא מתיר במקום מצוה, ולשיטה הב' מותר אם אינו מתכוון בקלקול גמור (אלא שבגרירת כסא וגומא וקידור אין זה קלקול גמור, שיש בזה תיקון קצת).

והנה רבינו העתיק הסבר זה גם לר"ש: והיינו דכמו שלר"י האוסר דבר דאינו מתכוון מ"מ מתיר כשהוא גם מקלקל והוא מצוה, כמו"כ לר"ש שאע"פ שהמתיר אינו מתכוון, אבל אוסר בפס"ר, הרי גם לדבריו אם זה גם מקלקל ולשם מצוה לא גזרו חכמים.

והנה מתי' הראשון בתוס' זה עצמו לכאו' נראה דלא כשיטות המקילים

מעשה כזה (עם כוונה לקויה) להיאסר מה"ת ולכן אפשר שאם יצטרף עוד צד היור מה"ת או אפי' מדרבנן (לפי הב' בתוס') ובמקום מצוה לא גזרו רבנן.

⁸⁷ ואע"פ שכתבו הראשונים בדברי ר"י "אינו מתכוין כמתכוין", אפי' נאמר שהכוונה שסתמו מכוון לכך, אין הכרח שיש לזה אותו ערך ואיכות של כוונה, אלא שסובר שמספיק

אבל לפי אדמה"ז נמצא שלמד כוונת ר"ש באו"א: שהא שלר"ש אסור בפס"ר אינו משום שנחשב כאילו כיוון למלאכה האסורה, אלא הכוונה שבלי הפס"ר אין מעשה האיסור מתייחס אליו, ולא הוי כאילו עשה מעשה זו, אבל כיון שעשייתו מכריח להביא תוצאה הב', הוי כאילו היא חלק ממש מעשייתו והוי מעשה שלו. וא"כ ניתן להיאמר, שגם לר"ש בפס"ר (אע"פ שבפס"ר לבדו חייב בדאורייתא, מ"מ) אין זה שלמות המעשה ולכן אפשר שכשמצרפו עם "מקלקל" הרי זה גריעותא שמשום זה אין בזה איסור דאורייתא ולכן במקום מצוה יש מקום לומר שלא גזרו בזה חכמים.

ונסיים בהערה: לכאו' יש מקום לומר, שטעם הב' אינו מספיק לבאר נידו"ד לגמרי בלי טעם הא', שהגם שעשיית פתח חדש בגוף האדם אינו נחשב לפתח דאו' כשאינו מתכוון לתיקונה, והוא "כלא עשה ולא כלום", מ"מ עדיין אין מספיק טעם הב' כי ישאר איסור דרבנן גזירה דילמא יכוון לעשות פתח, וכמו במפיס מורסא, שלולא דהוא "מקום צערא" היה אסור מדרבנן (כדברי אדמה"ז סי' שכ"ח סל"ב), ולכאו' צריך לטעם שהוא לשם מצוה. אבל אולי שאני כאן, כיון שאינו שייך שייעשה פתח דאו' (שאינו שייך שייעשה גם להכניס) וא"כ בכגון זה לא חל הגזירה. וצ"ע.

הערות וביאורים בענין "ייחד לו בית" - בשי' אדמוה"ז

- שו"ע סי' ת"מ סעי' י"א -

ב' מהלכים בביאור רבינו המחודש בהלכה זו
ואולי מהלך ג': שרבינו אכן סובר שיש ב' טעמים לדין זה,
והם ב' המהלכים דלעיל

שיונח החמץ במקום מיוחד בבית שלו להניח שם הפקדון, אלא שהישראל נטלו מהנכרי והניחו באיזה "זוית" שבביתו, אבל באמת יש לו "רשות" לטלטל ולהניח החמץ מזוית זו לזוית אחרת שבביתו, בענין שאין מקום מיוחד הניתן והושאל להנכרי שיונח שם עד שלא יהא רשות להישראל לפנותו משם, אלא אדרבא הישראל ברשותו לטלטלו ולפנותו להיכן שירצה.

וממשיך:

"וכן אם אמר להנכרי הרי כל ביתי לפניך הנח פקדונך באיזה מקום שתרצה בבית, דכיון שלא ייחד לו הישראל זוית מיוחדת לחמצו הרי החמץ מסור ביד הישראל לפנותו מקרן זוית זו ולהניחו בזוית אחרת כמו חמץ שלו ממש, לפיכך אם קיבל עליו

הגדרת רבינו שהפטור לבער (אפי' בקיבל אחריות) ביחד לו בית הוא משום ש"אינו מצוי בידו", שאינו יכול "לטלטלו ולפנותו" ממקום למקום, ולכן אינו "נעשה כאילו שלו ממש"; וסניפיה בפירוש הסוגייה ודברי רבינו בסעיף זה:

כותב רבינו:

"וכל זה כשקיבל ממנו הפקדון בסתם, שלא ייחד לו מקום להניח בו הפקדון, אלא נטלו הישראל מיד הנכרי והניחו באיזה זוית⁸⁸ שבביתו, ורשות בידו לטלטלו ולפנותו מזוית זו ולהניחו בזוית אחרת, כיון שלא הבטיח להנכרי ליחד קרן זוית אחת לחמצו".

ומצויין לדברי הגמ' ו. ש"הפקידו אצלו זקוק לבער, ייחד לו בית אין זקוק לבער", והיינו שרק בקבלת פקדון באופן "סתמי" - שלא "הבטיח" לנכרי

שירצה, ולכאורה ענינו שאין החמץ וחפץ הנשמר משתמר היטב אלא כשמונח בזוית.

⁸⁸ לכאורה נראה שבכל ענין מניחו ב"זוית" שבביתו, אלא שביכולתו להניחו באיזה זוית

הישראל לפנותו ממקום למקום, וחזור עוה"פ בצד הזה: שדבר זה הוא לא רק כשהנכרי עצמו הניחו שם באופן זה, אלא גם כשהישראל הניחו שם, אולם כשהנכרי היה שם, והישראל "הבטיחו"⁸⁹ שהזוית תהיה מיוחדת⁹⁰ לנכרי עד שיבוא ויטלנו, אזי אינו חייב לבער את חמץ זה.

והנה מודגש בדברי רבינו: שה"יחד לו בית" עשוי לא רק על ידי הישראל, אלא גם "במעמד הנכרי" "והבטחתו" שהזוית הזו מיוחדת להחמץ כו', ונראה שזה מה שמתכוון רבינו להדגיש בב' הציורים, שכדי שיועיל "היחד לו בית" לפוטרו מלבער, הוא דווקא בהסכמת וב"מעמד" הנכרי, ובא' מב' האופנים אלו: א - או שהניח הנכרי בעצמו. ב - או שלכה"פ הוא מסכים לדברי הישראל שמיחד ומפרט לו מקום מיוחד היכן שהחמץ יישאר שם.

ונראה בהסבר דברים אלו: שהענין ד"יחד לו בית" אינו רק מה שבפועל אין הישראל מטלטלו ומפנה החמץ ממקום למקום, אלא שעניינו הוא: שאין הישראל רשאי להוציאו ממקום למקום, ולכן הוא דוקא כשהסכים כן עם הנכרי (בא' מציורים הנ"ל).

אחריותו הרי הוא נעשה כשלו ממש ועובר עליו".

והיינו, (לא רק בקבלת הישראל החמץ שבזה ברור שברשותו לפנותו ולטלטלו היכן ירצה, אלא) שגם כשהנכרי נתן לו הזכות להניחו החמץ להיכן שירצה בבית, מ"מ, מאחר שאחר שיניח במקום ההוא, עדיין יוכל הישראל לפנותו מקרן זוית אחד לקרן זוית אחר, כיון שלא הבטיחו הישראל שהקרן זוית שיונח בו החמץ יהיה "מיוחד" עבורו, לכן אנו אומרים שרק כשקיבל אחריות הרי"ז אכן נחשב "כמו חמץ שלו ממש", ולכן אז עובר עליו.

וממשיך:

"אבל אם בשעה שהפקיד אצלו, ייחד לו זוית מיוחדת שיהיה חמצו מונח שם עד שיבא הנכרי ליטלו משם, והניחו הנכרי בעצמו באותה זוית שייחד לו הישראל או שהניחו שם הישראל במעמד הנכרי, והבטיח לו שזוית זו תהא מיוחדת לחמצו עד שיבא הנכרי ויטלנה משם".

היינו, שכיון שבמקרה זה עצם הפקדון נעשה באופן שיחד זוית מיוחדת שהחמץ תהא מונחת שם עד שיבא נכרי ליטול אותה, ולא יוכל

⁹⁰ ונראה שבזה ניתוסף, שלא רק שמבטיחו שלא יטול החמץ מאותו מקום, אלא שבנתינה זו הוי כאילו "נמסר" אותה זוית להנכרי, וכפי שיכתוב רבינו בהמשך, שלא יוכל להניח שם דבר אחר, ובמילא אין לו להישראל הזכות להוציאו מרשות המסורה נכרי לטלטלו למק"א, וכפי שיכתוב בהמשך.

⁸⁹ ולכא' באם מדובר שעשה קנין סודר, לכא' נכלל בהקנין הזה מה שהבטיחו שלא יפנהו מאותו מקום, ואם מדובר בדין המלכות, התם לכא' מספיק שיתחייב בדיבור באם יבטיחו גרידא להתחייב לפי מה שהתנו ביניהם.

דברי רבינו בקו"א להוכיח השיטות ש"יחד לו בית" קשור עם הסכמת הנכרי

זוית וחזרה לישראל, מידי דהוה אנותן מתנה לפלוני ואמר המקבל מיד: איני רוצה בה, דלא קנה, וחזרה לנותן כדאיתא בסוף פרק יש נוחלין (ב"ב קלז,ב). אלא ודאי דוקא היכא דייחד לו מקום והגוי הניח חמצו לשם דאז קנתה ליה זוית זו כדין שוכר, ואז צריך נמי מחיצת עשרה טפחים משום היכר לדעת רבינו, או לעשותו רשות בפני עצמו לדעת העיטור והרמב"ן ז"ל". עכ"ל.

דנראה להדיא, דהא דמועיל עשיית מחיצה הן משום היכרא בלא קיבל אחריות, והן משום עשיית רשות בפני עצמו גם בקיבל אחריות, הוא דוקא כשהמקום המיוחד נעשה רשות של הנכרי שרוצה לזכות בה, שאל"כ לא קנה ושייך עדיין לנותן, ולכן צריך שירצה לזכות בה, וא"כ מובן שכל התועלת של יחד לו מקום לדעתו, הוא כשזה במעמד ובהסכמת הנכרי.

וממשיך רבינו:

"כן מצאתי בהדיא בספר המאור פ"ב":

ושם איתא: "ישראל שהלוה את הנכרי על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה, ל"ש הרהינו אצלו ול"ש לא הרהינו אצלו, כיון דלא א"ל מעכשיו לא קני לא נכרי מישראל ולא ישראל מנכרי, וכרבנן דברייתא דפליגי עליה דר' מאיר דאמרי אינו עובר, ודוקא

נקודה זו מבאר רבינו בקו"א ס"ק ד', וז"ל רבינו שם: "ד) במעמד הנכרי כו". כך כתב הב"ח".

לכאן' כוונתו למ"ש הב"ח שם סק"ג, וז"ל: "ונראה דדעת רבינו היא מאחר שהתוספות לא נחלקו על פירוש רש"י גבי עושה לו מחיצת עשרה וגם הרא"ש (סי' ז) לא פירש בו כלום, יראה דאף בלא קיבל עליו אחריות בעינן מחיצת עשרה מטעם שפירש רש"י (ד"ה עושה) דלא סגי ליה בכפיית כלי כל שבעה שהכלי ניטל לצורך... ואף על גב דמחיצה זו אינה נעשית אלא להיכר, אפילו הכי בעינן עשרה טפחים מידי דהוה אלחי דאפילו לרבא (עירובין יב,ב) דאמר לחי משום היכר בעינן גובה הלחי עשרה טפחים, כדתנן בסוף פרק קמא דעירובין (שם יד,ב) דבעינן היכר כמו מחיצה", עכ"ל. והיינו דדין מחיצה צריך להיות גם בלא קיבל אחריות.

ואח"כ כותב, דלענין קיבל אחריות (היכא שיש ראשונים הסוברים שדין מחיצה מועיל גם בזה, במדה והמחיצה גבוהה י' כדי שתיעשה "רשות" בפ"ע, ובמילא הוי חמץ של נכרי ברשות של הנכרי): "ויראה לי דלדברי הכל היכא דקיבל עליה אחריות ולא ייחד לו מקום אלא קיבלו ממנו בסתם אינו מועיל הפסק מחיצת עשרה טפחים לעשותו רשותו של גוי, דשמא הגוי לא חפץ שיהא מונח חמצו אלא ברשות ישראל, ואם כן לא זכה הגוי באותה

בית לאו ברשותו הוא, אף על גב דקביל עליה אחריות. זהו דעתם ז"ל."

היינו, שמביא המ"מ את דעת הרמב"ן, שהא שמועיל בקיבל אחריות עשיית מחיצה, הוא דוקא בצירוף עם ייחד לו מקום, דדוקא בזה נעשה רשות בפ"ע להיעשות רשות של הנכרי, דנמצא שמוכרח לומר שהייחוד נעשית במעמד והסכמת הנכרי, שאל"כ למה צריך ל"ייחוד" מיוחד, שהרי כשעושה מחיצה י' הרי ממילא ייחד שזה המקום שהחמץ יישאר שם, ומה צריך לעוד הוספת "ייחד לו בית", אלא וודאי מוכרח שההוספה הוא שגם הנכרי יסכים שיישאר באותו מקום ושזה יהיה "ברשות הנכרי", ולא יתעקש שיישאר דוקא ברשות הישראל.

וממשיך:

"...דלא כפרי חדש שחלק עליו בזה...":

לכאורה הכוונה שהפ"ח הביא דברי הב"ח הנ"ל וחולק עליו, וז"ל הפר"ח: "...ואינו מחוור אצלי, דשאני הכא דאפקיה רחמנא בלשון לא ימצא משמצוי בידך, יצא זה שאינו מצוי בידך כדאיתא בגמרא [פסחים שם]". והיינו, דנראה שסובר שגם בעשיית מחיצה גרידא מועיל אפי' "בקיבל אחריות" כיון שבענין זה "אינו מצוי בידך".

וממשיך:

" וכן מצאתי בהדיא בטור שכתב דאם לא קיבל עליו אחריות צריך שיעשה מחיצה כו', ולהפרי חדש וט"ז

בשלא קבל עליו ישראל אחריות, אי נמי בשייחד להנכרי בית כל ימי הפסח אף על גב דקביל אחריות, אי נמי כגון שהחזירו ישראל לרשותו של נכרי כל ימי הפסח שאין אחריות עליו, עכ"ל הבעה"מ.

ולכאורה יש לעיין מה ההוכחה מהבע"מ, שהייחד לו בית צריך להיות ב"מעמד הנכרי", אולי "ייחד להנכרי" שלא במעמדו. ויש הגורסים "וייחד הנכרי" שאז מובן ההוכחה להדיא, אבל להגירסא דידן "ייחד להנכרי" מהי ההוכחה?

ונראה לומר בכונת רבינו: שכיון שהבעה"מ נוקט את כל האופנים להתיר שהיית המשכון שקיבל מהנכרי, ואם היה סובר כהב"ח הויה ליה לנקוט עוד ציור, והוא: שעשה מחיצה י' שיועיל לעשות רשות בפ"ע, אלא לכאו' מוכח מזה שאין מספיק עשיית רשות בפ"ע ע"י מחיצה י', אלא כשעושה מרצון ומעמד הנכרי.

וממשיך:

"...וכן מצאתי בהדיא במגיד משנה בשם בעל העיטור והרמב"ן ושאר מפרשים, דאף שעשה לו מחיצה לא סגי אם לא ייחד לו בית, ועל כרחך הוא מטעם שכתב הב"ח":

לכאורה כוונתו למ"ש המ"מ פ"ד ה"ב חומ"צ: "אבל בעל העיטור והרמב"ן ז"ל וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קבל עליו אחריות לא בעינן מחיצה עשרה, אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו, ובקבל עליו אחריות די בייחד בית ובמחיצה עשרה, דכיון דייחד לו

וא"כ הה"נ ייחוד לו מקום יועיל בלי הסכמת ומעמד הנכרי.

וממשיך:

וכן משמע בט"ז בסוף דבריו דאם לא כן אין הבנה לדבריו, ודו"ק".

בספר דברי שלום כותב שהכוונה למ"ש בהמשך: "ואין לומר לפ"ז דמהני יחד לו בית אף בקבל עליו אחריות, א"כ למה אמר רבא לבני מחוזא בעירו מבתייכו, הוי ליה למימר למקום המיוחד, וי"ל שבאמת אמר להם כן שיבערו מבתייהם המיוחד להם ויוציאו למקום המיוחד לבני חילא..".

היינו, שהוקשה לו, שאם מועיל ייחד מקום גם באחריות, למה צוה רבא לבני מחוזא שיבערו החמץ ולא אמר להם שיוציאו למקום המיוחד לנכרים, ומתקן, שאכן כיוון לומר להם שיוציאו ממקומם למקום המיוחד להבני חיילא. והשתא, אם סובר בפיסקא זו, שמחיצה מועלת בלי ייחוד מקום בהסכם הנכרים, א"כ למה הוצרך לומר שיוציאו ממקומם למקום המיוחד לנכרים, הרי מועיל עשיית המחיצה, אלא ברור, שעכשיו אינו סובר שמועיל "ייחוד מקום" אלא בהסכם ומעמד הנכרים, ולא מועיל עשיית המחיצה גרידא, וא"כ צ"ל שהט"ז חזר בו ועכשיו סובר שצריך דוקא ייחוד מקום, ולכאור' הכוונה והמעלה בייחוד זה על מחיצה הוא במה שהייחוד נעשית בהסכם (או מעמד) הנכרי.

אבל לכאור' יש להקשות למה נאמר שמזה מוכרח שאין עשיית מחיצה

אף כשקיבל עליו אחריות סגי במחיצה:"

לכאורה הכוונה למה שכתב הטור, וז"ל: "אם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבערו... וצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים כדי שלא ישכח ויאכלנו... הפקידו אצלו וקיבל עליו אחריות חייב לבערו, ואם ייחד לו מקום שאמר לו הנה הבית לפניך הניחו במקום שתוצה, אין זקוק לבערו... דכיון דייחד לו מקום אינו מצוי בביתו ולזה הסכים א"א ז"ל". שנראה לכאור' שמבאר: א) דרק בלא קיבל אחריות מועיל עשיית מחיצה, ולא בקיבל אחריות, דלא כהפר"ח וגם הט"ז. ב) בקיבל אחריות דמועיל "ייחד לו מקום" הוי עניינו ש"אומר לו" להנכרי שיניח באיזה מקום שירצה, והיינו שהנכרי מסכים להיות שם במקום מסויים כל הפסח, (והגם שהוא ציור שונה מציור רבינו: שמדובר שם שהישראל עצמו ייחד מקום, ובטור המקרה שאומר לנכרי שיבחר איזה מקום שירצה, מ"מ נראה ברור שייחוד מקום קשור עם הסכמת ועשיית הנכרי).

והכוונה לדברי הט"ז (דלא כהב"ח) לכאור' הכוונה למ"ש בסק"ב ש"לר"ת סבירא ליה אפי' אם קיבל אחריות נמי מהני ייחד לו בית, גם מחיצה נמי מהני": א) עשיית מחיצה מועיל גם בקיבל אחריות. ב) ונראה שמועיל בנפרד מייחד לו מקום, ובמילא אין הוכחה לדבריו שייחוד לו מקום צריך דוקא הסכמת הנכרי, ואדרבא: לדעתו אפשר שניהם נעשים בלי בקשת הסכמתו, אלא הוא עשיית רשות בפ"ע, גם בלי הסכמתו, וגם עצם עשיית המחיצה,

דאי לא יחד אלא שא"ל הנה הבית לפניך כו', כיון שקבל עליו אחריות אז הי' חייב לשלם אם לא יחד, וא"ל שיחד לו כל הבית באיזה מקום שירצה ולכשיברר לו אמרי' הוברר דהא קיי"ל דלא אמרי' ברירה במידי דאורייתא", עכ"ל הט"ז.

והיינו, שלפי פי' הר"ת שמדובר בקיבל אחריות, ולכן צריך לפרש שמדובר ביחד לו מקום מיוחד בבית, דאל"כ חייב לבער, ואין לפרש שמדובר שיחד המקום "באיזה מקום שירצה בהבית", ולכשיתברר באיזה מקום ירצה "הוברר" שזה המקום שהוברר לו, דבמידי דאורייתא אין אומרים ברירה, ובמילא מוכרח לבאר שיחד מקום מיוחד.

וא"כ באם אין הט"ז מתכוון לומר שה"יחוד מקום" מדובר בהסכם וביחוד ביחד עם הנכרי, א"כ מה ה"ההבנה בדבריו" במה שאמר שאומר "הנה הבית לפניך", כשאין הנכרי נמצא שם?⁹¹ וע"כ מוכרח מדבריו, אלו שמדובר שכהנכרי אכן היה נמצא שם.

מועיל, מהא דלא הזכיר להם לעשות מחיצה, דילמא מחיצה מועילה אלא שרבא הזכיר להם אופן ההיתר שניח להמקום המיוחד של הבני חילא, וממילא מוכח שס"ל ג"כ כהשי' הנ"ל.

אבל לכאו' אין נראה שלזה התכוון רבינו, שהרי כותב "בסוף דבריו", ושמשם דווקא מוכח ש"אין הבנה לדבריו" לולא שנאמר שנתכוון שהנכרי נמצא במעמד והסכמת הנכרי,

וז"ל הט"ז בסוף דבריו: "...וצריך עתה להבין החילוק בפ"י מאי דקאמר יחד לו בית אינו עובר עליו שרש"י פי' על זה, וז"ל: כלומר הנה הבית לפניך הנח במקום שתרצה. דאין לפרש שיחד לו זויות ממש, דהא מיירי בלא קבל עליו אחריות דאי בקיבל עליו אחריות לא מהני אף אם יחד לו זויות ממש, אלא ע"כ דמיירי בלא קבל ובוזה א"צ לפ' זויות מיוחד, דמהני אף בלא יחד, לכן צריכין אנו לפרש שאמר הנה הבית לפניך כו'. משא"כ לפי' ר"ת דמיירי בקיבל עליו אחריות דאנו צריכין לפרש שיחד לו בהדיא על איזה מקום,

הערה בדברי הב"ח שייחד לו בית עניינו קנין

יש להבהיר שאין דברי רבינו שווה לדברי הב"ח: שהרי הב"ח מדבר להדיא אודות קנין, וכמ"ש: "דשמא הגוי לא חפץ שיהא מונח חמצו אלא ברשות

הנה למרות שרבינו מוכיח משיטת הב"ח ש"ייחד לו בית", מדובר בהסכם שעשה עם הנכרי להניח החמץ במקום מסויים, וכן מוכיח מהטור ועוד, מ"מ

היה במעמד היכא שהנותן נתן המקום אליו, אלא שחסר "ברירה" לברר מקום הפרטי, אלא כאן לא היה כלל מצוי שם.

⁹¹ ויש לעיין גם: אם ענין "הברירה" אודות רצון הנכרי על מקום מסויים בבית, שייך בזה להיאמר "ברירה" כשהוא (מקבל המתנה) לא

כמבואר בקו"א סק"ה שאין הזוית קנויה להנכרי, שאין שכירות ושאלת קרקע נקנית לא"י בחזקה, אלא שהיא "מסורה" להנכרי שיישאר שם ולכן אין זה מצוי להישראל.

המשך דברי רבינו בפנים הסעיף

מ"מ מחמת החשש "שמא יבוא לאכלו" שחוששין גם בחמץ של נכרי אחר (שאינו שומר עליו) המונח בביתו, הרי הלכה זו חל גם בחמץ של נכרי ששומר עליה וגם קיבל עלי"י אחריות, וכפי שהובא בקו"א דברי המ"מ הסובר שגם בקע"א וייחד לו בית, צריך עשוית מחיצה י'.

וממשיך:

"שנאמר לא ימצא, מי שמצוי בידך, יצא זה שאינו מצוי בידך שהרי הוא מונח בזוית המיוחדת לנכרי":

אין חייב לבעור, למרות שקיבל עליו אחריות, ומפרש רבינו כדברי רב אשי בגמ' ו. שהלכה זו נלמד מ"לא ימצא" (ולא מסברא כרב פפא, וגם) שהפירוש בהמיעוט הוא: שכיון שייחד לו בית אינו "מצוי בידך" משום שהוא מונח במקום המיוחד להנכרי, ואין יכול לטלטלו ולפנותו ממקום למקום, כפי שהסביר בהתחלת ההלכה לענין כשלא ייחד לו מקום (וכמו"כ מבאר מיד בהמשך). ואע"פ דלכא"ו עצם האחריות שמקבל על החמץ, נעשה כשלו ממש, מ"מ אין זה בעצמו מספיק כשישנו עוד ענין הנראה ונחשב שאין הוא נוהג בזה "כמו שלו ממש", וע"ז מביא דוגמא: "והרי זה דומה למקבל

ישראל, ואם כן לא זכה הגוי באותה זוית וחזרה לישראל, מידי דהוה אנותן מתנה לפלוני ואמר המקבל מיד איני רוצה בה דלא קנה, וחזרה לנותן", עכ"ל. דברור מדבריו שיש כאן קנין, משא"כ בדברי רבינו הרי אין הדבר כן,

"כיון שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו מזוית זו למקום אחר שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי":

רבינו מבאר תוכן ההיתר בזה: שייחוד הזוית לנכרי, עניינו "מסירת" הזוית אליו, ובמילא נמצא שאין לו להישראל הרשות לטלטל ולפנות החמץ מזוית זו לזוית אחרת, שהרי נמצא ברשות הנכרי ואסור לו להוציאו דבר השייך לנכרי ברשות הנכרי משם.

וממשיך:

"אין צריך לבערו אף שקיבל עליו אחריות מגניבה ואבידה באונס":

והיינו שזהו כשיטת הר"ת וראשונים הסוברים כמותו (וכפי שצויין בהתחלת ההלכה בשו"ע רבינו), שדין ייחד לו בית מועיל שלא יעבור עליו אפי' בקיבל עליו אחריות (ודלא כדעת רש"י הסובר שדין היתר זה הוא דוקא בלא קיבל אחריות).

וממשיך:

"רק שיזהרו לעשות לפניו מחיצה כהלכתו כמו שנתבאר":

והיינו, שאע"פ שיש היתר שלא יעבור בב"י וב"י מחמת ייחוד הבית, כדלהלן,

מסור בידו לטלטלו ולפנותו לכל מקום שירצה כמו חמץ שלו ממש⁹²:

דבכדי שיעבור עליו, בזה ש"נעשה כשלו" על ידי האחריות צריך שלכל הפחות יהיה החמץ "מצוי" בידו, ו"נמסר בידו" לטלטלו ולפנותו לכל מקום שירצה כמו שנוהג בחמץ שלו ממש! וכיון שבהחמץ המונח ברשות הנכרי, אין החמץ "מסור בידו" להוציאו מרשות הנכרי לטלטלו ולפנותו ממקום למקום, לכן אין זה מספיק "מצוי" כדי שיעבור בחמץ שאינו שלו ממש, גם לא ע"י האחריות. וא"כ ה"נ, בחמץ של נכרי שייחד לו לנכרי מקום מיוחד, הרי כיון שנמצא במקום המסור ליד הנכרי אין הישראל יכול להוציאו משם ולטלטלו ולפנותו לכל מקום שירצה, ולכן אין זה "מצוי" כדי שיעבור עליו (משא"כ בחמץ שלו ממש, הרי"ז "מצוי" בידו כיון שהוא הבעלים של החמץ ורשות החמץ אצלו גם כשהוא בבית אחר: ואדרבא, אנו אומרים כנ"ל בארוכה, שכשהנכרי "משאיל" ומוסר עצם "המקום" שהחמץ נמצא שנחשב שלו, ולכן עובר בזה אף שאינו בביתו ממש, משום "בביתו קרינן").

והנה מצינו פירוש כללי זה ב"ייחד לו בית" בראשונים המביאים את דברי ר"ת, וסוברים שייחד לו בית הוא פטור גם ב"קיבל עליו אחריות", ובתוס' דף ו' ע"א ד"ה יחד לו בית כתבו בפר"ת: "...דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי

עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו":

דכמו בחמץ של נכרי שקע"א אינו עובר באם זה ברשות הנכרי, כמו"כ אינו עובר גם אם זה ברשות שלו, אלא שנמסר מקום המיוחד של החמץ להנכרי, שגם בזה חסר בה"לא ימצא" ו"אינו מצוי בידך".

וממשיך:

"אף על פי שהחמץ של ישראל ממש המונח ברשות נכרי הרי זה עובר עליו כמו שנתבאר למעלה": ולמרות שבחמץ של הישראל ממש, נת"ל בס"א שעובר על זה, אע"פ שהוא ברשות הנכרי, ונלמד מ"לא ימצא" עצמו כמבואר לעיל, (שעובר עליה אע"פ שאינו "נראה" לך).

וממשיך:

"מכל מקום חמץ זה הוא של הנכרי אלא שאחריותו הוא על הישראל":

מ"מ מחלקים בין חמץ של הישראל ממש, ובין החמץ שבעלותו שייך להנכרי, אלא שרק "אחריותו" הוא של הישראל, שכיון שאין זה בעצם חמץ של הישראל ממש.

וממשיך:

"לפיכך אין לו דין חמצו של ישראל ממש ואינו עובר עליו אלא אם כן הוא

כפקדון בעלמא שהוא תחת רשותו לטלטל ולהניח בכל פנה שרוצה ובייחד לו מקום בפ"ע לא מיקרי מצוי...".

⁹² ומעין זה כותב המשנ"ב סי' ת"מ סק"ג: "...דס"ל דהיכא שמיחד לו מקום לחמצו אינו עובר בכל יראה אף שקיבל עליו אחריות דבעינן שיהא החמץ מצוי תחת ידו של ישראל

חמץ שאינו שלו אלא שקע"א על זה צריכים "בתיכם" כפשוטו, שהמקום היכן שמונח החמץ הוא שלו)⁹³.

ושיטת הרמב"ן והר"ן והגאונים היא שמפרשים דברי רב פפא שגם בשלו צריך "בבתיכם", וכאן לר"פ אינו נחשב "בבתיכם" מסברא.

והנקודה בפירוש הסוגיא כפי כל שיטות אלו, לכאורה, שבייחוד לו בית פטור מלבער מסברא אליבא דרב פפא, מחמת שאין זה "בבתיכם" (למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה).

אבל רבינו לא פירש כן כוונת ההלכה והדרשא של הפסוק אליבא דרב אשי: ונראה לכאורה לפרש בכוונת דבריו, א) שלשיטתו הרי "בתיכם" עניינו מה שהמקום היכן שהחמץ מונח "מושאל" לו, והלכה זו הוא אפי' בשומר שקע"א עד שאם הוא עצמו מפקידו ביד נכרי אחר בבית הנכרי, גם בזה עובר כדברי הרי"א² המובא להלן והובא בקו"א א', שגם בזה אומרים שהנכרי האחר "משאילים" המקום להשומר שקע"א,

מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שיחד לו בית, ורב פפא אית ליה מסברא כיון שיחד לו בית הוי כאלו קיבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי". הרי לן שלרב פפא לומדים הלכה זו מסברא, שהלכה זו דומה לחמצו של נכרי ברשות נכרי, ולרב אשי לומדים מהפסוק "לא ימצא" ושייחד לו בית "לא חשיב מצוי", ולא הוסבר להדיא בדברי רב אשי מה הגדר של דין זה ש"אינו מצוי".

והנה יש מקום לפרש: שהסברא דרב פפא הוא, שהא שאין אנו מצריכים "בתיכם" ממש כדי לאוסרו, הוא דוקא בחמץ שלו ממש, שבזה עובר אפי' אין זה "ביתו" אבל כשזה חמץ שאינו שלו ממש, אלא שקיבל עליו אחריות, הרי בזה חל הדין של "בתיכם" שאינו עובר אלא כשזה ב"בתיכם" ממש, וזה אם נפרש כפי שהובא מעין זה בכללות בדברי הט"ז, וכמו"כ לכאורה נראה שיטת תוס' רי"ד (אלא שנראה מהרי"ד שמשביר שכמדובר בחמץ שלו ממש, הוי "בתיכם" עניינו, מה שיש לו ריבונות הממונית על החמץ הזה, ורק כשזה

⁹³ ובוודאי הוא כן לשיטת הרמב"ן ודעימיה, מובא דבריו בגמ' שם ו, א: "ישראל אחריותו אין זקוק לו, דהפקידו אצלו דוקא שנינו, כך פירש ר"ת וכן כתב הראב"ד ז"ל, וכמדומים היינו שלא נאמרו דברים אלו אלא בחמצו של גוי, עד שמצאתי במכילתא בבתיכם... למדנו מכאן שדין חמצו של ישראל עצמו כדין חמץ של נכרי שקבל עליו אחריות, ותרוייהו ברשות ישראל עובר ברשות הגוי אינו עובר דבתיכם כתיב...".

ונראה לי שזה דין תורה בלבד הוא אבל מדבריהם חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי צריך ביעור... ודבר ברור הוא דכל חמץ של

ישראל צריך ביעור בכל מקום שהוא, אבל מן התורה בבתיכם כתיב, ומיהו גבי ייחוד לו בית לא החמירו מדבריהם כיון דפקדון הוא ולא דיישראל הוא...". ע"כ. דלדעתו הרי אפי' בחמץ של ישראל אינו עובר כשהוא ברשות נכרי משום דכתיב "בבתיכם" אלא שאסור מדרבנן אלא שלא גזרו על חמץ של נכרי שקע"א ברשות נכרי, אבל המדובר בפנים הוא אפי' לשיטת הראשונים הסוברים שבחמץ של ישראל ממש, עובר אפי' ברשות הנכרי, ואעפ"כ אינו עובר בחמץ של נכרי.

שאינו יכול לטלטל ממקום למקום אי"ז נחשב "למצוי" להיות נחשב כשלו.

והנה אולי יש להרחיב קצת בדבר זה בזה שנראה לכאורה חידוש בדברי רבינו, שמבאר, שהטעם דייחד לו בית שפטור מלבער מחמת ש"אינו מצוי בידך" בענין "שאינן יכול לטלטלו ולפנותו" ובמילא אינו נחשב "כשלו ממש", כמו שכתב רבינו בתחילת וסוף הסעיף, דבאמת דבר זה עצמו, מובן מדברי רב אשי שמבאר שההלכה זו נלמד מ"לא ימצא", והשמיט בדבריו המילה "בבתיכם" שנמצא קודם לזה בגמ' והגמ' הקשה ע"ז ד"שכירות לא קניא", אבל לאידך רבינו מעתיק מה שר"ת עצמו המובא בתוס' כתב אודות רב פפא, שלא למד הלכה הזו מפסוק אלא מ"סברא", כנ"ל, דייחד לו בית דומה "כאילו" שומר חמץ של הנכרי ברשותו של הנכרי.

ולפי"ז (אם צודקים אנחנו שרבינו מפרש דרשת רב אשי, לא מחמת מיקום החמץ אלא מחמת ה"שלו" ובעלותו של

וא"כ אינו מפרש כדברי הט"ז, שבזה צריכים "בתיכם" יותר מחמץ שלו ממש, שהרי סובר שבשניהם מספיק וצריך בית "שמושאל" עבורו. ב) ובאמת נראה עוד בדברי הגמ' עצמו: שלמרות שבתחילת הסוגיא הובא בדברי הגמ' המילה "בתיכם" בהדרשא הפסוק "לא ימצא", מ"מ במסקנת הגמ' בדברי רב אשי כשהובא דרשא זו הושמט המילה "בתיכם"⁹⁴ והובא רק "לא ימצא"⁹⁵ ועוד: הדרשא הוא כדברי רבינו: "לא ימצא, מי שמצוי בידך" ואולי מפני הנ"ל, ולכן מפרש כוונת הדרשא באו"א:

שהנידון הוא, אם החמץ הזה נחשב "מצוי" בידו, שרק כשהפקדון נמסר לו בענין שיכול "לטלטלו ולפנותו" ממקום למקום אז נחשב "מצוי בידו" שאז יוכל להיחשב "כשלו ממש" מחמת האחריות, משא"כ כשנמסר להמפקיד מקום שהפקדון יונח שם ולא יוכל השומר ליטול משם, חסר בהחידוש לומר שעצם האחריות "נעשה כשלו ממש" אלא אומרים דאדרבא: כיון

קרינא ביה מצוי בביתך. ורב פפא דמפרש קרא ארישא ידע ליה מסברא דכיון דייחד לו בית הוי כמו קבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי וכן פי' הראב"ד ז"ל, שאכן מביא להדיא המילה "בביתך" שבהמשך הפסוק ד"לא ימצא". וכמו"כ יש ציין לדברי המ"מ פ"ד חומ"צ ה"ב: "כיון דייחד לו בית לאו ברשותיה הוא", וכמו"כ יש לציין לשון השלטי גיבורים, והביא אח"כ לשון הריא"ז דבענין זה פטור משום: "...שהרי הוא כמקבל אחריות חמץ שבביתו של גוי וכן ביאר מורינו מז"ה", "כיון דייחד לו מקום אינו מצוי בביתו".

⁹⁴ והגם שבפשטות י"ל שההשמטה הוא משום, שלפנ"ז שללה זאת הגמ' באומרה "שכירות לא קניא" שעדיין נשאר בית של הישראל, מ"מ, עדיין י"ל שלאחרי הלימוד של "לא ימצא", הרי אפשר שנתגלה שלענין איסור חמץ אינו נחשב "בתיכם" אלא במי שיכול להשתמש במקום הזה, וא"כ עדיין הו"ל להגמ' להביא המילה "בתיכם", ומההשמטה אפשר לדייק קצת כדברי רבינו, שאכן הלימוד לענין ייחד לו בית אינו כלל מחמת שזה אינו "בתיכם" אלא מחמת שזה "אינו מצוי".

⁹⁵ ויש לציין לשון הריא"ש היאך שמביא דברי הרי"ת: וז"ל הריא"ש פ"א ס"ו "ופי' ר"ת ז"ל דאפי' באחריות שרי כיון דייחד לו מקום לא

מחמת שאינו יכול לטלטלו ממקום למקום, א"כ למה הו"ל לדמות ההלכה הזו ל"מקבל חמץ באחרות בביתו של נכרי" והרי שם אין הפטור לכאו' מחמת ש"אינו מצוי בידך" בענין שמשום זה אינו נוהג כבשלו ואינו נחשב ואינו "נעשה כשלו ממש", אלא מחמת שאין זה "בביתכם" או "בגבולך" כפי שהביא רבינו בתחילת הסי' שאינו עובר אלא על חמץ שהוא "בגבולך", שאע"פ שמרבים גם בגבול שאינו דר בו, ומה שעובר כשמניח חמצו ברשות חבירו, הוא דוקא כשמניחו מדעתו, שאז משאל לו ביתו והוי "כבתיכם", כנ"ל בארוכה, וא"כ למה לדעתו של רבינו דימה נידון ד"ייחד לו בית" (שהפטור מחמת "שאינו מצוי בידך" להיות אינו "כשלו") לחמץ של נכרי ברשות הנכרי (שהפטור מחמת שאינו "בבתיכם")?

ואולי ניתן לבאר את כהנ"ל במהלך אחד (ואח"כ נחזור לזה, ונביא מהלך אחר): א) שבעצם המיעוט בייחד לו בית, מודגש בדברי רבינו, שאין החסרון מחמת שמונח "בביתו של נכרי" כמו שנראה באיזה ראשונים ואחרונים כנ"ל, (כיון שהמקום המיוחד הוי כביתו),

השומר בהחמץ), לכאו' כיון שרבינו למד הלכה זו מהפסוק כדברי רב אשי, כפירוש דלעיל, למה הוצרך לכתוב שזה "דומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו", והרי התוס' הביאו דמיון זה, רק בדברי רב פפא הלומד הלכה זו מסברא⁹⁶, דלדידן הוי מחלוקת, כנ"ל.

ואע"פ שבפשטות בדברי התוס' יש לפרש כוונתם כמ"ש לעיל, שההלכה הנלמד מהפסוק גופא, סברתה וגדרה היא שאינו עובר משום שאינו בית שלו, ולכן הרי"ז דומה למקבל חמץ של נכרי ברשותו הנכרי, שמקום החמץ אינו בית שלו אלא רשות ובית הנכרי! אבל לכאו' אין הדברים עולים יפה בפירוש והצעת דברי רבינו שמשלב ומצרף ב' הסברות בחדא מחתא (החסרון מחמת שאינו שלו שאינו מצוי משום שאינו יכול לטלטלו, והחסרון מחמת שאינן ברשות ובית שלו אל של הנכרי)⁹⁷?

דכיון שרבינו מפרש ההסבר וההבנה וגדר הפטור מלבער בייחד לו בית (לא מחמת שזה בית ומקום של הנכרי), אלא מחמת שאין זה "מצוי בידך",

חמץ של גוי" כו', בלי תלות בר"א או ר"פ, (ולכאורה גם הם דיברו מהפסוק, דלכאורה אינם "פוסקים" כר"פ...), וכן הטור כתב ההגדרה דהחסרון הוא ד"אינו מצוי", והוסיף "בביתו" כמו שכתב אביו הרא"ש, והמג"א כתב בשם ר"ת בסק"א "מ"מ ה"ל כמקבל אחריות חמצו של עכו"ם בביתו של עכו"ם דשרי כמ"ש הטור בשם ר"ת ע"ש".

⁹⁶ והיינו דלכאו' לפי זה נחלקו רב אשי ור"פ: דלרב אשי הוי המיעוט מחמת "אינו מצוי", ולרב פפא מחמת סברא דהוי כביתו של עכו"ם.

⁹⁷ והיינו, דאם לא היה משלב ב' הטעמים, הרי בפשטות ישנו סימוכים ומקורות, מאלו שרבינו עצמו ציין להם בקו"א סק"ט, שהלימוד הוא מה שבבייחד לו בית חסר מה שאינו מצוי "בביתו" (ולא מה שאינו שלו), ולדוגמא בדברי הרמב"ן והר"ן המובאים בב"י שרבינו ציין דבריהם כמקור בקו"א סק"ט, כתוב ה"כאילו

[והפירוש דכתב בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קל"ח, שנתכוון שיכול להשתמש בו, וכמ"ש שם "אמנם פשוט דאף אם ננקוט כדעת המחמירים דאיכא בהפקעת פקדון משום גזל גוי מ"מ איסור השתמשות בפקדון ושליחות יד ליתא בדידהו, וכמ"ש כ"ב בט"ז יו"ד סימן ק"כ ס"ק י"א לחלק בזה יעו"ש, ואפילו תימא דגם בדיניהם מקפידים על זה מ"מ לענ"ד דאם המקבל מקבל עליו אחריות אז גם בדיניהם אין מקפידים ולפי דין תורה בכל אופן אין חשש איסור גזל, וזה שכתב רש"י, והמצוי בידך לכל חפצך אלו היה רוצה להפקיעו מן הגוי ועי"ז נעשה מצוי וברשותו, מ"מ בעיניו גם קבלת אחריות דאל"כ אכתי נהי דברשותו הוי מ"מ שלו לא הוי". לכאורה אין נראה שזה כוונת רש"י, שא"כ היה לו לפרש להדיא שלזה נתכוון, כיון שזה חידוש לומר כן, וכפי שרבינו יבאר בקו"א סקי"א, למה אין איסור למוכרו כשקיבל ע"א, ובפרט שלפי דבריו הרי בעצם יש היתר ההשתמשות גם כשלא קיבל אחריות, אלא שאינו עובר עליו אם לא קיבל עליו אחריות מחמת ש"שלו לא הוי", אבל בדברי רש"י כותב שמה שהוא "לכל חפצך" "היינו דקביל עליה אחריות שהוי כדידיה" דעצם ה"לכל חפצך" היא עצמו נחשב לקבל אחריות.

ולכן נראה לפרש שבאמת אין רש"י מתכוון לומר בה"לכל חפצך", שמותר

לרבינו לא נראה לו לפרש כן, וכנ"ל שבמסקנת הגמ' ברב אשי הושמט "בתיכם", והוזכר והודגש רק "מצוי בידו" ומה שאינו מצוי בידו.

ואפשר דבמיוחד הוא בדברי רש"י שפירש "ולא ימצא משמע המצוי בידך לכל חפצך"⁹⁸, דלא הוזכר בזה החסרון שאינו במקום שלו, אלא אודות עצם החמץ עצמו, שאינו "מצוי לכל חפצך", וגם אח"כ בד"ה דאינו מצוי בידך, כתב: "שהרי אותה הזוית מסורה ביד הנכרי", נראה יותר בכוונת רש"י, שהכוונה לא שהזוית "נקנה" לנכרי, אלא רק "מסורה לנכרי", וכדברי רבינו בקו"א ה' שאכן אין הקרקע נקנית לנכרי, שאין נקנית אליו בשכירות על ידי חזקה, והישראל יכול לחזור בו, אלא שהישראל "הבטיח" לו, (והגם היינו יכולים לפרש דלענין איסור דשהיית חמץ הרי"ז נחשב "כביתו", וכמו שמתפרש באחרונים, מ"מ), לרבינו נראה יותר מכל הנ"ל לפרש שאכן המיעוט שיש בציוור זה, הוא רק מחמת "לא ימצא" עצמו, שאין החמץ עצמו "מצוי".

ולכן ביאר כדברי רש"י שכשאין "מצוי לכל חפצך" אינו עובר בזה, ופירש בכוונת "לכל חפצך" דלכאורה קשה מאוד כוונתו, באיזה אופן הוי הפקדון "מצוי" "לכל חפצך",

לבית הנכרי, מעתה הוא מסור בידו לטלטלו לכל מקום שירצה, והיינו מצוי בידך דאמרין בגמרא".

⁹⁸ ואכן רבינו בקו"א ה' העתיק דברי רש"י בהגדרת החסרון בייחוד לו בית "דאמרין בגמ'": "אבל כשחזר בו ומטלטלו מזוית זו

אבל רבינו משתמש בפירושו של רש"י, גם כשמפרש ומביא שיטתו הר"ת ושאר הראשונים בסעיף דידן: שאכן מדובר גם בשקיבל אחריות, אלא שבפקדון סתמי: הוי "מצוי בידו" של הנפקד שיכול לטלטלו ממקום למקום משא"כ ב"ייחד לו בית", ונתחדש בסוגיין שאע"פ שקע"א מועיל להיעשות כשלו, הרי"ז דוקא כשהנהגה שלו בזה הוא כאילו היה שלו, ולכל הפחות בעצם הטלטול והפינוי של החמץ ממקום למקום.

דנמצא מכל זה דהפטור מהאיסור הוא בזה שאין זה "מצוי". וביתר ביאור: כיון שכל היסוד לאסור חמץ שאינו שלו אלא שקע"א הוא מחמת הפסוק "לא ימצא" שבקע"א הרי"ז "מצוי" אצלו ולכן הוי "כשלו ממש" לכן כש"אינו מצוי בידו" מחמת שאינו יכול לטלטלו ממקום למקום, הרי מופקע ממנו יסוד האיסור המחודש הנלמד מ"לא ימצא".

ב) ועכשיו דאתינן לזה, אולי יש להוסיף, דרבינו למד שגם הא שרב פפא למד הלכה זו דהפטור דייחד לו בית, "מסברא" וסובר דייחד לו בית פטור, וא"צ ללימוד על זה, הרי זה כדברי התוס' בסוגיין משום, דהוי "כאילו" קיבל עליו אחריות בחמץ של נכרי בביתו של נכרי, שהכוונה בזה הוא: שלרב פפא (לא רק מה שיחד לו בית פטור משום שאינו מצוי, אלא) גם שרבינו למד שעצם מה שהתורה מיעטה חמץ של נכרי בביתו של הנכרי הוא משום שגם בזה חסר ב"המצוי", והיינו שגם הפטור בציוור ההוא, נובע סו"ס מחמת שע"ז "אינו מצוי".

לו להשתמש (שלכאורה אפשר שההשתמשות בפקדון עניינה גזל, ופרשת שליחות יד בפקדון שנתחדש בישראל, הוא לא על עצם איסור ההשתמשות), ובפרט אם בדיניהם נאסר ההשתמשות, אלא]

- י"ל שכוונת רש"י ב"לכל חפציו" הוא לומר שיוכל לנהוג בו בשמירתו בתורת פקדון לטלטלו ולפנותו כמו שנהג כן בשלו ממש, ובמילא כשייחד לו בית, עניינו היוצא מזה, הוא מה שהבטיח לו שלא יטלטלו ויפנהו ממקום למקום, והבטחה זו נכללת במה שהבטיח לו שהמקום של החמץ יישאר מיוחד ו"מסורה" להנכרי, ובמילא החמץ המונח על המקום שמסורה לו, יהיה מונח דוקא שם, ולא יטלטלו ויפנהו למקום אחר, שהבטיח להנכרי שהמקום (ובמילא החמץ שבמקום) מסורים לשמירת החמץ שיישאר באותו מקום דוקא, ולכן כיון שחסר בהנהגה באותו החמץ כבשלו, לכן אין זה "נעשה כשלו ממש".

אלא דסו"ס רש"י עצמו פירש פטור זה דוקא כשלא קיבל עליו אחריות, יתירה מזו: לרש"י עצם פקדון באופן סתמי כולל בתוכה "היינו קבלת אחריות", (וכמבואר מעין זה ברמב"ן והר"ן בדעת רש"י בתחילת הסוגיין בההו"א שענין זה קשור באם שכירות קניא או לא, ובמסקנא כנראה חזר מזה, ואפי' אם שכירות לא קניא, מ"מ) שכשייחד לו בית אין זה מצוי ו"היינו לא קיבל עליו אחריות" (ולכאורה לפי שיטתו: באם ייחד לו בית אבל אמר לו בירוש שמקבל אחריות לכאורה עובר לשיטתו).

מוגבל לשמור בביתו של עכורם ישנו הגבלה ביכולת שלו לפנותו (אע"פ שיכול לפנותו מזוית זה לזוית אחר שבבית אבל מ"מ יש בזה הגבלה שאינו יכול לפנותו ממקום למקום אחר כפי שהוא יבחר לתורת שמירת החפץ).

[לפי אופן הב' קשור הדמיון של ייחד לו מקום לחמץ של נכרי בביתו של נכרי באופן ישיר. אבל עצם הפירוש לכאור' דחוק הוא יותר].

וא"כ אולי י"ל שכמו"כ הפירוש בדברי התוס' עצמו, שהם למדו שגם סברת רב פפא לפטור מביעור, אינו מחמת שאין החמץ "בבתיכם", וכמו שאפשר לפרש במה שכתבו: "...ומשום הכי מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שיחד לו בית ורב פפא אית ליה מסברא", שגם רב פפא סובר מסברא עצמית הדרשא שרב אשי לומד לפטור מביעור בייחד לו בית, שהוא שבזה "לא חשיב מצוי" (ולא מחמת שאין זה "בבתיכם"), שרב פפא יודע זאת מסברא: "כיון שיחד לו בית הוי כאלו קיבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי", כיון שיחד לו בית "הוי כאילו" קע"א חמץ של נכרי בביתו של נכרי, שאע"פ שבאמת הפטור מביעור שם נלמד מ"בתיכם" ו"גבולך", מ"מ, (אולי סובר רבינו שהתוס' סוברים) דגדר הפטור מפסוק זה הוא משום שכשאינו "בבתיכם" אין

והגם שכנ"ל פטור ציור זה, הוא מחמת שאינו "בבתיכם" ואינו "גבולך", מ"מ (לרבינו) הרי פטור זה גופא קשור במה שעל ידי שאינו בביתו הרי זה חסר ב"המצוי", וה"בבתיכם" הוא פרט ב"לא ימצא" ("לא ימצא בבתיכם") והיינו: שאין זה פרט ותנאי גרידא, אלא הוא פרט שבהעדר פרט זה, ישנו חוסר בה"לא ימצא"⁹⁹, שכשאינו בביתו חסר בזה שאנו מייחסים סיבת "המצויאות" של החמץ אליו.

וזה גופא יש לפרשו בב' אופנים: (א) שחסר בהיחס של מקום החמץ לבעל החמץ, חסר בהיחס של המציאות החמץ אליו, והוא על ידי זה שעצם החמץ נמצא במקום של בעל החמץ, לכן הכל מתייחס להבעל החמץ שאין שייך אפי' לומר בזה שהמקום "מושאל" להשומר כשהמקום של בעל החמץ ממש (משא"כ כשנמצא במקום של נכרי אחר, הרי בזה "מושאל" המקום להשומר הישראל, כמבואר בדין הריא"ז כנ"ל).

(ב) או שבזה שכשחסר מציאות מקום החמץ להיות שייך לבעל החמץ, חסר במה שאין הוא נוהג עם החמץ "כבשלו". שהרי אין הוא אפי' מטלטלו ומפנהו" ממקום למקום, באותו מידה כמו שהיה נוהג באם החמץ בשמירה ברשותו שהיה יכול לפנות ולטלטל לאיזה מקום שירצה, משא"כ כשהוא

ח' ולכן אם קבל אחריות על חמצו של א"י בביתו של א"י אינו עובר מפני שאין זה מצוי בידך, ולכן גם כשייחד לו בית הוה ליה כביתו של א"י ואין זה מצוי בידך".

⁹⁹ וראה עד"ז בכללות בערה"ש שם סי"ד: "אלא דבחמץ שכתבה תורה לשון לא ימצא דמה שמצוי בידך אתה עובר, ולכן ע"פ האחריות הוי מצוי בידך כמו שהסברנו בסעיף

הרי"ז עובר עליו כמ"ש למעלה, אין זה סתירה ליסוד המחודש של רבינו, כמו שמתכוון רבינו: שכל מה שנצרך "מצוי בידך" בענין שיוכל לטלטלו ולפנותו ממקום למקום, הוא משום שבזה מגיע לדרגא ומידה שהחמץ "נעשה כשלו ממש", ודוקא דרגא כזו נחשב "ללא ימצא" היינו שהוא סיבת המציאות והקיום של החמץ האוסרו ומחייבו בביעור. ולכן: כשהוא שלו ממש, אין צורך שיהא מצוי בידך ממש שיוכל לטלטל ממקום למקום להגיעו לדרגא "כאילו הוא שלו ממש", כיון שהוא שלו ממש ממש! אלא: שגם בעניין במי שהחמץ הוא שלו ממש, הרי לדעת רבינו כהרא"ש: צריך לכל הפחות שיהיה מקום החמץ מתייחס אליו, כדי ש"מציאות" החמץ יתייחס אליו, אלא שכיון שאכן עצם החמץ שלו, והנפקד שומר עבור המפקיד לכן גם המקום מושאל אליו ובמילא מתייחס מציאות החמץ על המפקיד, ולכן אין סתירה כלל מדין חמץ של המפקיד ברשות אחר דאסור, להדין דייחד לו בית שפטור מביעור כשמדובר בחמץ של נכרי ששומר עבורו ומייחד לו מקום שלא יוכל הישראל לטלטלו ממקום למקום!

(ב) אבל לכאור' יש להעיר: דא"כ למה הדין המובא בההמשך מהרי"ז, שגם כשהישראל הנפקד חמץ של נכרי שקע"א מוליכו החמץ לנכרי אחר ומפקידו בביתו חייב ליטלו מאותו הנכרי ולבערו או שיחזירנו לאותו זוית שייחד להנכרי הנפקד, דלכאור' (אף שהנכרי משאל מקום החמץ להישראל, נ"ל בקו"א א', מ"מ) כיון שאין החמץ מצוי אצל הישראל באופן ש"יוכל

זה "מצוי בידך", ובמילא אין בזה האיסור "דלא ימצא", דהיינו: שכנ"ל אין הפירוש שהדין שצריך להיות "בבתיכם" הוא רק פרט ותנאי בהאיסור ד"לא ימצא", אלא הוא שבלעדיו, אין כאן עצם האיסור שהוא "לא ימצא", וא"כ סובר רב פפא מסברא: (כמו שהתורה פטרה מביעור חמץ של גוי ברשותו שאינו בתיכם, מחמת שאי"ז מצוי) הה"נ בחמץ של גוי בבית הישראל ש"ייחד לו בית", שגם כאן (אע"פ שבזה הוא "בבתיכם", מ"מ) בענין זה ד"ייחד לו בית, ומסר לו הזוית בענין שאינו יכול לפנותו ולטלטלו ממקום למקום, אין זה מצוי ("כאילו" מה שהחמץ של נכרי בבית הנכרי אינו מצוי!). ובזה מתבאר מה ששילב רבינו ב' העניינים בהחסרון דייחד לו בית: (א) מה שחסר "בהמצוי" בענין ש"אינו כשלו ממש". (ב) מה ש"דומה" לשומר חמץ של נכרי בבית נכרי, שגם שם הוי החסרון במה שנלמד מ"בבתיכם" שבזה חסר ב"לא ימצא בבתיכם". ועצ"ע.

והנה עוד יש להעיר בדברי רבינו שהפטור מלבער בייחד לו בית מחמת שאינו מצוי, בזה שאינו יכול לטלטלו ולפנותו ממקום למקום שאינו "נעשה כשלו ממש", משום שאינו יכול לטלטל ממקום למקום:

(א) הא אין להקשות: שאע"פ שבחמץ של ישראל ממש, הרי עובר עליו אפי' אינו בביתו (אלא שהלה משאלו המקום) והרי אין זה "מצוי בידך" לטלטלו ממקום למקום, משום שנראה ואפשר שזה עצמו נתכוון רבינו להעיר כשכתב בסוף הסעיף: "...אע"פ שהחמץ של הישראל ממש המונח ברשות הנכרי

ונראה לומר: שכשבעל חמץ מוסר דבר לשומר לשמור, הרי הוא מתנתק מהיכולת להנהגת והשתמשות הדבר באותו הזמן, ובמילא למרות שיכול לחזור בו מהפקדון ולמשוך החפץ מהשומר אצלו, מ"מ ניהוג ומסירת החמץ, הוא בענין שאין הפקדון מסור בידו, שזה עצם גדר ד"פקדון" (שהגם שכל היכא דאיתיה "ברשותיה דמרא איתיה", מ"מ, השתמשות ו"ניהוג" של הפקדון הוא לגמרי ביד השומר), ולכן נכון מה שהעיר רבינו למה אין אצל בעל החמץ החסרון ד"אינו מצוי בידו" שאינו יכול לטלטל ממקום למקום, דלכאו' יש כאן סתירה, כיון שבנושא זה, אכן אין המפקיד מטלטלו ממקום למקום, שמתנתק לגמרי מניהוג החפץ בפועל, ומסרה לאיש אחר

אבל בנידון הריא"ז: דמדובר בשומר ישראל חמץ של הנכרי, הרי לענין זה אדרבא: הרי השומר הישראל מוטל עליו האחריות של שמירת החמץ, ו"ניהוגה" ו"מסור" הפקדון אצלו, ובמילא "מציאות" החמץ הוא ביד הישראל המוטל עליו שמירת הדבר. ולכן: אע"פ שהוא עצמו מסרו והוליכו לשומר נכרי אחר, מ"מ, כיון שהבעלים הנכרי הטילו עליו האחריות, הרי בוודאי, שכשרוצה ליטול החמץ מהנכרי יכול לפנותו מאותו מקום למקום שהוא רוצה, ולכן: אין אומרים בזה שהוא "התנתק" מהשמירה לגמרי, גם לענין מה ש"אינו מטלטלו ממקו למקום" דכיון שהוא עדיין השומר הראשי והאחראי כלפי הנכרי, לכן נחשב לענין דידן: כאילו הדבר "מצוי בידו" שהרי ברצותו מחמת עניינו וגדרו

לטלטלו ממקום למקום" כיון שאין זה בנמצא אצלו אלא אצל נכרי אחר, וגם אין החמץ שלו, א"כ למה עובר בזה, והרי "אין זה מצוי בידך" באותו מידה שיוכל לטלטלו ממקום למקום?

אבל באמת גם זה מתבאר בדברי רבינו בקו"א סק"ה, היכא שמסביר הדין הזה לחייבו לבער בנידון הריא"ז וכותב "כיון שהוא בעצמו הפקידו ביד הנכרי הרי הוא מסור בידו לפנותו למקום אחר, דגרע מייחד לו בית שאינו מסור לו שהרי אותה זוית מסורה לנכרי כדפירש"י...". שכשהמפקיד שיש לו אחריות שמירה כלפי הנכרי שמפקיד אצלו, הרי גם כשמוסר לנכרי אחר, אין הוא מסתלק מחובת השמירה שלו על החמץ, ולכן באם יראה צורך הרי החמץ "מסור" בידו לפנותו ממקום שהוא מונח שם, (בנוסף על סברא הנוספת של רבינו שם, שאין "הזוית" קנויה לנכרי, אלא "מסור" שאין הקרקע נקנית לא"י בשכירות עיי"ש).

ואין סברא זו של רבינו בקו"א שם (שגם הישראל הנפקד "מסור" בידו החמץ גם כשהוא מוסר לנכרי אחר), בסתירה למה שמשמע מרבינו בהלכה דידן, שהעיר על סברא דידן שאין החמץ בשומר המייחד לנכרי מקום "מצוי בידו" לפנותו ממקום למקום, דלכאו' למה עובר הישראל כשגוף החמץ שלו אצל בית הנכרי (ומיישב דשם גוף החמץ שלו כנ"ל), דלכאו' למה לא נאמר שאין סתירה מלכתחילה, כיון שגם בחמץ שלו, המופקד ברשות הנכרי, בידו של בעל החמץ "לפנותו ממקומו" וליטול החמץ מיד הנכרי כשהוא רוצה?

בשאלה הב', נציע דברינו, ונציע גם מהלך אחר גם בכונת רבינו, לפרש שלא כדברינו לעיל אלא שבאמת החיסרון דיחד לו בית ומה ש"אינו מצוי" קשור בזה שאינו "בבתיכם".

הנה בשאלה הראשונה, שהסברנו לעיל שרבינו בחר לפרש על דרך דברי רש"י שהמציאות ד"ייחד לו בית" עניינו וחסרונו במה ש"אינו יכול לפנותו ולטלטל ממקום למקום" ובזה אינו "לכל חפציו", אולי יש לומר בשנים:

א- מה שלא רצה לפרש שה"ייחוד לו מקום" מכוון בזה שנתן והקנה לו עצם המקום להנכרי, על ידי שהשאלו, (ומש"ה אינו מקום של הישראל), כיון שרבינו מסביר בקו"א ה' שאכן אין הנכרי קונה מקום הזה בשכירות והשאלה על ידי חזקה, והיינו: שאין זה רק מה שאין הקנין שכירות מועיל להיחשב כשלו לגמרי של השוכר, אלא שבאמת אין כאן קנין שכירות כלל בזה שהנכרי החזיק בהשתמשות מקום הזה, ועצם ענין זה גם מדויק בזה שהמקום רק "מסורה להנכרי" (לשון רש"י ולשון רבינו).

ולכן הוכרח לפרש שה"ייחוד" מקום הלזה, עניינו מה שמוסר המקום להנכרי. והנה: באם נאמר כן, אולי יתבאר ב' השאלות בחדא מחתא: אין נראה לרבינו לבאר שה"ייחוד מקום" הוא אך ורק בזה שיכול לשמש בהמקום הזה עבור שמירת החמץ, כיון שלכאור' במה שונה מקום הזה משאר מקומות בבית הישראל, והרי לא נקנה לו מקום המיוחד הזה יותר משאר מקומות הבית, אלא מוכרח מזה, שמה

(שהוא השומר והאחראי כלפי הנכרי), לפנותו ממקום הנכרי השומר השני, למקומו שהוא יבחר בו, לכן נחשב שהוא "מצוי בידו" גם ענין המדובר בהלכה דידן.

אולם לאחרי הכל: יש לעיין עוד מה ההכרח לרבינו בב' דברים בסוגיית זו, לפרש דוקא באופן זה, ולא באופן אחר, והשאלה בשנים:

(א) מה ההכרח רבינו להפירוש ש"ייחוד לו בית" עניינו, ש"אין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו", (מה שאין המושג מבואר להדיא בראשונים, ולמרות שנתבאר לעיל, שמקורו מרש"י, מ"מ מה ההכרח לבאר כר"י, בפרט כשכללות שיטתו בהסוגיא אינו כר"י אלא כהר"ת, ואליבא רש"י ניתן לומר שכתב פירושו שבזה מתבאר יותר מה שבזה עצמו אינו מקבל (אחריות)?

(ב) מה המקור לרבינו לבאר שיטת ר"ת שהחסרון של "ייחוד לו בית", הוא בזה שכיון שאינו מסור לפנות ולטלטל מזוית לזוית חסר בזה ש"אינו נעשה כשלו ממש" היינו חסרון ב"השלך" בבעלות החמץ, ולא כפשטות דברי הר"ת דמדמה דין זה ל"חמץ של גוי בבית של הנכרי", דנראה מזה שיש חסרון משום שחסר "בבית" ו"רשות" של מקום החמץ, ומה ההכרח לפרש כפירוש זה ולא כפשטות המתפרש באיה ראשונים שהחסרון בזה הוא מחמת שחסר ב"רשות" מיקומה של החמץ?

והלימוד הוא (לא במה שנתמעט מבתיכם, כפי שמתפרש בכמה ראשונים, אלא) במה שאולי נראה מפשטות הגמ' ומה שאפשר לפרש בכמה ראשונים שאכן החסרון בייחד לו בית הוא בזה ש"אינו מצוי" להיות "נעשית כשלו ממש".

אבל עדיין אפשר לטעון, דלכאורה אין הכרח גמור בזה לשאלה ה', שהגם שיש הכרח שענין ד"ייחד לו בית" קשור עם מסירת המקום לשמירת החפץ, וגם שלא יפנהו ממקום למקום, ומ"מ הוי הטעם במה שאינו עובר, משום שלענין איסור הנ"ל אינו בבתיכם, וכפי שמפורש בכמה ראשונים.

ע"ז יש להוסיף עוד הכרח, וכפי שהקשה תלמידי - ידידי היקר, הת' שמואל שי' בראפמאן, והוכיח מחמת קושייתו (אלא שהוא עצמו לומד שמהכרח הזה, יתפרש רק השאלה הראשון, למה הוכרח רבינו לבאר ש"ייחד לו מקום" פי' "אינו מטלטלו ממקום למקום", אבל לדעתו דברי רבינו עצמו מתפרש שהמיעוט דייחד לו בית מחמת שלענין דידן אין "בתיכם" אלא "כאילו" "ביתו של עכו"ם". מ"מ לענ"ד מתפרש יותר ההכרח וקושיא הלזו, לבאר גם שאלה ה': שמזה מוכרח יותר לפרש שהמיעוט אינו

ש"מיוחד" במקום הזה, הוא שהחמץ צריך להישאר במקום הה דוקא, שזהו רצון הנכרי¹⁰⁰, וזהו הבטחת הישראל שלא יפנהו ממקום למקום,

וא"כ מובן מזה שהמקום יהא מיועד רק להשתמשות הנכרי, ושלא יוסר החפץ שהנכרי מסרו לשמור אותו.

ובמילא מובן מזה גם שאלה ה': שפעולתו בזה הוא, (לא כ"כ מה שנמצא "בבית העכו"ם" כיון שבאמת אינו בית העכו"ם ממש, שלא נעשה כאן אפי' קנין לענין זה, אלא רק) שמגביל עצם השתמשות החמץ ביד הנפקד הישראל, שעל ידי שבפועל מסור להנכרי מקום זה, והחמץ מונח על מקום זה, הרי בפועל אין להישראל הרוצה לקיים הבטחתו, ההנהגה עם החמץ "כבשלו ממש", על ידי שכיון שהחמץ מונח במקום המיוחד להנכרי ובמילא מסור שם להישאר שם, במילא אין יכול לפנותו ממקום למקום ובמילא אין זה "כשלו ממש".

והגם שעדיין היה מקום לבאר שהלימוד ד"לא ימצא בבתיכם" מגלה שאע"פ שאין כאן אפי' מעשה הקנין על ידי חזקה, מ"מ לענין איסור ד"לא ימצא" מספיק מה שמסור ביד הנכרי שלא יחשב "מצוי בבתיכם" אלא "בבתיכם" של עכו"ם להלכה זו, ולכן בחר רבינו לפרש כוונת הגמ' שהחסרון

שישנו קנין במקום הזה), אבל לכאור' במה שכתב רבינו ומפרש שהבטיחו הישראל לנכרי נראה שזהו רצון הנכרי והישראל הבטיחו לעשות כן.

¹⁰⁰ בב"ח המובא בקו"א ד' נראה, שאין זה תועלת גמורה לנכרי, שאולי היה רוצה שהישראל ישמרנו בכל מקום שהוא, ואולי אינו רוצה במתנה זו (וכנ"ל בפשטות לומד

כשומר חמצו של נכרי בבית (שהגם שפירות של המקום של הנכרי, מ"מ) שגופו שייכת להישראל?

[נדגיש עוה"פ: שקושייא זו אינו לדעת הרמב"ן והר"ן, שאין עובר ברשות שאינו של הישראל, ואין אומרים שעובר מה"ת כשנפקד "משאיל" להמפקיד שייחשב ביתו, וכמו"כ אין להקשות כן לדעת הרבינו יונה: כיון שלדעתו עובר בכל מקום בחמץ שלו ממש, אפי' ברשות אחר, אע"פ שאין אחד "שמשאיל", אלא שבחמץ שאינו שלו לא יעבור אלא בקע"א וגם נמצא בביתו כנ"ל בדברי התוס' רי"ד ועוד, אבל הרא"ש, ובמיוחד לביאור רבינו בהרא"ש יוקשה כנ"ל, שאינו עובר בבית שאינו שלו, אבל שהשאילו זה נחשב לבית שלו, ולאידך, בהשאיל לאחר, אבל כשהבית גופו שלו הרי הוא עדיין עובר, קשה כנ"ל].

ולכן מפאת קושייא זו: לענ"ד מוכרח רבינו לפרש בשאלה הא' הפירוש ב"ייחד לו בית" ע"ד היוצא מהבנתו בפרש"י ב"לכל חפצין" כנ"ל, ולענ"ד בזה מוכרח יותר רבינו לבאר גם בנוגע לשאלה הב' שהחסרון ב"ייחד לו בית" (אינו במה שאינו בבית שלו, אלא במה) שאינו "נעשית כשלו ממש". (אלא שהת' שמואל שי' הנ"ל, לומד בנוגע לשאלה הב' באו"א כדלהלן שאכן רבינו כוונתו ללמוד בעיקר החסרון ב"ייחד לו בית" מפאת שאינו "בבתיכם, אלא, בבית הנכרי"):

לענין שאלה הא': שישנו חידוש בענין ה"ייחד לו בית" במציאות

מחמת בתיכם, אלא מחמת ש"אינו כשלו ממש"):

והוא, שרבינו לשיטתו, שלמד במפקיד אצל נכרי או ישראל שעובר אע"פ שנמצא ברשות הנפקד (דלא כשיטת הר"ן והרמב"ן, מחד גיסא, ודלא כשיטת הרבינו יונה לאידך גיסא שעוב בכל ענין, אלא כשיטת הרא"ש שמה שעובר בזה הוא), רק משום שכשהפקידו בבית הנכרי, הרי הנכרי משאיל לו המקום, ובמילא זה נחשב "ביתו של ישראל", ורבינו עוד הוסיף הדגשה שהמקום "קנוי" לו, דנראה מזה שקנוי לו ממש כדי שיעבור עליו משום זה.

דלפני"ז לכאוי יוקשה: ובהקדם קושייא אחרת, למה נאמר שבקיבל אחריות ולא ייחד לו מקום שהישראל הנפקד עובר בזה, והרי כיון שהישראל הנפקד שומר להנכרי המפקיד הרי "השאיל" לו להנכרי המקום הה, וא"כ למה עובר ואינו נחשב כחמץ של נכרי בבית הנכרי. קושייא זו הקשה בט"ז בסי' ת"מ סק"א, ולכאוי התירוץ בזה, ע"ד דברי המקו"ח בסי' ת"מ: שהגם שהישראל השאיל המקום לנכרי, מ"מ גם להישראל נשאר קנין המקום (ועוד: שהקנין הזה, הוא קנין הגוף של המקום), ולכן הרי"ז נחשב גם לבית הישראל כדי שיעבור עליו, אלא שלפני"ז יוקשה לאידך גיסא: מה מועיל "ייחד לו בית" בקיבל אחריות, להפקיע האיסור שהייה, שאע"פ ש"ייחד" והשאיל מקום הזה עובר הנכרי, מ"מ, הרי עדיין גוף ועצם מקום הזה שייך להישראל, כמ"ש לענין היכא דלא ייחד לו בית, וא"כ למה אינו עובר בזה, שייחשב

להדיא בראשונים, שהחסרון מחמת ש"אינו שלו ממש", והרי רבינו עצמו כתב בקו"א ט' שהמקור בפירוש הכללי בייחד לו בית לשיטות דמדובר בקע"א הוא: מהר"ת, רא"ש, רו"ה, והרמב"ן, והרי בכמה מהם הוזכר להדיא כנ"ל שהחסרון מחמת שהוא בבית הנכרי, ולא נראה מהם להדיא שכתבו להדיא שהחסרון מחמת דהוי כמו "אינו שלו ממש".

וטענה זו הוא טענה מרכזית בדברי תלמידי שמואל שי הנ"ל, ולכן נד מכל פירוש הזה, ומפרש בדברי רבינו עצמו במהלך שונה כדלהלן.

ואין לומר שמקור רבינו הוא מדברי התוס' בב"מ פ"א: ששם אכן הביא הדין דייחד לו בית, בענין שהחסרון משום ש"אינו שלו", וכמ"ש שם "...וכן בפרק כל שעה (פסחים ד' לא: ושם ד"ה בדר"י) גבי ישראל שהלוה לנכרי על חמצו עובר עליו משום דרבי יצחק, כדאמרין התם, התם נמי כיון דשלא בשעת הלואה קני אהני שעבודיה בשעת הלואה ליחשב כשל ישראל, וכן נכרי שהלוה לישראל על חמצו אי לאו דנכרי מישראל לא קני לא היה נאסר אף משכנו בשעת הלואתו דלא קני כיון דשלא בשעת הלואה הוה קני בשעת הלואה נמי הוה אלים שעבודיה דנכרי שלא יצטרך לבערו. ואף על גב דהוי דישראל וקרינא ביה שלך, מ"מ מדאפקיה קרא מלא ימצא לא מחייב אלא כשמצוי לו לגמרי, וכיון דאלים שעבודיה דנכרי לא חשיב מצוי והכי נמי אמרינן בפרק קמא דפסחים (דף ו, א ד"ה יחד) יחד לו בית אין זקוק לבער אף על גב דחשיב לגמרי כשל ישראל

הדברים, שאין השומר מתנהג בחמץ הזה כבשאר "שלו", בזה שאין הוא מטלטלו ממקום למקום אחר, ובמילא לענין שאלה הב': מוכרח רבינו לבאר שבאמת אין כאן החסרון מחמת שאין הבית שלו (כיון שגוף הבית הוא שלו ממש, ויש לו לעבור ע"ז כנ"ל), אלא משום שבאמת אין לנו לחדש בענין זה, שהחמץ אינו "שלו ממש", שאין גוף החמץ שלו (שאז לא היה הצורך יהא "נוהג" בו "כשלו ממש" להתחייב בביעור, כיון שהחמץ שלו, ולה נתכוון רבינו בסוף הסעיף), ולכן: הגם שה"לא ימצא" מרבה לאסור ולחייב בביעורו כל חמץ שאינו שלו שקע"א, מחמת שע"ז מתחדש ד"נעשית כשלו ממש", מ"מ נתחדש מ"לא ימצא" הלזה עצמו, שכדי שייחשב "כשלו ממש" צריך שיהא נוהג עמו "כשלו ממש", ולכן כשחסר ענין הזה, בזה שאינו יכול לטלטל ממקום למקום יש בזה החסרון ד"אינו מצוי בידך" ולכן אינו עובר עליו.

אלא שלפירוש הזה לכאורה צ"ע: מהו המקור לרבינו בדבריהם לפרש כוונת הר"ת בסוגיין שהחסרון אינו מחמת שבזה נחשב הגומה וכאילו החמץ בבית הנכרי, אלא שהחסרון בזה הוא מה שאינו "כשלו ממש", (והדמיון שכתבו רבינו לחמץ של נכרי בבית הנכרי, לפירוש דידן, הוא שגם בזה עצמו החסרון הוא בזה שאין בזה "מצוי", בידך כנ"ל), והרי בדברי הראשונים הרמב"ן והר"ן לשטתייהו, ותוס' הרי"ד ודעימי הביאו דברי הר"ת בכללות בענין שהחסרון הוא מחמת שאין זה "בבית הישראל" אלא הוי כמו שהוא בבית העכו"ם, וכן כתבו והביאו המג"א בסק"א, ולאידך לא הוזכר

ולענ"ד אפשר לומר: שמקור רבינו הוא צירוף של דברי רש"י¹⁰² בסוגיין שכותב להדיא ש"מצוי בידך" הוא "לכל חפצך" שפירושו כנ"ל, שיכול לנהוג כאילו היה שלו ממש, ובמילא ההיפוך הצורך דיחיד לו בית: שע"י שייחוד ו"מסר" הזוית להנכרי אין החמץ עצמו מצוי בידך, וביחוד עם זה נראה גם שמקור רבינו הוא פירושו דברי ר"ת כפי שהם מובאים בפשטותם בתוס' דידן ד"ה יחד לו בית, דבדברי רב אשי לא הוזכר שם אלא עצם הדרשא "מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון דיחיד לו בית", דפשטותו נראה שמפרש בדרשא כפשטות הגמ' (בהשמטת המילה ד"בבתיכם") דעצם החמץ אינו מצוי מחמת דיחיד לו בית, ולא כתבו כאן שהאינו מצוי הוא מחמת שאינו נמצא "בבתיכם", אלא עצם הדבר דיחיד ליה לו בית, מהווה ליה להחמץ אינו מצוי בלי קשר שמיקום החמץ ברשות העכו"ם, אלא שהחסרון הוא בהחמץ עצמו, והיות "ייחוד לו בית" מהווה עצם החמץ מצד עצמה כמו ש"אינו מצוי" ובמילא "אינו שלו".

אלא שאח"כ כתבו התוס' דרב פפא "אית ליה מסברא", דהיינו שלומד הלכה זו עצמה מסברא ובלי לדרוש זאת מפסוק (כאילו ללמוד מאיזה ייתור מפסוק זה), וסובר דיחיד לו מקום הוי

כיון דקבל אחריות מ"מ כיון דיחיד לו בית אינו מצוי אצלו".

דמדמה ענין החסרון ד"ייחוד לו בית" (דאע"ג שקיבל אחריות, מ"מ כיון דיחיד לו בית אינו מצוי אצלו), להצורך שהנכרי תופס משכון של הישראל, דאם היה קונה (שלא בשעת הלואתו, היה מועיל להיחשב) היה "אלים שיעבודה" (ענין הקנין), שלא להישב "מצוי בידו" של הישראל, וכמו"כ הוי ההבנה לפ"ז בישראל תופס משכון של נכרי שמשום ר' יצחק "אלים שיעבודה" גם במשכון בשעת הלואה, שייחשב "של ישראל" דמזה נראה שכל המעלות והחסרונות בצירורים אלו הם בעצם "קנין" או "שעבוד" בענין זה, דמזה מובן שבמה שמדמה הצורך של "ייחוד לו נכרי" לנידונים אלו, שע"ז חסר בכח הקנין של הישראל בחמץ זה¹⁰¹, שלכאורה הוא מקור ברור לדברי רבינו.

אבל לכאו' אי"ז מספיק כנ"ל: כיון שרבינו כתב בקו"א שמקור שיטה זו היא בעיקר דברי הר"ת ועוד ראשונים דלעיל שהביאו הר"ת, לכן יש לנו למצוא מקור בדבריהם אלו, שהם פירשו הר"ת שהחסרון מחמת שאינו "כשלו ממש", ובתוס' בב"מ לא הובא פירוש זה, בשם הר"ת, וא"כ אין לומר שזה המקור לדברי רבינו?

אחריות", ורבינו מפרש כן לשיטה ההפוכה משיטת רש"י, דאפי' בקיבל אחריות פטור בייחוד לו בית, אין זה סותר שרבינו יפרש לשיטתו לענין הפירוש והגדר ב"ייחוד לו בית" שאינו זה מצוי "לכל חפצך", ואינו מטלטלו ממקום מקום כנ"ל.

¹⁰¹ אלא שמקור זה עצמו אינו מספיק להיות מקור גם להסבר שהא שאינו מצוי בידו קשור לזה ש"אינו מטלטל ממקום למקום".

¹⁰² וכדלעיל: שהגם שרש"י פירש זאת לשיטתו, שהייחוד לו בית מהווה "לא קיבל

לפנותו ולטלטלו לכל מקום שירצה כמו חמץ שלו ממש".

ולזה אנו מבארים כוונת רבינו: שבאמת עיקר החסרון הוא במה ש"אינו כשלו ממש", והוא משום ש"אינו מצוי בידו" לפנותו ולטלטל למקום שירצה, אלא שכיון שחסרון הוא רק בחמץ של הנכרי ולא בחמצו של הישראל, שבה אין מה שאינו יכול לטלטלו ממקום למקום מגרע מה"שלו ממש", דנמצא שיש חידוש שהגם שאנו מחשיבים "אחריות" ליעשות "כשלו ממש", ואעפ"כ מגבילים זאת שזה דוקא באם "יכול לטלטלו לכל מקום שירצה", לזה הביא עוד דוגמא, "והרי"ז דומה" לעוד הלכה שישנו דוקא בחמץ של נכרי שקע"א: שהגם שבחמץ שלו עובר גם ברשות הנכרי, שאז אנו אומרים שבאמת הוא "משאיל" להישראל הרשות, ובמילא הוא "כשלו ממש" אבל כשמדובר בחמץ של נכרי, אז כיון שאין לומר בזה "דמשאילו" כנ"ל, אין עצם האחריות מספיק להחשיבו "כשלו ממש", כיון שחסר עוד פרט: "בבתיכם" מה שנמצא בחמץ של הנכרי, מגרע שלא להחשיבו כשלו, לכן הוא הדין נמי: בחמץ של נכרי שקע"א הנמצא באופן ש"אין יכול לטלטלו למקום שירצה" גם בזה מגרע שלא להחשיבו "כשלו ממש".

ולדברינו נמצא שרבינו פירש כן ככוונת הר"ת בפי שהביאם התוס' דידן, ובמילא מתאים עם מה שכותב בקו"א סק"ט, שמקור ההלכות שהביא ב"ייחד לו בית" הוא מהר"ת. ואע"פ שבכמה ממקורות אחרות (רמב"ן והרא"ש) נראה שלמדו החסרון ב"ייחד לו בית"

כאילו אחריות בחמצו של נכרי בביתו של נכרי, ואפשר אכן לפרש: שבדעת רב פפא, החסרון מסברא הוא בעצם שאין "בתיכם", שלענין חמצו של נכרי בבית של נכרי (שאין אומרים בזה "השאילו" להשומר דאדרבה המקום משמש עבור הנכרי עצמו כנ"ל), אין עובר כלל בלי דרשא מיוחדת, וכמו"כ סובר רב פפא, דבייחד לו בית הוי כמו ביתו של עכו"ם.

אבל כל הנ"ל לרב פפא, אבל לרב אשי, הרי הלימוד שלו הוא מהפסוק "לא ימצא", דבחסרון דייחד לו בית הוא עצם הדבר שאין החמץ מצוי אצלו מחמת שאין יכול לטלטל ממקום למקום, והוא שאין יכול לטלטל ממקום למקום הוא מחמת שהזוית מסורה לנכרי ובמילא אין יכול לטלטל ממקום למקום, "...כיון שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ממקום למקום אחר, שהרי כבר מסר אותה הזוית לנכרי", דמסירת הזוית להנכרי הוא סיבה לזה שאין יכול לטלטל החמץ ממקום למקום, וענין מה שאינו יכול לטלטלו הוא מה שמשחייב כאילו אינו שלו כלל, שאינו מצוי בידו כשלו.

אלא שבביאור דידן עדיין צריכים לבאר, מה שרבינו הוסיף ושילב בסוף הסעיף החסרון בייחד בית, ש"אינו מצוי בידך שההרי מונח בזוית המיוחדת לנכרי, והרי"ז ומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו, ולאידך מסיים דבריו בסוף הסעיף עוה"פ כמו שכתב בתחילת הסעיף, שכיון שאין זה חמץ של ישראל ממש, אינו עובר עליו "אא"כ הוא מסור בידו

ייוחד לו בית בזה שהוא חמץ של נכרי, וגם בבית נכרי, דא"כ היה לו לעבור גם כשהשומר מסרו לנכרי אחר לשמור ברשותו של הנכרי ההוא, ומזה שאינו עובר מוכרח שאין זה החסרון וטעם הדין, אלא מה ש"אינו מצוי" ביד הישראל בזה שינוי יכול לטלטלו למקום שירצה, ולכן מובן, כפי שמסביר רבינו בקו"א ה', שגם כשמוסר החמץ לנכרי שמור בביתו, הרי הישראל "מסור החמץ בידו", שהרי הוא יכול לפנותו לכל מקום שירצה! ונמצא שהלכה הלזו עצמה, מכריח שייוחד לו בית החסרון בזה שאינו מצוי בידו, ובמילא גם שאין החסרון בזה שנמצא בבית הנכרי כשלעצמו כנ"ל.

בקצור נמצא לדברינו: א - עיקר החסרון בייחד לו בית, הוא מה שאין להחשיב חמץ שקע"א הנמצא במקום שאינו יכול לטלטלו כרצונו להיות נחשב "כשלא ממש", ואין זה נכלל "בלא ימצא" שהוא מה שהמצוי, מחשיבו כשלו, אבל כיון שבזה "אינו מצוי בידך" אינו כשלו.

ב- עוד: ההלכה שאינו עובר בחמץ נכרי שקע"א הנמצא ברשות הנכרי שנתמעט מ"בתיכם" ו"גבולך" גם הלכה זה עצמו קשור בזה, שעל ידי זה "אינו מצוי בידך" להחשיבו "כשלו ממש".

זה מהלך א' בהבנת כוונת רבינו, וההכרח שהביאו לפרש כן, והמקור בדברי הראשונים לענ"ד.

אבל תלמידי ידידי היקר, שמואל שי בראפמאן, חולק בכל זה, הן בהבנת

מחמת שאין זה "בתיכם" כנ"ל, מ"מ, רבינו בחר לפרש בפנים כפי' הר"ת וכפי שמובאים בתוס' דידן שלדעתו אין זה הדברי הראשונים הנ"ל בפרטים אלו. והגם שרבינו ציין למקור לראשונים אלו, הרי"ז לכללות השיטה שהדין דייחד לו בית הוא אפי' בקיבל אחריות, אבל בפרטים ודקויות של הדרשא בחר לבאר כהנ"ל וכנ"ל.

אמנם יש להוסיף בכל הנ"ל: שיש עוד הכרח לרבינו לבאר המציאות דייחד לו בית בזה ש"אינו יכול לטלטלו ולפנותו למקום אחר" (שאלה הא'), ובמילא אולי אפשר שבזה מתיישב ההכרח לפרש גם חסרון והגרעון ד"ייחד לו בית", דאינו משום שזה כאילו נמצא בבית של הנכרי האחר (כפשטות דברי הראשונים), א"א שבאמת עיקר החסרון הוא במה ש"אינו מצוי בידך" שהחמץ "מסורה" להנכרי, בזה שאין הישראל יכול לטלטלו למקום שירצה, (ובזה אפשר שהוא עומק הדמיון לחמץ של נכרי בבית הנכרי, שגם בזה, הגם שקיבל אחריות, מ"מ יש חסרון בזה שאין החמץ "מצוי" אצלו, עד שאפשר שעצם מה שנמצא בית העכו"ם חסר גם ביכולת שלו "לטלטלו" למקום שירצה).

והוא בזה שיבואר להלן בסי"ב ובקו"א ה', שנפסק בהרמ"א ההלכה של הרי"ז: שעובר השומר הישראל שקע"א גם כשהוא מוסר החמץ שבידו לנכרי אחר לשמור עליה, אע"פ שאינו נמצא "בידו וברשותו" וביתו אלא ביד ורשות ובית נכרי אחר, ואעפ"כ עובר עליו לדעת הרמ"א וכל האחרונים, דמזה מוכרח: שאין החסרון וגרעון של

רבינו באמצע הסעיף שכותב להדיא שייחד לו בית "דומה" לחמץ זה שהוא של נכרי (ולא של ישראל ממש), הנמצא בבית הנכרי, אלא שלדעתו, מה שכותב רבינו בתחילת הסעיף ובסופו, שבזה נמצא שאין החמץ "מצוי בידך", ש"אינו מסור בידו לטלטלו ממקום למקום", ולומדים זה מבפסוק "לא ימצא", לדעתו מתפרש ענין זה כך:

דכיון שכל מה שעוברים בחמץ של נכרי שקע"א, הוא מחמת חידושו של תורה, ללמוד מ"לא ימצא" עצמו, שהאחריות משווה "כאילו שלו ממש", לכן בענין כזה (חמץ נכרי דקע"א) הנמצא "בבית עכו"ם" הרי במה שנמצא בבית העכו"ם, הרי זה מגרע שלא נאמר שחמץ זה "כשלו" כיון שמיקום החמץ לנכרי אין אנו מחדשים שחמץ כזה "מצוי" ונמצא בסיבת ישראל, ומתייחס אליו, באופן דנמצא שמה שאין "מצוי בידך" הוא מחמת שאין זה "בתיכם".

- ולכאורה סמוכין ליסוד זה כבר נמצאים בדברי המאירי (דף ו' ע"א, ד"ה גוי) שכתב "כשהוא של גוי מיהא אלא שהוא קבל עליו אחריות אין אחריות עושהו כשלו אלא ברשותו של ישראל". והוא עצמו כתב לפני זה כמה פעמים שהגדר של יחד לו בית הוא שהחמץ נמצא בביתו וברשותו של הגוי ולא ברשות ישראל. וכן הוא כתב להדיא לאחר זה (ד"ה והסכימו הגאונים) "שאף בייחד אי אתה בהיתירו אלא מפני שהוא בביתו של גוי", אלא הפירוש הוא כדברינו, דכל היכא דהחמץ שקיבל עליו ישראל אחריות אינו נמצא ברשות ישראל, אין לנו

דברי רבינו, וה בהבנתנו בדברי התוס' בסוגיין דידן:

כנ"ל, טוען שרבינו נקיט כמקור לשיטה "ייחד לו בית" הוא בדברי ראשונים הנ"ל, וכיון שבכמה מהם מפורש להדיא, שמבארים החסרון ד"ייחד לו בית" בזה דהוי כמונח בבית הנכרי, ולא הזכירו כלל וכלל מה שאינו מצוי בידך מהווה "כאינו שלו ממש", (שהוא חסרון בעצם היחס שלו בבעלות החמץ), לכן לא מסתבר שרבינו לא יפרש ההלכה זו כמותם, ויסמוך על פירוש תוס' דידן דוקא בכוונת ר"ת, ובפרט:

שהוא חולק עלי במה שטענתי שהתוס' דידן מתפרש כאילו החסרון מחמת שהחמץ אינו מצוי בידך מחמת ש"אינו יכול לטלטלו למקום שירצה" כיון שזה לא הוזכר כלל בדבריהם בסוגיין, ומה שלא הוזכר "בתיכם" בדבריהם, אינו שונה ממה שהגמ' עצמה לא הזכירה מילה זו, ואעפ"כ סוברים בראשונים שזה כוונת הענין, שהחסרון ב"ייחד לו בית" הוא במה שאין זה "בביתו" לא כמונח "בבית של נכרי", ובפרט שהתוס' מסיימים להדיא ששיטת רב פפא לפטור מביעור חמץ, שזה "כאילו מונח בבית של נכרי" ובמילא זה הפירוש בדברי רב אשי!

ולכן הוא סובר לפרש כוונת רבינו בכיוון הפכי מדברינו: שבאמת הן הראשונים וכן רבינו מפרש שהחסרון ב"ייחד לו בית" הוא מחמת שחמץ זה נחשב "כאילו בביתו של נכרי" שאינו עובר כשזה חמץ של נכרי שכל איסורו מחמת "אחריות", ובזה מפרש דברי

החמץ נמצא להמפקיד, אמרינן דגם הנפקד עובר), משום דכל זמן שאין להחמץ מקום מסוים בבית הנפקד אין המקום שבו החמץ, מיועד להיות החמץ קבוע שם, ולכן אין המקום נהפך להיות שייך בעל החפץ המונח בו (בארעי) כמו ביתו ורשותו של הגוי, אבל כשייחד לו זוית מסויימת שהחמץ מחוייב להישאר שם, ולא להיות מופנה למקום אחר הרי אותו המקום נהיה כאילו הוא ביתו ורשותו של גוי.

וכשכותב: "...כיון שאין החמץ מסור ביד ישראל לטלטלו ולפנותו מזוית למקום אחר, שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי", כוונתו רק לבאר דהסיבה שאינו יכול לטלטלו הוא משום "שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי", דהיינו, שכיון שהישראל ייחד זוית במעמד הנכרי "והבטיח לו שזוית זו תהא מיוחדת לחמצו עד שיבא הנכרי ויטלנה משם", יוצא, שאינו יכול לטלטלו, אבל כל זה הוא רק הקדמה שזה עושה שהמקום נחשב כרשות הנכרי, וכפי שממשיך רבינו "והרי זה דומה". נמצא שזה שאינו יכול לטלטלו, הוא גם המסובב מזה שמסר אותה זוית להנכרי, וגם במה שמתבטא זה שמסר אותה זוית להנכרי.

אבל לענ"ד: אין נראה לפרש כוונה זו בדברי רבינו, דבנוסף שנראה יותר הן מתחילת דבריו והן מסוף דבריו, שה"סוף דבר" המועיל שנדרוש ש"אין זה מצוי בידך" הוא מה ש"אינו מטלטלו לכל מקום שירצה", שנראה שהוא הסיבה למה שאינו עובר בזה, הרי רואים כן גם במשפט רבינו: "...כיון שאין החמץ מסור ביד ישראל

הלימוד של קבלע"א ויוצא שאין האחריות עושהו כשלו, משום, שרק כשהחמץ מצוי בבתים - ברשות ישראל, נתרבה שקבלת אחריות נעשה החמץ כדילכון דמי, ובלשון רבינו "כשלו ממש".

ולפי"ז: מה שרבינו כותב שחמץ זה "אין מטלטלו ומפנה למקום שירצה", הוא כי על ידי זה נמצא שהמקום נחשב כאילו הוא ביתו ורשותו של הנכרי, וענין זה הוא הגדר של ההלכה ש"יצא זה שאין מצוי בידך" (וסוף דבר יוצא שאינו נכלל בהריבוי של "לא ימצא" מכל וכל כנ"ל).

וזוהי כוונת רבינו, כשמביא הלימוד, (דמסתבר שבמקום זה יכתוב עיקר הגדרת ההלכה) כותב: "והרי זה דומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו", אבל אין כוונתו שמה "שאיך בידו לטלטלו", היא היא הגדרת הדין בהמובן שחסר בה"שלו", אלא כוונתו שזה האופן כיצד מגיעים שהמקום יחשב כרשותו של הנכרי, דהיינו שזה שהסכים עם הנכרי שאינו יכול לטלטלו ממקום למקום מראה (ובזה הוא גם כן מתבטא) שגוף מקום הזוית הפרטי שייחד להנכרי, מיוחד ומיועד לשמירת חמץ הנכרי, ושהנכרי מקפיד שיהיה מונח דוקא במקום זה ולא במקום אחר, הרי זה עושה מקום החמץ כביתו של גוי משום דהישראל לא יכול להסירו משם.

וזוה שונה מפקדון בלי יחוד, דשם ההלכה דשניהם עוברים, (וכמבואר לעיל בסעי' א' דאע"פ דהמפקד עובר משום דהנפקד משאיל מקום שבו

ברשות המשכיר, הרי לולא זאת שהמשכיר מתייאש מזה, בזה שהשוכר יטול החפצים שנשארו שם, ומשו"ז מפקירו, היה המשכיר עובר בזה (מה"ת), אע"פ שאין זה חמץ הנמצא בביתו, ולכאור לפי הנ"ל לא היה לו לעבור, כיון שעצם הענין מה שנמצא ברשות שאינו שלו, לולא שהלה השאילו, יש לגרע שלא לעבור עליו, (והרי בענין זה אין השוכר משכיר להמשכיר, כיון שאין המשכיר מניח החמץ מדעת השוכר, דאז לא היה מתייאש כו') והרי לכאור אין המשכיר "יכול לטלטל למקום שירצה" כמו שנמצא ברשות השוכר, שהרי אין לו שום שיעבוד במקום ורשות השוכר, (וכנ"ל נראה לכאור ששם אין מועיל הסברא הכללית של הרא"ש "שהשאילו", שהרי אין הדבר נמצא שם ברשות ודעת השוכר).

אלא שלטענה זו עצמה יש לדון ויש לדחות מחמת שנאמר שאין זה נחשב "אינו יכול לטלטלו לכל מקום שירצה" כיון שהוא בעלים הגמורים של החמץ הרי יכול לתבוע את השוכר להחזירו החמץ ולטלטלו משם לכל מקום שירצה, אבל יש לדון ולומר, שסו"ס במיקום החמץ עצמו כפי שהוא נמצא אין המשכיר יכול לטלטלו באותו מקום עצמו, ובמילא לענין זה ייחשב כאילו הוא "בבית של עכו"ם" ולא יעבור עליה, ויש לדון הרבה בסברות אלו לדמות ולחלק מציוור זה וציוור הריא"ז (ששומר

לטלטלו ולפנותו מזוית למקום אחר, שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי", שנראה בעליל לענ"ד, שמה שהמקום מסור להנכרי, הוא סיבה לזה שע"ז אין החמץ מצוי ביד הישראל, ובמילא נמצא שמה שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו לכל מקום שירצה, הוא סיבה העיקרית במה שאינו עובר על שהייתה ומציאותה.

עוד יש פקפוק קצת למהלך זה: שלפ"ז שעצם מה שאנו מחשיבים שאין מיקומה של החמץ ברשותו, ב"ייחד זוית" להנכרי, נחשב כאילו הוא "בבתיכם" אלא נחשב כאילו החמץ הנמצא "בבתיכם" של הנכרי, א"כ לפ"ז יש מקום לטעון שסברא זו תהא גם בחמץ של הישראל ממש הנמצא ברשות אחר, (כשלא נמצא ברשות שומר ופקדון או אפי' כשאינו בתורת פקדון אלא שנמצא שם מדעת הבעלים שאז הנפקד "משאיל" להמפקיד, אלא) כשנמצא שם באופן סתמי.

ולדוגמא: באם יהא חמץ של ראובן ברשות שמעון שלא מדעתו¹⁰³ הרי לפי מהלך הנ"ל, הרי עצם הדבר שאין זה "ביתו" יש לגרע שלא יועיל מה שהוא שלו, לעבור עליו, ולא היה לו לעבור עליה,

ובאמת משמע יותר מדברי רבינו בס"י תל"ז ס"א, שבחמץ נשאר מהשוכר

שלא מדעתו שבזה לא יעבור על שהייתה, לכאורה נראה שאם הוא מדעת השנך, "משאיל" לו גם כשלא קיבלו בתורת פקדון.

¹⁰³ ויש לעיין מהו שיטת רבינו כשנמצא מדעתו אבל בלי קבלת פקדון, (וידועים דברי הגר"א בזה סי' ת"מ סק"ג), שלכאור ממה שרבינו רק מיעט במי שמניח ברשות חבירו

יכול לטלטלו לכל מקום שירצה"). ויש לדון בכ"ז.

אבל לדברינו אין התחלה לשאלה זו: שהרי אין החסרון בייחד לו בית כלל מחמת שבעצם זה "מקום" ובית הנכרי, שבאמת הרי סו"ס זה גם מקומו הוא, אלא החסרון הוא רק במה שאין החמץ מצוי בידו לטלטלו ממקום למקום, וחסרו זה הוא דוקא בחמץ שאינו שלו אלא קע"א, דכיון שיש חידוש דייחשב "כשלו ממש" על ידי שאחראי עליה, לכן מועיל מה שאינו נוהג כבשלו שלא נחדש ש"נעשה כשלו", ולכן מובן בטוב טעם מה שמחולק חמץ שאינו שלו אלא שקע"א מחמץ שלו, שבחמץ שלו אינו מגרע מה ש"אינו יכול לטלטל ממקום למקום", אבל לפירושו שהחסרון מתחיל במה שאינו "בתיכם" ושכשאינו מטלטל למקום שירצה הרי זה סיבה שנחשיב שזה "אינו בבתיכם" לכאור' לא היה לנו לחלק בזה בין חמץ שלו ממש וחמץ דהוי כאילו שלו, דלכאור' אין הכרח שהמיעוט ד"מצוי" על ידי "בתיכם" קאי רק בחמץ שאינו שלו אלא דקע"א, אלא שכנ"ל לסברא שלו, יצטרך לחלק בעין זה ולומר: שגם הלימוד מ"בתיכם" הבא מחמת שאינו יכול לטלטל למקום שירצה, הוא דוקא בחמץ שאינו שלו, משא"כ בחמץ שלו אע"פ שאינו בבתיכם לענין זה, שאינו מטלטלו למקום שירצה, עובר על זה.

לאחרי כ"ז, אין אנו מתעלמים מהדוחק בפירוש דידן, שהרי אין לנו מקור ברור ממש לדברי רבינו לפי פירושינו, במקום שהרבה ראשונים מפרשים להדיא שהחסרון הוא במיקום החמץ ובמה דהוי כמונח ביתו של נכרי,

הישראל שמוסר לשומר נכרי ברשות הנכרי מבאר רבינו שזה נחשב "מסור ביד הישראל" והישראל יכול לפנותו למקום אחר, ששם הרי הנכרי מסור ושומר עבור הישראל, ובמילא מוכרח לעשות רצון הישראל לטלטל החפץ למקום ורצון הישראל משא"כ במשכיר (ושוכר), וכו' וכו'.

ובזה גם נראה לפקפק לדחות טענתינו ולומר ע"ד שאמרנו למהלך דידן: שכל מה שיש גרעון במה שהוא ב"בית עכו"ם", הוא רק בחמץ של נכרי שקע"א, אבל בחמץ שלו ממש, לא נאמר בזה שישנו חסרון במה שנמצא במקום ההשתמשות של הנכרי השוכר או השואל ומשתמש במקום הזה (ולא הישראל), (וכדברי הראשונים לחלק בכעין זה, ונאמר שזה כוונת רבינו בסוף הסעיף).

שהרי לענין "בתיכם" הרי דעת רבינו כדעת הרא"ש שגם בחמץ שלו ממש, הנמצא ברשות הנפקד, לא היה עובר בזה, משום דצריך שיהיה ב"בתיכם" לולא שהלה "השאלו" וביתו קרינן ליה, הרי רואים שגם בחמץ שלו בעי "בתיכם" ואם בייחד לו בית אינו נחשב ל"בתיכם" א"כ לא היה לו לעבור גם בחמץ שלו ממש, וא"כ דכיון שלדבריו הוי עצם מה שאינו מטלטל לכל מקום מחשיבו כביתו של עכו"ם ממש, וזה מהווה "כאינו שלו", הרי לכאור' יש לדון שזה ימעט גם בחמץ שלו ממש, (ולכאור' אין נראה לחלק בין כשאינו בבית שלו כלל, שבזה צריך "השאלו" אפי' בחמץ שלו ממש, ובין חמץ שנמצא בביתו (שעצם הבית של המשכיר) אלא ש"אינו

במה שנחשב כאילו הוא "בבית הנכרי" ואין זה "בבתיכם".

(ב) אבל בהמשך נראה שם ממש כדברי התלמיד חבר שי, שדן שם לבאר למה כשלקחו ממקום שייחד להנכרי אי"ז נחשב מאותה שעה שהוא "מקבל אחריות בחמץ של נכרי בבית נכרי", שזה הוא מה שפירש הר"ת החסרון בייחד לו בית ש"הרי זה דומה למקבל אחריות בחמץ של נכרי בבית נכרי", ומבאר שהוא משום שאין הנכרי קונה המקום שייחד לו הנכרי בקנין גמור, אלא שכל זמן שלא חזר בו הישראל מהבטחתו להנכרי הרי מקום ההוא "מסור" להנכרי והוי כאילו הוא ביתו של נכרי, משא"כ לאחר ש"חזר" בו הישראל אין זה מסור ביד הנכרי, דמכל זה נראה ומוכח, שרינו מבאר כאן החסרון בייחד לו נכרי בעצם הדבר מה שזה דומה ל"חמץ של נכרי בית הנכרי" בלתי היתו קשור עם החסרון ש"אינו יכול לטלטלו ממקום למקום".

שלכן לולא דמסתפינא הייתי אומר מהלך ג': שרבינו אכן סובר שיש ב' סברות לפטור ב"ייחד בית" מביעור: **(א)** מה שאין הישראל "יכול לטלטלו ולפנותו מקום למקום שירצה", ומפאת זאת אינו נחשב "כשלו ממש",

(ב) טעם נוסף ונפרד: שבייחד בית "הרי"ז דומה למקבל חמץ של נכרי בבית נכרי" (אלא שזה עצמו תלוי

וכן פירושינו בהדמיון לחמץ של נכרי ברשות נכרי, דברי רבינו הוא דחוק (שהדמיון הוא רק במה שמוצאים אנו עוד חסרון שמחשיבו "כאינו שלו" ושהחסרון בהנלמד מבבתיכם הוא משום שבזה לא הוי "ימצא" ולא הוי כשלו)¹⁰⁴.

ולכן אנו אומרים "הבוחר יבחר" באיזה מהפירושים שכתבנו (או שימצא פירוש מרווח יותר). והנלע"ד כתבתי.

אלא שלאחר זמן, נתעורר עוד אצלי חלק מטענות תלמידי שמואל שי, מדברי רבינו בקו"א ה' דדן שם לבאר דבריו, דבייחד לו בית להנכרי ואח"כ פינה החמץ ממקום ההוא למקום אחר (עד שאפי' כשאח"כ מסר החמץ לנכרי לשמור), הרי חוזר לעבור עליו שמאותה שעה הוי החמץ מסור בידו, ומבאר שם מב' ענינים:

(א) בראשונה מבאר היאך כשפינה משם ומסרו לנכרי אחר הרי זה "מסור בידו לפנותו למקום אחר", "כיון שהוא עצמו הפיקדו ביד הנכרי", "ועכשיו מסור בידו לפנותו למקום שהוא מונח שם", שמזה נראה שהוא מבאר היאך אין בענין זה החסרון של "אינו מטלטל ומפנה למקום שירצה", כשלעצמו, דהיינו שזה עצמו מהווה סיבה שלא ייחשב "כשלו ממש" (גם בלי הרעיון

אחריות על חמצו של נכרי בבית הנכרי, דלכאורה נראה להדיא שזה עצם פירוש ר"ת ועצם הגדרת דין זה.

¹⁰⁴ ויש להוסיף סימוכין לפירוש זה בדברי רבינו בקו"א ה' שכתב בא"ד: "...שאף שר"ת וסיעתו פישו שהרי"ז דומה למקבל עליו

יכול לפנותו ולטלטלו הבא מחמת שמירת המקום להנכרי, שהיא בעצמה מחשיבה כ"אינו שלו ממש", ואח"כ כותב "והרי"ז דומה" (היינו עוד טעם) למקבל חמץ של נכרי בבית של נכרי. וצ"ע בכ"ז.

במה שבמציאות "אינו יכול לטלטלו ולפנותו" שעי"ז למקום אחר, שבזה נעשה מקום הזה ל"ביתו של נכרי"(!).

אולי אפשר שרבינו התכוון לזה גם בפנים סי"א, ובתחילה נקיט מה שאינו

לזכות

החתן הרה"ת ברוך מנחם מענדל
והכלה מרת מלכה שיחיו
זאיאנץ

לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת
ביום כ"א אדר א' ה'תשע"ט

